

Αλέξανδρος Δάγκας

Ο χαφιές

Το κράτος κατά του κομμουνισμού. Συλλογή πληροφοριών από τις υπηρεσίες Ασφαλείας Θεσσαλονίκης, 1927.

Περιεχόμενα.

Εισαγωγή.

Μέρος Πρώτο. Η κρατική κατασταλτική πολιτική εναντίον του επαναστατικού κοινωνικού κινήματος στη δεκαετία του 1920: Η περίπτωση της Μακεδονίας-Θράκης.

Κεφάλαιο I. Η συγκρότηση και λειτουργία του κατασταλτικού μηχανισμού.

1. Οι μηχανισμοί παρακολούθησης.

α) Η κηδεμονία των ξένων υπηρεσιών.

β) Το ελληνικό δίκτυο.

γ) Χαφιέδες και καταδότες.

2. Η χωροφυλακή και ο στρατός στη Μακεδονία-Θράκη.

3. Παρακρατικοί σχηματισμοί.

Κεφάλαιο II. Προβλήματα των αρχών Ασφαλείας κατά τη δίωξη του κινήματος.

1. Η υποβάθμιση της χωροφυλακής

2. Υπηρεσίες πληροφοριών χωρίς παρελθόν.

3. Η ένταση της κομμουνιστικής προσπάθειας.

4. Η "κομμουνιστική διείσδυση" στο στρατό και στην αστυνομία.

5. Οι διαμάχες των κυρίαρχων πολιτικών δυνάμεων.

α) Πολιτικές υστεροβουλίες.

β) Τα εσωτερικά προβλήματα της Χωροφυλακής.

γ) Η διαμάχη Αστυνομίας Πόλεων και Χωροφυλακής.

Κεφάλαιο III. Οι διώξεις.

1. Η οργάνωση της δίωξης.

2. Τα κατασταλτικά μέτρα.

α) Δεδομένα της ισχύουσας κουλτούρας.

β) Η άσκηση φυσικής βίας.

γ) Φυλακίσεις και εκτοπίσεις.

Κεφάλαιο IV. Αμυνα και επίθεση του κινήματος.

1. Μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς του καπνεργάτη.

2. Ζητήματα "περιφρούρησης".

3. Μορφές δράσης.

α) Ζητήματα μικροτακτικής.

β) Αντίσταση κατά της αρχής.

γ) Εναντίον των χαφιέδων.

δ) Εναντίον των "χαφιέδων".

ε) Το κίνημα ανέργων.

Μέρος Δεύτερο. Η πληροφοριοδοτική δράση του Ερημιά, 1927.

Κεφάλαιο I. Η αρχική κατάδοση στοιχείων.

Κεφάλαιο II. Οι εκθέσεις του Ερημιά - διευκρινιστικά σχόλια.

Κεφάλαιο III. Ο πληροφοριοδότης πίσω από τον κωδικό Ερημιάς.

1. Ο εντοπισμός της ταυτότητας του Ερημιά.

2. Μία υπόθεση για τον πληροφοριοδότη.

Κεφάλαιο IV. Η συμβολή της πληροφορίας στη δίωξη του κομμουνισμού στη Θεσσαλονίκη.

1. Η κατάσχεση του κομματικού αρχείου.

2. Απολογισμός έτους 1927.

Επίλογος.

Βιογραφικά στοιχεία.

Βιβλιογραφία.

Résumé.

Εισαγωγή.

Μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, στην Ελλάδα, η στρατηγική των ξένων συμφερόντων, ιδιαίτερα των βρετανικών, επιφύλαξε στη χώρα το ρόλο ενός σημείου στήριξης, επικουρικού στην επίτευξη των πολιτικών τους στόχων. Στο κλίμα της μεταπολεμικής όξυνσης της αντιπαράθεσης των κοινωνικών τάξεων, με συμβολή στα Βαλκάνια στην προώθηση των κομμουνιστικών ιδεών, οι εργατικές διεκδικήσεις -βασικά οι καπνεργατικές κινητοποιήσεις-, σε έξαρση στη Μακεδονία-Θράκη, αντιμετωπίστηκαν από τις ελληνικές κυβερνήσεις σαν μία προαγγελία γενικότερης κομμουνιστικής επίθεσης. Η απάντηση του κρατικού μηχανισμού ήταν βίαιη.

Για την ερευνητική ενασχόληση με το θέμα της κρατικής καταστολής, ερέθισμα αποτέλεσαν οι προφορικές μαρτυρίες (μαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις) επιζώντων ατόμων με αναμνήσεις και εμπειρίες από το κίνημα του Μεσοπολέμου, με την έμφασή τους στην εμπειρία των διώξεων. Από αυτές τις συνεντεύξεις επιβεβαιώθηκε μία υπόθεση, που τη συμμαρίζονται πολλοί μελετητές, ότι οι διώξεις ήταν στοιχείο της τακτικής των κοινωνικά κυρίαρχων δυνάμεων για διατήρηση της εξουσίας. Η εκπαιδευτική πολιτική του κράτους απέναντι στο λαό, ή η πολιτιστική πολιτική του, είναι κάποιου από τους παράγοντες της συνολικής πολιτικής του με πρωτεύουσα βαρύτητα. Γεννάει, ωστόσο, απορίες η εμμονή του κράτους στην παραβίαση των αστικών ελευθεριών και στην τακτική της καταστολής. Γιατί, ενώ δεν υπήρχε, κατά γενική ομολογία, ορατός κίνδυνος ανατροπής του κοινωνικού καθεστώτος, μεθοδεύτηκε η ανάσχεση του κινήματος με βάνανυς μεθόδους; Εφταιγε ο φόβος του κράτους εμπρός σε έναν εχθρό που έχανε τις μάχες αλλά όχι και τον πόλεμο; Η μεθοδική μελέτη του ζητήματος, κατόπιν, στράφηκε στις τακτικές επιλογές του κατασταλτικού μηχανισμού μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο στην περιοχή της Θεσσαλονίκης, χώρο με παράδοση στις εργατικές διεκδικήσεις. Εμφαση δόθηκε στο θέμα της συλλογής πληροφοριών.

Το θέμα της καταστολής μελετήθηκε μέσα στο ιστορικό περίγραμμα της περιοχής. Η Θεσσαλονίκη, με το πέρασμα στην ελληνική επικράτεια το 1912, απώλεσε την οθωμανική παράδοση τη σχετική με το θεσμό του κράτους. Ο λαός, επίσης, κατά το τέλος του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου, είχε περιορισμένη μνήμη των αστικών ελευθεριών. Κατά το χρονικό διάστημα από το φθινόπωρο του 1908 (σκλήρυνση της νεοτουρκικής στάσης) μέχρι το 1918, υπήρξε αναστολή τους, λόγω των πολέμων και της εσωτερικής κατάστασης. Η ίδια μνήμη ήταν διάστικτη από τον αυταρχισμό και τη βία της εξουσίας. Η πείρα της επαφής με τους μηχανισμούς, που είχαν διαδοχικά λειτουργήσει κατασταλτικά, ήταν επώδυνη (Κρητική Χωροφυλακή και ελληνικός στρατός, *Atpie d'Orient* και *Süreti*, δικαστικές αρχές, λογοκρισία, κλπ.). Αυτή η μεθοδολογική προσέγγιση είναι επιβοηθητική στην ερμηνεία των αντιλήψεων του λαϊκού κινήματος επάνω στο ζήτημα της νομιμότητας, στην κατανόηση της καθολικής εχθρότητας προς τις μεθόδους επιβολής της. Διαφαίνεται επίσης μία δυνατότητα για την προσέγγιση των κρατικών αντιλήψεων των σχετικών με την επιλογή της καταστολής και την κατασταλτική τακτική.

Η χρήση του όρου "λαϊκό κίνημα" γίνεται θεωρώντας ως "λαό" εκείνα τα στρώματα και τις τάξεις, που από την ίδια τη θέση τους στην κοινωνική οργάνωση, είναι ικανά να συμμετέχουν στην επίλυση των προβλημάτων της κοινωνικής προόδου. Δεν περιλαμβάνονται οι οικονομικά κυρίαρχες ομάδες, που εφαρμόζουν συντηρητική πολιτική για δικό τους όφελος. Ως λαϊκό κίνημα χαρακτηρίζεται η κοινωνική πρακτική των λαϊκών μαζών (κοινωνική δραστηριότητα -συγκροτημένη ή αυθόρμητη- ενάντια στην εκμετάλλευσή τους από τις κυρίαρχες ομάδες, οργάνωση). Το λαϊκό κίνημα χαρακτηρίζεται, δηλαδή, με κριτήριο όχι μόνο την προέλευση (κίνηση στρωμάτων και ομάδων συνήθως εισοδηματικά χαμηλών) αλλά, επίσης, τους στόχους (κοινωνική και οικονομική αναβάθμιση) και την τακτική επίτευξής τους (δημιουργία οργανωτικών φορέων, αντιπαράθεση κατά τη σύγκρουση συμφερόντων -και όχι "εταιρική" σχέση- με την εξουσία). Αποτελεί ευρύτερη έννοια από το εργατικό κίνημα, το οποίο είναι μία από τις εκδηλώσεις του -προϋπήρχε, άλλωστε, της εργατικής τάξης και του κινήματός της-. Θεωρούμε ότι τα όρια του λαϊκού κινήματος ταυτίζονται με το κοινωνικό κίνημα. Κάτω από το ίδιο πρίσμα, το κράτος είναι, ως ιστορικό φαινόμενο, ο θεσμός εκείνος που, μεταξύ άλλων, επιτρέπει στην οικονομικά κυρίαρχη τάξη να παραμένει και πολιτικά κυρίαρχη, χρησιμοποιώντας τον ως κατασταλτικό μηχανισμό. Η σύλληψη αυτή μας αναγκάζει να δεχθούμε ότι η πολιτική καταστολής, που εφαρμόζει ενάντια στις οικονομικά αδύνατες τάξεις, αποτελεί φυσιολογικό περιεχόμενό του. Δεχόμαστε, επίσης, ότι η τακτική συνειδητής παραβίασης των αστικών αξιών, για την κοινωνική κατάκτηση των οποίων η ίδια αυτή τάξη πάλαιψε στο παρελθόν, εξακολουθεί να είναι φυσιολογική, εφόσον το κράτος αποσκοπεί όχι μόνο στην τήρηση της αστικής κοινωνικής δικαιοσύνης αλλά -πρώτιστα- στη διατήρηση των όρων που εγγυώνται το απαραβίαστο του κοινωνικού status quo. Παρόμοια, το λαϊκό κίνημα αντιμετωπίζεται σαν ένα φυσιολογικό, επίσης, κοινωνικό φαινόμενο.

Αποτελεί τη θεμιτή επιδίωξη των οικονομικά ασθενέστερων τάξεων και στρωμάτων να διεκδικήσουν την κοινωνική τους αναβάθμιση και την ανατροπή του status quo. Κατά την ανάγνωση, λοιπόν, της ιστορίας του λαϊκού κινήματος, η ορολογία δεν αντικατοπτρίζει κάποια υποκειμενική φόρτιση, ούτε παραπέμπει σε αφορισμούς της κατηγορίας "καλό" ή "κακό", αλλά αποδίδει, μόνο, την τήρηση ή παραβίαση των αστικών-φιλελεύθερων κοινωνικών κανόνων. Με τις ανωτέρω εννοιολογικές διευκρινίσεις δεν θεωρούμε φυσικά ότι εξαντλούνται τα προς συζήτηση ζητήματα.

Η έρευνα με αντικείμενο τις κατασταλτικές ενέργειες του κράτους, και ειδικότερα τη συλλογή πληροφοριών, οδήγησε στην αξιοποίηση πηγών εθνικού και τοπικού επιπέδου. Χρησιμοποιήθηκαν επίσης ξένες πηγές, κρατικά και άλλα αρχεία ευρωπαϊκών χωρών και των ΗΠΑ. Συναφές προς τη συλλογή πληροφοριών πρωτογενές υλικό κατέστησε ευχερή τη διερεύνηση της σχετικής δραστηριότητας της υπηρεσίας Ασφαλείας Θεσσαλονίκης κατά το έτος 1927. Αντιζοότητα στην έρευνα ήταν η εκκαθάριση των αρχείων πολλών κρατικών υπηρεσιών, ανάμεσά τους στρατιωτικών δικαστικών υπηρεσιών. Επίσης, ο αφανισμός αρχαιακού υλικού στη Μακεδονία και Θράκη κατά τις επανειλημμένες κατοχές από τον βουλγαρικό στρατό.

Για την εξέταση του θέματος προκρίθηκαν δύο επιλογές, μία χρονική και μία εδαφική. Στον καθορισμό των χρονολογικών ορίων, για το terminus post quem ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος -τομή στις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις- αποτελεί μία αφετηρία. Για το ζήτημα της αρχής ή του τέλους του, θεωρούμε ότι η διάρκεια του Πολέμου συνιστά ιδιαίτερο κεφάλαιο στην ιστορία του κοινωνικού κινήματος της Ελλάδας, με την αναστολή των εργατικών κινητοποιήσεων και την εξέλιξη περιορισμένη σε κοινωνικές ζυμώσεις. Η οργανωτική αναβάθμιση -με την ίδρυση της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος [ΓΣΕΕ] και του Σοσιαλεργατικού Κόμματος Ελλάδος [ΣΕΚΕ -το κατοπινό ΚΚΕ-], το 1918-, σημείο τομής, συνηγορεί. Το 1929 επιλέχθηκε ως terminus ante quem, για λόγους που δηλώνουν μία ποιοτική διαφορά στις συνθήκες ανάπτυξης του λαϊκού κινήματος και στη στάση του κράτους. Από την άποψη των οικονομικών συνθηκών, το 1929, με την κρίση, σηματοδότησε την απαρχή μίας νέας περιόδου για την ελληνική οικονομία, ενώ, από την κοινωνική πλευρά, η κυρίαρχη πολιτικές δυνάμεις επέβαλαν την ποινικοποίηση του κομμουνισμού με το "Ιδιώνυμο αδίκημα". Οι νέες συνθήκες είχαν την αντανάκλασή τους στο κίνημα της Θεσσαλονίκης, που αποτελούσε, αυτή την εποχή, βασικό μοχλό του λαϊκού κινήματος της χώρας. Εδαφικά, η οικονομική ενότητα όλου σχεδόν του χώρου της Μακεδονίας-Θράκης, ως καπνοπαραγωγικής περιοχής, ιδιαίτερα του τριγώνου Θεσσαλονίκη-Ξάνθη-Σέρρες, επηρέαζε τη στρατηγική του επαναστατικού κοινωνικού κινήματος και -κατά συνέπεια- την κατασταλτική πολιτική του κράτους, επιβάλλοντας στην έρευνα την ενιαία θεώρηση της πόλης της Θεσσαλονίκης και της ευρύτερης περιοχής.

Μέρος Πρώτο. Η κρατική κατασταλτική πολιτική εναντίον του επαναστατικού κοινωνικού κινήματος στη δεκαετία του 1920: Η περίπτωση της Μακεδονίας-Θράκης.

Η σύγκρουση κράτους και κινήματος αναδεικνύει την παγίωση μίας κρατικής αντίληψης, σύμφωνα με την οποία οι λαϊκές κινητοποιήσεις αποτελούσαν εθνική και κοινωνική απειλή. Ορισμένες εργατικές κινητοποιήσεις αντιμετωπίζονταν από τις υπηρεσίες Ασφαλείας σαν εκδήλωση "μαιομένων ανθρώπων". Αφορμή για την υποστήριξη αυτής της άποψης (που ταυτόχρονα αποτελούσε επιχείρημα για την άσκηση διώξεων) έδινε το γεγονός ότι οι ακρότητες στις εκφράσεις κάθε άλλο παρά αποφεύγονταν ή χρησιμοποιούνταν με φειδώ από τους κομμουνιστές ρήτορες και τα έντυπα. Σε μία εργατική συγκέντρωση στη Θεσσαλονίκη, στις 23-1-1924, ο ομιλητής Αριστοφάνης Παπαδόπουλος έλεγε για τον Γεώργιο Κονδύλη: "Απαίσιος δολοφόνος καί κακούργος γνωστός εις το Πανελλήνιον διά τας ατίμους του πράξεις". Ο ομιλητής Γρηγόριος Παπανικολάου, για τον ίδιο: "Σωματέμπορος, κατσικοκλέπτης, ανάξιός καί διά τον βαθμόν του δεκανέως". Οι παριστάμενοι, πάλι για τον ίδιο, εν χορώ: "Κάτω ο δολοφόνος, κάτω ο αρχιφασίστας, ημείς θα τόν διορθώσωμεν τόν δειλόν τόν παλησοκαράκαν". Σε άλλες εκδηλώσεις δεν αποφεύγονταν και οι ανοικτές απειλές: Ο τοπικός κομμουνιστικός τύπος διευκρίνιζε το 1924 ότι "...οι εργατικές οργανώσεις δέν έδωσαν στήν Κυβέρνηση τήν ευκαιρία νά στρέψη τά τυροβόλα καί τά πολυβόλα κατά των εργατών διότι δέν είναι αφελείς όπως αυτή τούς εκλαμβάνει. Θα απαντήσουν στίς προκλήσεις όταν θά είναι σέ θέση νά μεταχειρισθούν τά ίδια όπλα..." και προειδοποιούσε τους Θεόδωρο Πάγκαλο και Κονδύλη ότι "...οι εργάτες καί αγρότες της Ελλάδας θα ελαττώσουν το ανάστημα των ατόμων τούτων, πού διέπραξαν τόσα εγκλήματα στή χώρα τους, κατά μερικά εκατοστόμετρα".

Οι λαϊκές κινητοποιήσεις απασχολούσαν τις αρχές περισσότερο από τους κακοποιούς. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός, ότι σε διάβημα των εμπόρων της Θεσσαλονίκης, το 1920, για την προστασία τους από τα κύματα κλοπών στην αγορά, η Αστυνομική Διεύθυνσις Θεσσαλονίκης [ΑΔΘ] δήλωσε αδυναμία να τις αντιμετωπίσει, λόγω ανεπαρκούς δύναμης ανδρών. Ήταν φυσικό, αφού είχε

διάταξη των δυνάμεών της τέτοια ώστε να εξυπηρετούν άλλο στόχο. Πρόβλημα επάρκειας, όμως, δεν φαίνεται να ανέκυψε κατά την αντιμετώπιση κάποιας εργατικής κινητοποίησης, με δεδομένη την ενίσχυση της χωροφυλακής από το στρατό .

Η κρατική μηχανή θεωρούσε -βλέποντας τα πράγματα από τη δική της άποψη- ότι νομιμοποιόταν να ενεργεί αδίστακτα απέναντι στο επαναστατικό κίνημα. Αξιολογούσε την καθημερινή στάση των εργατών -περιφρόνησης της "έννομης τάξης"- . Είχε το τεκμήριο της λεκτικής υπερβολής των δημόσιων ομιλιών και της οξύτητας των προκηρύξεων που προπαγάνδιζαν την ανατροπή του κοινωνικού καθεστώτος . Επιπλέον, τη μαχητικότητα των εργατικών κινητοποιήσεων την εκλάμβανε ως ένδειξη επαναστατικών διαθέσεων. Το 1927 η Υπηρεσία Ειδικής Ασφαλείας [ΥΕΑ] υπέκλεψε εμπιστευτική εγκύκλιο της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Εργατών Επισιτισμού [ΠΟΕ] (η υποκλοπή έγινε από το αρχείο των υδατεργατών Θεσσαλονίκης), με την οποία ζητούνταν απόψεις για την επιλογή του ευνοϊκότερου μήνα για απεργία, στοιχεία για το επίπεδο συνείδησης των μελών, για τις δυνάμεις και τις εφεδρείες, αν υπήρχε στην πόλη παρακαταθήκη τροφίμων, πότε ήταν η ένταση της παραγωγής, ποιος ο κίνδυνος από απεργοπάστες, κλπ. . Άλλο έγγραφο, που υπέκλεψε η ΥΕΑ το 1928, αποκάλυπτε τον προγραμματισμό, κατά την Πρωτομαγιά του 1928, της διακοπής της συγκοινωνίας και του ηλεκτρικού ρεύματος σε όλη τη Θεσσαλονίκη και για όλη τη μέρα . Σε τέτοιες επιτελικές καταστρώσεις δυναμικών εργατικών ενεργειών, αποδιδόταν η πρόθεση να μεθοδευθεί η βίαιη ανατροπή.

Η εκτίμηση της ΥΕΑ για τις κομμουνιστικές ενέργειες ήταν ότι είχαν στόχο την αυτονόμηση της Μακεδονίας και Θράκης σύμφωνα με την υπόδειξη της Τρίτης Διεθνούς [ΚΔ] .

Για την επιτυχή αντιμετώπιση, λοιπόν, του ριζοσπαστικού κοινωνικού κινήματος από το αστικό κράτος, η λειτουργία ενός μηχανισμού με αποτελεσματικότητα στην καταστολή ήταν εκ των ων ουκ άνευ.

Κεφάλαιο Ι. Η συγκρότηση και λειτουργία του κατασταλτικού μηχανισμού.

1. Οι μηχανισμοί παρακολούθησης.

Η συλλογή πληροφοριών ήταν ανέκαθεν μία δραστηριότητα ηθικά νομιμοποιημένη . Οι υπηρεσίες πληροφοριών των μεγάλων ευρωπαϊκών κρατών απέκτησαν πείρα, και ακόλουθα ισχύ. Κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, τα κατασκοπευτικά δίκτυα πήραν τερατώδεις διαστάσεις. Ξεκίνησαν με στόχο τον εντοπισμό πρακτόρων του εχθρού και κατέληξαν -με πολιτική άδεια και κάλυψη- σε γιγάντια παρακολούθηση των μαζικών κινήματων (αντιπολεμικό κίνημα, εργατικό, αντιρρησίες συνείδησης, κλπ.). Ως σπουδαιότεροι οργανισμοί μνημονεύονται στη Βρετανία η Intelligence Service, τη δράση της οποίας συμπλήρωνε η Scotland Yard, στην προεπαναστατική Ρωσία η Ohrana, στη Γαλλία η Sûreté Generale, στη Γερμανία η Sicherheitshauptamt .

Για τους ανθρώπους των υπηρεσιών πληροφοριών, αυτονόμητη ήταν η πρόνοια να μείνει μυστική η ταυτότητα και να μη δημοσιοποιηθεί η δράση τους. Μοιραία, η ιστορική έρευνα δύσκολα κατόρθωνε μέχρι σήμερα να ανευρίσκει σχετικά στοιχεία. Για παράδειγμα, ο Μιχαήλ Λυκιαρδόπουλος, στη Ρωσία, μέχρι το 1917, χρημάτισε, εκτός από φιλόλογος "Έλληνας στο χώρο του ρωσικού συμβολισμού", και πράκτορας της Intelligence Service -ο Lyki, χαϊδευτικά-, με αντεπαναστατικές και αντισημιτικές επιδόσεις μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση . Από την άλλη πλευρά, όσων κατασκόπων, μυστικών πρακτόρων, καταδοτών αποκαλύφθηκε η δράση, περιπετειώδη αναγνώσματα παραποίησαν την ιστορική αλήθεια εντάσσοντάς τους σε ένα γοητευτικό, ρομαντικό περιβάλλον . Αμφιλεγόμενες προσωπικότητες, ο Evgenij Azef, ο Georgij Gapon, η Mata Hari , έχουν αποκατασταθεί με αυτό τον τρόπο, αποσπασμένοι από την κοινωνική πραγματικότητα.

Οι συνθήκες μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, η ανέχεια των μαζών, οι κοινωνικές διεκδικήσεις, το νέο πολιτικό στοιχείο -η επικράτηση των μπολσεβίκων στη Ρωσία-, είχαν αποτέλεσμα την άνοδο της ταξικής αντιπαράθεσης, αναπόφευκτα και της δραστηριοποίησης του στρατού και της αστυνομίας . Ήταν εμπειρικά διαπιστωμένο ότι, σε κρίσιμες κοινωνικές συνθήκες, οδηγούνταν οι μάζες σε αντίσταση, αλλά και ο κρατικός μηχανισμός, στον τομέα της συλλογής πληροφοριών, αποκτούσε με την απαθλίωση ευρέων κοινωνικών στρωμάτων νέα δυνατότητα για στρατολογίες καταδοτών και συλλογή πληροφοριών . Στους κόλπους μίας ειδικής "αστυνομικής διεθνούς", υπό τη διεύθυνση του Johann Schober και με ενεργό μέλος τον υπουργό εσωτερικών της Πρωσίας Carl Severing, οι αστυνομίες καθιέρωσαν συνεργασία με ανταλλαγή των συλλεγόμενων στοιχείων .

Στην άλλη όχθη, οι κρατικές υπηρεσίες ασφάλειας των μπολσεβίκων (η CK -και στη συνέχεια η GPU- υπό τον F.Θ. Dzerzinskij) ασκούσαν αποφασιστικό έλεγχο στο εσωτερικό της Ρωσίας και δραστηριότητα συλλογής πληροφοριών στις άλλες χώρες.

Στα Βαλκάνια, η πίεση που δέχθηκαν οι αστικές δημοκρατίες από το μπολσεβικισμό και ο εκτροχιασμός τους συνετέλεσαν στη γενίκευση φαινομένων υπονόμησης ("προβοκάτσια") και κατάδοσης ("χαφιεδισμός") σε βάρος του κοινωνικού κινήματος, σε διώξεις, εφαρμογή βασανιστηρίων. Δεν υπήρχε όμως συσσωρευμένη πείρα, άρα ούτε μέριμνα, για ενέργειες πέραν της καταπίεσης ή εξάρθρωσης των επαναστατικών οργανώσεων, όπως για παράδειγμα η διείσδυση σε αυτές και ο επηρεασμός της πολιτικής τους.

Στην Ελλάδα, η συγκεκριμένη διεθνής κατάσταση είχε το αντίκρισμά της.

α) Η κηδεμονία των ξένων υπηρεσιών.

Κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου, οι Αγγλοι και Γάλλοι, με δραστικά στρατιωτικά και πολιτικά μέτρα κατά της Ελλάδας υπερέβησαν κάθε όριο. Με στόχο τη συλλογή πληροφοριών, οι ξένες υπηρεσίες τους κινήθηκαν χωρίς φραγμό. Στη Μακεδονία κατέλυσαν την εθνική κυριαρχία. Περισσότερο διακριτικοί οι Αυστριακοί, ήταν ωστόσο υποδειγματικοί στην οργανωμένη κατασκοπεία σε βάρος της Θεσσαλονίκης, με πλήρη μελέτη της γεωγραφίας, του εδάφους, της οικονομικής (εμπορικής, βιομηχανικής), κοινωνικής και πολιτικής ζωής της πόλης. Ιντριγκες των Σέρβων στη Μακεδονία οδήγησαν, παρά τις ρωσικές αντιδράσεις, στην εκτέλεση του συνταγματάρχη Aris, πρώην αρχηγού των σερβικών μυστικών υπηρεσιών, σε μία τάφρο έξω από τη Θεσσαλονίκη.

Τον πρώτο ρόλο είχαν οι γαλλικές υπηρεσίες. Το 2me Bureau της Armie d'Orient είχε κατάσχει, το 1915, τα αρχεία των διπλωματικών αποστολών του εχθρού στη Θεσσαλονίκη και τα απέστειλε στο Παρίσι για αποκωδικοποίηση. Στρατολόγησε στην ίδια πόλη αμέτρητους πληροφοριοδότες. Κάθονταν στα καφενεία όλη μέρα πίνοντας καφέ και ούζο και παρατηρώντας τριγύρω. Στη Δυτική Μακεδονία, επί έτη -από το 1915 μέχρι το 1918-, η γαλλική υπηρεσία αντικατασκοπείας, με κέντρο τη Θεσσαλονίκη, λειτουργούσε σε κάθε χωριό. Ορισμένοι από τους ανθρώπους της ήταν διπλοί πράκτορες. Αντίθετα προς τα μεγάλα λόγια, το κίνητρο για τους στρατολογούμενους ήταν το χρήμα. Η Süreti, υπό την καθοδήγηση του Blanc, είχε λάβει μέτρα κατά των φιλοβουλγάρων. Συμπεριλαμβανόνταν συνοπτικές εκτελέσεις, ξυλοδαρμοί μέχρι θανάτου, εμπρησμοί χωριών, καταναγκαστικά έργα.

Οι Γάλλοι επωφελήθηκαν από την υπεροχή τους στη συλλογή πληροφοριών, ιδρύοντας το 1916 έναν εμπορικό οργανισμό με στρατιωτικό προσωπικό, το Bureau Commercial Français de Salonique, με την πρόφαση της επισιτιστικής κάλυψης των στρατευμάτων, στην πραγματικότητα για την εξυπηρέτηση των γαλλικών εξαγωγικών συμφερόντων. Τα στοιχεία που παρείχε η Süreti ήταν πολύτιμα. Στο κύκλωμα συμμετείχε και το 2me Bureau της στρατιάς.

Η βρετανική GS"I" είχε στρατολογήσει πολλούς stool-pigeons. Το 1918 διέθετε -αντίστοιχα για τη συλλογή πληροφοριών, για τα ύποπτα κινήματα και για ειδικά καθήκοντα- τα τμήματα Intelligence (a), (b) και (c). Είχε οργανώσει ανατρεπτική προπαγάνδα σε βάρος των βουλγαρικών δυνάμεων. Από πολυάριθμες ανακρίσεις Βουλγάρων λιποτακτών μπορούσε να στοιχειοθετήσει την ύπαρξη κομμουνιστικού κινήματος στις εχθρικές γραμμές.

Λόγω της ειδικής θέσης της αγγλικής δύναμης στη Θεσσαλονίκη, η GS"I" φρόντιζε να διατηρεί ομαλές σχέσεις με το 2me Bureau, τα Δεύτερα Γραφεία των άλλων συμμαχικών δυνάμεων και τους αξιωματικούς του ναυτικού στις υπηρεσίες συλλογής υπηρεσιών της Θεσσαλονίκης, Μούδρου και Θάσου.

Μετά την ανακωχή, οι Σύμμαχοι εξακολούθησαν να δρουν με τα αρμόδια στρατιωτικά γραφεία και με τους ναυτικούς και στρατιωτικούς ακολούθους των διπλωματικών τους αποστολών στην Ελλάδα. Αρκετή ενέργεια απορροφούσε η παρακολούθηση των μοναρχικών και γερμανοφίλων. Μέχρι το 1920, Έλληνες μοναρχικοί είχαν υποστεί διώξεις από τις ελληνικές αρχές, που είχαν αναλάβει το εκτελεστικό μέρος. Ο Κωνσταντίνος Καρράς, συνεργάτης της αστυνομίας, φανατικός βασιλόφρων, συνελήφθη στη Θεσσαλονίκη, με το πρόσχημα της στενής φιλίας του με τον Aco Cirkovic, Σέρβο την εθνικότητα -κατά δήλωσή του, πιθανότατα ψευδή-, διπλό πράκτορα (εργαζόταν στη Süreti αλλά ήταν κατάσκοπος των Γερμανών) που διέφυγε από την πόλη αλλά σύντομα φονεύθηκε στο Κουμάνοβο. Οδηγήθηκε από τους "βρακάδες" στο Τμήμα Καταδιώξεως και βασανίστηκε άγρια επί 19 μέρες από το διοικητή της υπηρεσίας Στέφανο Βοβολίνη για να αποκαλύψει στοιχεία που δεν γνώριζε. Την πτώση του Βενιζέλου ακολούθησε η επιστροφή εκτοπισθέντων από την Armie d'Orient και το καθεστώς της Εθνικής Αμύνης. Επίσης, η επανέναρξη της διεξαγωγής φιλογερμανικής προπαγάνδας, με στόχο την επανάκτηση των εμπορικών συγκοινωνιακών γραμμών. Στη Θεσσαλονίκη επισημάνθηκε η επιστροφή του H. Heitman. Κατά τη διάρκεια των εχθροπραξιών ήταν λοχαγός του γερμανικού στρατού, επικεφαλής της στρατιωτικής Sicherheitsamt του Μοναστηρίου. Οι εκθέσεις της Διοίκησης της Armie d'Orient "...έριχναν φως στη θηριωδία του απέναντι στους θεωρούμενους ως εχθρούς." Ανέλαβε, παρ' όλα αυτά, ανενόχλητος τον Απρίλιο 1920

τη διεύθυνση του πρακτορείου της Deutsche Levante Linie και άλλων γερμανικών ναυτιλιακών επιχειρήσεων, καθώς και την αντιπροσώπευση μερικών δεκάδων ασφαλιστικών, βιομηχανικών και εμπορικών εταιρειών της χώρας του .

Ταυτόχρονα με την παρακολούθηση της γερμανικής προπαγάνδας, και με συνεχώς αυξανόμενο ενδιαφέρον, οι ξένες υπηρεσίες ασχολήθηκαν με το εργατικό κίνημα και τους κομμουνιστές. Οι προσπάθειες ήταν φιλότιμες, μολαταύτα πολλές από τις πληροφορίες μέσα στις εκθέσεις έπασχαν από έλλειψη τεκμηρίωσης. Μπορεί να λεχθεί με βεβαιότητα ότι φαντασιώσεις και ανακρίβειες διοχετεύονταν προς τα ανώτερα κλιμάκια αβασάνιστα . Υπήρχαν, φυσικά, υποθέσεις και πληροφορίες σωστές .

Η συλλογή πληροφοριών από τις ξένες υπηρεσίες συνεχίστηκε και μετά την έναρξη διοργάνωσης ελληνικού δικτύου. Οι Γάλλοι συντηρούσαν δίκτυο πρακτόρων, ανάμεσά τους ο ειδικός για τη Θεσσαλονίκη agent C . Κατάρτιζαν μονογραφίες για διάφορα πρόσωπα, συμπεριλαμβανόμενων των κομμουνιστών, στις οποίες παρέχονταν πληροφορίες μέχρι και για την προσωπική τους ζωή . Πρώην πράκτορες της γαλλικής αστυνομίας της Κωνσταντινούπολης, Έλληνες και ξένοι, που είχαν έρθει στην Ελλάδα, απασχόλησαν τις υπηρεσίες για ενδεχόμενη κατασκοπεία υπέρ της Τουρκίας. Συχνά ήταν τα ταξίδια ενός από αυτούς, του Αικατερινάρη, μεταξύ Αθήνας και Καβάλας .

Ο γαλλικός μηχανισμός πληροφορίας ήταν χρήσιμος και για την ενημέρωση των αντίστοιχων υπηρεσιών άλλων ενδιαφερόμενων κρατών . Προφανώς, ο τρόπος αυτός υποστήριξης επέβαλλε σύμπλευση με τη γαλλική πολιτική.

Οι διεθνείς πολιτικές εξελίξεις προσανατόλιζαν, παράλληλα, τις ξένες υπηρεσίες προς τη δραστικότερη αντιμετώπιση του κομμουνισμού. Παρ' όλες τις διώξεις και τη στενή επιτήρηση, που περιχαράκωσαν δραστικά το ΣΕΚΕ , ασύλληπτοι μπολσεβίκοι πράκτορες δρούσαν ως συνδεδειγμένοι κρίκοι ανάμεσα στους Ρώσους και Έλληνες ομόφρονες . Ταχυδρόμοι προερχόμενοι από τη Ρωσία, άτομα γενικά άγνωστα, αναγνωριζόμενα με ένα σύνθημα, διαβίβαζαν εντολές συνήθως προφορικές, σπάνια γραπτές . Το 1920 ένα γράμμα ("...το οποίο έχουμε δει..."), με οδηγίες σχετικές με τις κοινοβουλευτικές εκλογές, έφερε την υπογραφή του G.E. Zinovjev . Το 1923 φαίνεται ότι οι Γάλλοι είχαν επιτύχει να σπάσουν την κρυπτογραφική κλειδα της μπολσεβίκικης προπαγάνδας στην Ελλάδα .

Η προβοκάτσια, δοκιμασμένη πρακτικά από το παρελθόν για την αποτελεσματικότητά της, κλήθηκε να συμπληρώσει τη συλλογή πληροφοριών. Διεθνούς χαρακτήρα ενέργειες είχαν επιπτώσεις και στην Ελλάδα. Ο Mihail Brankovic, επικεφαλής των μυστικών υπηρεσιών της Γιουγκοσλαβίας, είχε κατασκευάσει πλαστά ντοκουμέντα, στα οποία βασιζόταν η επιχειρηματολογία του, στις αναφορές του προς τους ανωτέρους του, ότι η αστυνομία της Βιέννης είχε αφήσει ελεύθερη την μπολσεβίκικη προπαγάνδα και ενδεχόμενα τη στήριξε . Θα αναφερθεί παρακάτω η σημασία της διάδοσης αυτής της πληροφορίας για το κίνημα της Θεσσαλονίκης. Μία άλλη χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί η διάδοση, την ίδια εποχή, του πλαστού ντοκουμέντου, του γνωστού ως Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών, που διαβεβαίωνε για την ύπαρξη παγκόσμιας εβραϊκής συνωμοσίας. Το 1920, μετά από τη δημιουργία θορύβου στο Λονδίνο , αξιοποιήθηκε κατά των μπολσεβίκων το κατασκευάσμα που χάλκευσε το 1897 στο Παρίσι ο P.I. Rackofskij, αρχηγός του γαλλικού τμήματος της Ohana . Από τη ρωσική έκδοση του 1912 αναπαράχθηκαν αλλεπάλληλες εκδόσεις στη Δυτική Ευρώπη , κάτω από το σύνθημα του αγώνα κατά του "εβραιο-μπολσεβικισμού " . Στη Θεσσαλονίκη, η ύπαρξη -μεταξύ άλλων- πολυπληθούς εβραϊκού προλεταριάτου με μόνιμες τάσεις κοινωνικής αμφισβήτησης οδήγησε ενδιαφερόμενους κύκλους στην ευρεία δημοσιοποίηση του ντοκουμέντου -δύο εκδόσεις της μετάφρασης από τη γαλλική έκδοση, το 1924 και το 1928 - . Εβραϊκά παράπονα διατυπώθηκαν, το 1928, κατά της εφημ. Μακεδονία, για τη δημοσίευση του ντοκουμέντου , και για την άμιλλα της εφημ. Το Φως, που βλέποντας ιδεολογικό και κυκλοφοριακό ενδιαφέρον στην υπόθεση, πρόφθασε τη Μακεδονία και δημοσίευσε μέσα σε 3 μέρες το μισό κιόλας κείμενο .

β) Το ελληνικό δίκτυο.

Επίσημα οι ελληνικές υπηρεσίες -τα στρατιωτικά γραφεία και η χωροφυλακή- αντικατέστησαν τους Συμμάχους το 1918 . Είχαν, τότε, ανάγκη πίστωσης χρόνου για να ανταποκριθούν στις προδιαγραφές μίας οργάνωσης παρακολουθήσεων. Η εξωτερική παρακολούθηση -από χωροφυλακές- ήταν πια ξεπερασμένη και η σύσταση σύγχρονου δικτύου απαραίτητη. Οι αυξημένες απαιτήσεις για απόδοση λόγω της κοινωνικής κατάστασης, η ανάγκη απόκτησης των νέων τεχνικών μέσων, αλλά και πολιτικοί λόγοι, οδήγησαν σε στενή επαφή με τις ξένες μυστικές υπηρεσίες και διεθνή συνεργασία. Στην πραγματικότητα της διάδοχης κατάστασης, η προσφυγή στους προκατόχους για οργανωτική υποστήριξη και υποδείξεις σύγχρονων μεθόδων ήταν αυτονόητη επιλογή.

Σύντομα, στάλθηκε η British Police Mission [BPM] στην Ελλάδα και τα μέλη της ανέλαβαν την αναδιοργάνωση της αστυνομίας. Στους Αγγλούς αξιωματικούς παραχωρήθηκε νευραλγική θέση

στον κρατικό ιστό και ελεύθερη πρόσβαση σε όλους τους τομείς της ελληνικής κοινωνίας, που τους έδινε τη δυνατότητα "...να παρέχουν πληροφορίες στην κυβέρνησή τους επί όλων των ζητημάτων πολιτικής, ναυτικής, οικονομικής, στρατιωτικής και διπλωματικής φύσης. ". Η αποστολή εργάστηκε στην κατεύθυνση δημιουργίας μίας σύγχρονης αστυνομίας, που θα λειτουργούσε συμπληρωματικά προς τη Χωροφυλακή. Ιδρύθηκε το 1920 η Αστυνομία Πόλεων, με πρόβλεψη για αρμοδιότητα επί 5 πόλεων, συμπεριλαμβανόμενης της Θεσσαλονίκης -στην οποία όμως τελικά δεν λειτούργησε -. Για την εκπαίδευση των ανδρών ιδρύθηκε στην Κέρκυρα η Σχολή της Αστυνομίας Πόλεων . Εκεί, μεθοδικοί τρόποι παρακολούθησεων, που εγκαινιάστηκαν στην πράξη, έφεραν άμεσα αποτελέσματα .

Από τις λιγότερο διαφημιζόμενες προδιαγραφές του νέου οργανισμού ήταν η σχετική με την παρακολούθηση του κομμουνισμού. Η Σχολή ήταν, κατά τον Manuilski, σχολή χαφιέδων για όλες τις βαλκανικές χώρες, όπου δίδασκαν ειδικοί της Intelligence Service και της γαλλικής αστυνομίας . Μία πρώτη ειδική υπηρεσία, η ΥΕΑ της Αστυνομίας Πόλεων, συστάθηκε στις 19-9-1925 , με προορισμό την παρακολούθηση των "ξένων προπαγανδών", ιδιαίτερα του κομμουνισμού . Η ΒΡΜ οργάνωσε ένα σύστημα προώθησης κάθε πληροφορίας σχετικής με τις ανωτέρω δραστηριότητες προς τις κυβερνητικές και δικαστικές αρχές και προς τις Στρατιωτικές Διοικήσεις και τη Χωροφυλακή. Η Αστυνομία Πόλεων οργάνωσε στην έδρα της ένα σύστημα αντιπαραβολής των πληροφοριών, με στόχο το συντονισμό της δράσης και την εξασφάλιση της συνεργασίας μεταξύ των τμημάτων της . Επί Πάγκαλου, μία νέα ειδική υπηρεσία, η Υπηρεσία Γενικής Ασφαλείας του Κράτους [ΥΓΑΚ] αντικατέστησε -για μικρό διάστημα, από τον Ιαν. μέχρι τον Αύγ. 1926- την ΥΕΑ και αφαίρεσε μερικές αρμοδιότητες από την ΒΡΜ . Το φθινόπωρο του 1926, μετά την πτώση του Πάγκαλου, οι αρμοδιότητες της ΥΓΑΚ διασκορπίστηκαν και αφαιρέθηκε ο τομέας της ασφάλειας από την Αστυνομία Πόλεων . Σε μεταβατικά σχήματα, προβλέφθηκε για τη δίωξη του κομμουνισμού η λειτουργία Υπηρεσίας Δημοσίας Ασφαλείας [ΥΔΑ] . Καθορίστηκαν ως καθήκοντα της Χωροφυλακής απέναντι στο εργατικό κίνημα και τον κομμουνισμό η συλλογή πληροφοριών για την ύπαρξη προπαγανδιστικών δραστηριοτήτων, ή για την πιθανότητα τέλεσης παράνομων πράξεων κατά του έθνους, της κυβέρνησης και της καθεστηκυίας τάξης. Η ετοιμότητα, επίσης, για πρόληψη και καταστολή αξιόποινων -σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία- πράξεων. Για το σκοπό αυτό θεσπιζόταν η παρακολούθηση των δημόσιων συγκεντρώσεων και ύποπτων προσώπων, με δικαίωμα επέμβασης για αποκατάσταση της τάξης. Προβλέπονταν παροχή βοήθειας και υποστήριξη από την Αστυνομία Πόλεων όπου χρειαζόταν . Το Φεβρ. 1929 ξαναδόθηκε η αρμοδιότητα της ασφάλειας στην Αστυνομία Πόλεων στις πόλεις της δικαιοδοσίας της. Στον υπόλοιπο χώρο η Ασφάλεια υπαγόταν στη Χωροφυλακή .

Ορόσημο στις παρακολουθήσεις και στη δίωξη ήταν η τοποθέτηση του Γεώργιου Φεσσόπουλου, το Σεπτ. 1925, στη θέση του διευθυντή της ΥΕΑ και ακόλουθα -επί Πάγκαλου- της ΥΓΑΚ. Ασχολήθηκε με τη μελέτη του κοινωνικού ζητήματος, προχώρησε στην έκδοση διαφωτιστικού βιβλίου για το διεθνή κομμουνισμό και επιχειρήσε να δώσει εκσυγχρονισμένη διάσταση στην αντιμετώπισή του. Ασχολήθηκε ειδικότερα με την οργάνωση της υπηρεσίας στη Μακεδονία και υπέδειξε λύσεις στις προϊστάμενες αρχές. Φρονούσε ότι η οικονομική βελτίωση των λαϊκών τάξεων, όχι οι διώξεις, ήταν ο ενδεδειγμένος τρόπος αντιμετώπισης του κομμουνισμού. Επιδίωξε αγαθές σχέσεις με την ταξική Καπνεργατική Ομοσπονδία [ΚΟΕ], προσφέροντας ως αντάλλαγμα την παύση των εκτοπίσεων μελών της, και καυτηρίαζε τις απαράδεκτες συνθήκες εργασίας των καπνεργατών, που από ανήλικοι έπεφταν "θύματα εις τον Μολλώχ του Κεφαλαίου" . Ακόμα και μετά τον Πάγκαλο εξακολούθησε να συντονίζει σε ανώτερο κρατικό επίπεδο την αντικομμουνιστική δράση, με ιδιαίτερη έμφαση στη Θεσσαλονίκη .

Τη χωροφυλακή υποστήριζε στο έργο των παρακολουθήσεων και της καταστολής ο στρατός. Παγκοσμίως το φαινόμενο ανάμειξης του στρατού στη συλλογή πληροφοριών και, ιδιαίτερα σε περιόδους εργατικής αναταραχής, στις διώξεις, δεν ήταν στην Ελλάδα απλή εφαρμογή μίας δοκιμασμένης πρακτικής, αλλά και συμπλήρωση του κενού που αδυνατούσε να καλύψει η χωροφυλακή. Από αυτή την ανάγκη πήγασε η επιλογή της υπαγωγής της παρακολούθησης των "ξένων προπαγανδών" στο Γενικόν Επιτελείον Στρατού [ΓΕΣ] .

γ) Χαφιέδες και καταδότες.

Στον κατασταλακτικό μηχανισμό, η λειτουργία του δικτύου συλλογής πληροφοριών στηρίχθηκε στους λεγόμενους χαφιέδες.

Ορισμένες διευκρινίσεις είναι χρήσιμες. Στη λαϊκή συνείδηση ο πληροφοριοδότης έχει καταγραφεί, συλλήβδην, με τον περιφρονητικό χαρακτηρισμό "χαφιές", σαν το άτομο που παρέχει στοιχεία στις διωκτικές αρχές. Στην πραγματικότητα, πρέπει να γίνει διάκριση ανάμεσα στις κατηγορίες πληροφοριοδοτών.

Ιστορικά, ο χαφιές (hafiyé) ήταν μυστικός αστυνομικός και είχε υπαλληλική σχέση με το κράτος. Ο θεσμός του hafiyé ίσχυσε επί Αβδούλ Χαμίτ ΙΙ και καταργήθηκε το 1908 από τους Νεότουρκους, επιβίωσε όμως ως μυστική υπηρεσία της αστυνομίας με αρμοδιότητα, μεταξύ άλλων, τη σοσιαλιστική κίνηση -ισχυρή μετά το 1909 στην οθωμανική Μακεδονία-. Φαίνεται ότι οι Έλληνες χαφιέδες (όπως ο Π. Αστεριάδης) μεταπήδησαν μετά το 1912 από την τουρκική αστυνομία στην ελληνική του διοικητή χωροφυλακής Θεσσαλονίκης Εμμανουήλ Βογιατζάκη. Η δράση των χαφιέδων (ο "χαφιεδισμός") ήταν μυστική, όμως, συνήθως, μετά από ένα χρονικό διάστημα, αναγνωρίζονταν από ευρύ κύκλο και είχαν πλέον την ιδιότητα του μυστικού αστυνομικού μόνον κατ' ευφημισμόν. Η αναφορά του λαού σε αυτούς γινόταν όχι με το ονοματεπώνυμο αλλά με παρωνύμια -αντίποινο του λαϊκού αισθήματος-. Οι χαφιέδες, στη δραστηριότητά τους κατά του κομμουνισμού, ωθούνταν από ελατήρια επαγγελματικά (για τη μισθαρνία), αλλά και ιδεολογικά (ήταν αντικομμουνιστές). Εμφανίζονταν φανατισμένοι -αντιδρώντας, ίσως, έτσι στη σύγκρουση με το λαϊκό αίσθημα-.

Ο ανθυπασπιστής Δημήτριος Οικονόμου ήταν ο ικανότερος, κατά γενική ομολογία, μυστικός αστυνομικός της Ασφαλείας Θεσσαλονίκης. Ήταν πασίγνωστος με το παρωνύμιο "Παπάς". Φανατισμένος όσο και επιθετικός, είχε δημιουργήσει πολλά προβλήματα στο τοπικό κομμουνιστικό κίνημα. Άλλος μυστικός, εξίσου γνωστός στους ενδιαφερομένους, ήταν ο "Κινέζος" -η φυσιογνωμία του θύμιζε την κίτρινη φυλή-.

Δεύτερη κατηγορία πληροφοριοδοτών, που επίσης αποκαλούνταν χαφιέδες, ήταν αυτή των ατόμων που δρούσαν με συγκαλυμμένη ιδιότητα.

Μας απασχόλησε το ζήτημα του ακριβούς καθεστώτος απασχόλησης ενός πληροφοριοδότη των υπηρεσιών της Θεσσαλονίκης. Σύμφωνα με τον Φεσσόπουλο, καθ' ύλην αρμόδιο, οι πληροφοριοδότες γενικά ήταν ή μόνιμοι, μίσθαρνοι, ή έκτακτοι με αποδοχές κατ' αποκοπή και ανάλογα με τη σημασία της κάθε πληροφορίας. Εχεμύθεια κάλυπτε την ταυτότητα και δραστηριότητα αυτών. Κατά τη λήψη μίας από τις συνεντεύξεις με τους επιζώντες του κρατικού μηχανισμού, αυτής με τον αστυνομικό διευθυντή ε.α. Θεόδωρο Σκαλούμπακα, στην ερώτηση "Στοιχεία για τους πληροφοριοδότες της υπηρεσίας", λάβαμε την εξής γραπτή απάντηση:

"Πληροφοριοδότες έμμισθοι των υπηρεσιών ασφαλείας δεν προεβλέποντο ούτε υπήρξαν, αλλά εχρησιμοποιούντο αμειβόμενοι κατά την κρίση των Διοικητών εκάστοτε με επιλογήν των ιδίων προσλαμβανόμενοι με αόριστον χρόνο και αναλόγως των εκάστοτε προσφερομένων πληροφοριών κατά είδος, ποσόν και αξίαν. Ενθυμούμαι ότι δύσκολα οι αρμόδιοι Διοικηταί ασφαλείας εφάνερναν ακόμη και εις τους προϊσταμένους τους τα ονόματα των πληροφοριοδοτών τους οι οποίοι συνήθως επελέγοντο από τους ίδιους και πολλακίς δεν παρεδίδοντο με συστάσεις στους διαδόχους τους.

Εγώ επειδή υπηρέτησα προπολεμικά επί πολλά έτη στο Επιτελείο της Ανωτέρας Διοικήσεως Χωροφυλακής Μακεδονίας ως προσωπάρχης ε γνώρισα προσωπικά πολλούς πληροφοριοδότες και τη λειτουργία του θεσμού αυτού..."

Ανθηση γνώρισε ο εν λόγω θεσμός στο πρώιμο στάδιο της αντικομμουνιστικής κίνησης. Πανελλήνια, οι χαφιέδες, από δημιουργήματα των Γερμανών και Βρετανών το 1915, διασπασμένοι κατά το Διχασμό στα δύο στρατόπεδα, αξιοποιήθηκαν στη συνέχεια από το βενιζελισμό ως όργανα άμυνας του καθεστώτος. Το 1920, με την πτώση του Βενιζέλου και την άνοδο των βασιλοφρόνων, τους παρέλαβε και τους χρησιμοποίησε επωφελώς το νέο καθεστώς. Στη Θεσσαλονίκη, ο Παπακωνσταντίνου, αστυνομικός διευθυντής μετά τις εκλογές του 1920, προστάτευε τα χαμαιτυπεία και οι υφιστάμενοί του συνεργάζονταν με αυτά, προφανώς με αντίτιμο την παροχή πληροφοριών. Μισθοδοτούσε Ρώσους πρώην αξιωματικούς και άλλους αργόσχολους για την παρακολούθηση εργατών. Είχε στρατολογήσει μέχρι και μαθητές γυμνασίου. Εβραίοι και μουσουλμάνοι χρησιμοποιήθηκαν, επίσης, για εντοπισμό κομμουνιστών και αντιεργατικές ενέργειες στις αντίστοιχες κοινότητες. Τα άτομα των ανωτέρω κατηγοριών εξακολούθησαν να αποτελούν, ακόμα και μετά την πτώση των βασιλοφρόνων και την αποπομπή του Παπακωνσταντίνου, τους πληροφοριοδότες και συμβούλους του στρατηγείου. Μετά τις εκλογές του 1923 απολύθηκαν οι αντιβενιζελικοί χαφιέδες. Νέες επίσης απολύσεις έγιναν μετά την πτώση του Πάγκαλου. Στο τέλος της δεκαετίας του 1920 ο μηχανισμός είχε αμιγή σύνθεση από βενιζελικούς. Η ποιότητα, ωστόσο, του έμψυχου υλικού δεν φαίνεται να βελτιώθηκε σε σχέση με τους αντιβενιζελικούς.

Πληροφοριοδότης με την έννοια του καταδότη πρέπει να θεωρηθεί μόνο το μέλος του κινήματος που αποκτούσε επαφή με τις κρατικές υπηρεσίες, διαβρωνόταν και γινόταν συνειδητό όργανό τους. Η δράση του, και αυτού επίσης -όπως και των χαφιέδων και των αμειβόμενων πληροφοριοδοτών-, ονομαζόταν "χαφιεδισμός".

Μέλη εργατικών σωματείων διαπιστωμένα εκτελούσαν αυτό τον θλιβερό -σύμφωνα με τη λαϊκή αντίληψη- ρόλο. Στην Compagnie des Tramways et d'Éclairage Électrique de Salonique S.A., ο Καρράς, που προαναφέραμε, υπάλληλος της επιχείρησης, διαχειριζόταν τα κονδύλια του διευθυντή Valry Dufour τα προβλεπόμενα για τη συλλογή πληροφοριών από μέλη του προσωπικού. Ο

αμαξοστασιάρχης Αντώνιος Μαντζανόπουλος, μηχανικός με σπουδές στη Γαλλία, μέθυσος, πάνοπλος πάντα -για το φόβο επιθέσεων-, συνεργαζόταν τακτικά το 1928 με το διοικητή Ασφαλείας Κανδυλάκη και του έδιδε ονόματα τροχιοδρομικών. Το 1921, όταν είχε παυθεί, παρακαλούσε κλαίγοντας τους εργάτες να τον υποστηρίξουν .

Ο χαφιεδισμός είχε επίσης ασκηθεί και από μέλη του ΚΚΕ. Είναι δύσκολο να εντοπίσει κανείς την αλήθεια για τα κίνητρα που έσπρωχναν κάθε φορά έναν κομμουνιστή να διέλθει τη διαχωριστική γραμμή. Για ορισμένες περιπτώσεις δόθηκαν πιθανές ερμηνείες. Στον κομμουνιστή καπνεργάτη Τζώνη, που είχε συλληφθεί στις Σέρρες με την κατηγορία της παιδεραστίας, οι αρχές πρότειναν να συνεργασθεί με αντάλλαγμα την παύση της δίωξης και το 2ον Επιτελικόν Γραφείον [Π ΕΓ] του Γ' Σώματος Στρατού [Γ' ΣΣ] τον εφοδίασε με δελτίο ταυτότητας πράκτορα . Ο Φίλιππος Κυπαρισσόπουλος, στη Βέροια, παρ' όλη την ανυποληψία του χρημάτισε στέλεχος της τοπικής κομμουνιστικής οργάνωσης , όπου εξελίχθηκε σε "νταή", συνέχισε το 1928 την κομματική δράση του στη Θεσσαλονίκη και πολύ γρήγορα κατέληξε να γίνει όργανο της ΥΕΑ . Πιθανολογείται ότι ευθυνόταν ο ανήθικος χαρακτήρας του . Ο Νικόλαος Σαργολόγος, γραμματέας του Τμήματος Θεσσαλονίκης του Σοσιαλεργατικού Κόμματος [ΣΕΚΕ, το κατοπινό ΣΕΚΕ(Κ) και στη συνέχεια Κομμουνιστικό Κόμμα (ΚΚΕ)] και, κατόπιν, στην ανώτατη βαθμίδα της κομματικής ιεραρχίας, αυτομόλησε αφού καταχράσθηκε ένα σεβαστό ποσό .

Σύμφωνα με μία γενική εκτίμηση, τάσεις συνεργασίας με τις αστυνομικές αρχές έδειξαν μέλη του κοινωνικού επαναστατικού κινήματος με χαμηλό επίπεδο συνειδητότητας, που αρχικά επιδίωξαν μία ισορροπία στις σχέσεις τους με αυτές, στη συνέχεια δε ολίστησαν σε πλήρη συναλλαγή . Τα άτομα, επίσης, που κατέρρευσαν κατά την ανάκριση και ομολόγησαν τα στοιχεία που γνώριζαν, συνήθως αλλάζοντας στρατόπεδο.

Ο φόβος για τη δράση προδοτών μέσα στο εργατικό και στο επαναστατικό κίνημα γεννούσε τάσεις έλλειψης εμπιστοσύνης μεταξύ των μελών του, που οι αρχές υποδαύλιζαν για να τροφοδοτηθεί η καχυποψία και να προξενηθεί φόβος και παράλυση. Το 1928, ο Παντελής Σίμος προειδοποίησε τους ομοϊδεάτες του ότι ο διοικητής της ασφάλειας Θεσσαλονίκης Κανδυλάκης σκόπιμα του έκανε λόγο, μετά τη σύλληψή του, για ύπαρξη πληροφοριοδοτών ανάμεσά τους. "Μήπως σ'είδα στο όνειρό μου", του είπε, "ότι έτρωγες κάτω απ' την Καπνεργατική Ένωση και να στείλω τη φωτογραφία σου να σε πιάσουν; Εγώ πληρώνω ανθρώπους δικούς σας και μου κάνουν τη δουλειά μου" . Στην πραγματικότητα, δεν επρόκειτο για μπλόφα. Σε μία περίπτωση με ιδιαίτερη σημασία, που θα εξετάσουμε εκτενώς σε επόμενο κεφάλαιο, μέλος του κινήματος, στέλεχος, κατάρτιζε, το 1927, τακτικές εκθέσεις προς τον Κανδυλάκη, στις οποίες περιγράφονταν λεπτομερώς η δράση του κινήματος της πόλης και οι προετοιμαζόμενες ενέργειες . Σύμφωνα, επίσης, με καταγραφή διηγήσεων του ίδιου του Κανδυλάκη , "...είχε δύο σημαντικά στελέχη μέσα στην οργάνωση των σιδηροδρομικών που δεν αλληλογνωρίζονταν αλλά γνώριζε ο κάθε ένας ότι υπήρχε άλλος και πλήρωνε καλλίτερα εκείνον που τον πληροφορούσε πρώτος. Αυτό έγινε και στην απεργία των Σιδηροδρομικών [1925] όταν είχε το σχέδιο της απεργίας πριν από την οργάνωση και πήρε εγκαίρως τα μέτρα του για να κινηθούν κανονικά οι αμαξοστοιχίες." Άλλη περίπτωση, που εντοπίσαμε, ήταν κάποιο ηγετικό συνδικαλιστικό στέλεχος, μέλος του Συνδέσμου Υδατεργατών, σωματείου της δύναμης του Εργατικού Κέντρου Θεσσαλονίκης [ΕΚΘ], που προμήθευε στην ΥΕΑ έγγραφα -ακόμη και διαβαθμισμένα ως απόρρητα-, από τα οποία εξάγονταν πληροφορίες πανελληνίου ενδιαφέροντος .

Με συνδυασμούς γεγονότων, μετά από κάποιο κτύπημα των υπηρεσιών Ασφαλείας, εξετάζονταν οι περιπτώσεις των ατόμων που υπήρχε πιθανότητα να ήταν καταδότες. Ο καπνεργάτης Τσαπόνης είχε υπόνοιες, για συγκεκριμένο γεγονός που συνέβη σε βάρος του, στη Θεσσαλονίκη, ότι οφειλόταν σε κατάδοση από "ένα Αρμενάκι" . Υποψίες βάρυναν τον καπνεργάτη Γεώργιο Μόνα, στέλεχος της ΟΚΝΕ το 1925, επί Πάγκαλου, μετά από επανειλημμένα κτυπήματα της Ασφαλείας . Η οργάνωση βεβαιωνόταν για την ενοχή των καταδοτών μετά από τέχνασμα -σκόπιμη διαρροή πληροφορίας σε περιορισμένο αριθμό στελεχών- .

Σε μία εποχή που το ΚΚΕ θεωρούσε πολιτική προβοκάτσια τις διαφωνίες με την πολιτική του και αποκαλούσε φασιστικούς και "χαφιεδιστικούς" τους άλλους κοινωνικούς και πολιτικούς χώρους μέσα στο κίνημα (ρεφορμιστές, αρχειομαρξιστές, διαγραμμένοι από το ΚΚΕ, κλπ.), υπήρξε, πράγματι, σε ορισμένο βαθμό διείσδυση ("εσωτερικός χαφιεδισμός") επιθετικών αντιπάλων στις γραμμές του κόμματος. Ο Ψηλέας, στέλεχος το 1927 της ΟΚΝΕ στη Θεσσαλονίκη, αποκάλυψε το 1932 ότι στην πραγματικότητα ήταν μέλος του Αρχείου από το 1924 και έδρασε ως πράκτορας μέσα στο κόμμα κατά το διάστημα 1924-1926 στην Αθήνα και 1926-1929 στη Θεσσαλονίκη . Ο Ευάγγελος Στάης, μεταμελημένος αρχειομαρξιστής που στράφηκε κατά της παράταξής του το 1930, αποκάλυψε ότι ήταν στο Αρχείο από το 1926 και στάλθηκε στην Καβάλα το Σεπτ. 1928, όπου εισήλθε και έδρασε στην τοπική οργάνωση του ΚΚΕ. Στη Δράμα πράκτορας του Αρχείου μέσα στο ΚΚΕ ήταν την ίδια εποχή ο Μακρής ή Βαμβακάς. Μέχρι τις 17-8-1930 που συνελήφθη ο Στάης από τις αρχές και εξορίστηκε,

χάρη στα στοιχεία που έδωσε στην αρχειομαρξιστική οργάνωση της Καβάλας επιτεύχθηκε η εισχώρηση σε σπίτια που φυλάσσονταν τα αρχεία (του κόμματος, της Εργατικής Βοήθειας, κ.ά.) και ο εξοπλισμός (γραφομηχανή, πολύγραφος, κλπ.) και η αρπαγή αυτών. Με την έγκαιρη πληροφόρηση για σχεδιαζόμενες επιθέσεις του ΚΚΕ απέφυγαν τις απώλειες. Φρόντισαν, παράλληλα, να στείλουν το 1930 το γραμματέα της κομμουνιστικής οργάνωσης για περίθαλψη στο νοσοκομείο . Πίσω από τους αντιπάλους το ΚΚΕ διέβλεπε δάκτυλο της υπηρεσίας ασφάλειας. Την ίδια βεβαιότητα είχε και για τις εσωκομματικές αντιπολιτευτικές ομάδες: "...δεν υπάρχει φραξιονιστική πάλη άνευ αρχών ή γενικά φραξιονιστική πάλη που στρέφεται κατά της γραμμής της Διεθνούς που να μη την χρησιμοποιήσει και να μη την υποδαύλιση η Ασφάλεια. "

2. Η χωροφυλακή και ο στρατός στη Μακεδονία-Θράκη.

Στη χώρα κατά την υπό εξέταση εποχή λειτουργούσαν Ανώτερες Διοικήσεις Χωροφυλακής, με επιτελικά καθήκοντα, συντιθέμενες από Διευθύνσεις Χωροφυλακής και Υποδιοικήσεις. Τον τομέα της ασφάλειας παρακολουθούσαν 4 Διευθύνσεις Δημοσίας Ασφαλείας. Το 1924 ανασυστάθηκε η έφιππη χωροφυλακή .

Στη Βόρεια Ελλάδα, η Ανωτέρα Διοικήσεις Χωροφυλακής Μακεδονίας [ΑΔΧΜ] είχε χώρο ευθύνης την Κεντρική και Δυτική Μακεδονία. Περιλάμβανε 6 Διοικήσεις Χωροφυλακής [ΔΧ], διαιρούμενες σε 22 Υποδιοικήσεις. Η αντίστοιχη της Θράκης [ΑΔΧΘ], στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, είχε 4 ΔΧ (14 Υποδιοικήσεις). Στη Θεσσαλονίκη, στο αρμόδιο τμήμα της ΑΔΧΜ υπάγονταν τα Τμήματα Διοικητικών και Αστυνομικών που διέθετε η ΑΔΘ .

Στη Θεσσαλονίκη, μέχρι τη δικτατορία του Πάγκαλου, άμεσα αρμόδια για την εφαρμογή της καταστολής ήταν τα τμήματα Ασφαλείας και Καταδιώξεως. Στη συνέχεια, μετά τη σύσταση της ΥΕΑ, συγκροτήθηκε το αντίστοιχο τμήμα Θεσσαλονίκης . Το τμήμα καταργήθηκε επί Πάγκαλου μετά από τη σύσταση της ΥΓΑΚ και τη δημιουργία αντίστοιχου τμήματος . Με την πτώση της δικτατορίας επαναλειτούργησε , με υπαγωγή της παρακολούθησης των "ξένων προπαγανδών" στο Γ' ΣΣ . Στο εκτελεστικό μέρος είχαν συμμετοχή τα 6 Αστυνομικά Τμήματα της πόλης (κατά το 1925 λειτούργησε το 7ον ΑΤ, κατά το 1926 τα 8ον και 9ον ΑΤ), μαζί με τους 15 συνολικά Αστυνομικούς Σταθμούς που υπάγονταν σε αυτά .

Ανάμεσα στους αξιωματικούς που υπηρέτησαν στη Χωροφυλακή της Θεσσαλονίκης, ορισμένοι έγιναν ευρέως γνωστοί στους εργατικούς κύκλους κατά την εφαρμογή της καταστολής των εργατικών και πολιτικών διεκδικήσεων.

Ο ταγματάρχης Κωνσταντίνος Παπακωνσταντίνου, διευθυντής ΑΔΘ μετά τις εκλογές του 1920 , στηλιτεύθηκε από το κοινωνικό κίνημα για τις μεθοδεύσεις του στην καταστολή των κομμουνιστικών δραστηριοτήτων .

Ο Γεώργιος Καλοχριστιανάκης είχε υπηρέτησε στη Θεσσαλονίκη κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου. Το 1924, ως αντισυνταγματάρχης, τοποθετήθηκε πάλι στη Θεσσαλονίκη, στην ΑΔΧΜ και -μετά το 1926- ως διευθυντής ΑΔΘ . Λόγω της θέσης του θεωρούνταν υπεύθυνος για τις ακρότητες των υφισταμένων του.

Ο μοίραρχος Στυλιανός Κανδυλάκης ήταν ο οργανωτής της ΥΕΑ στη Θεσσαλονίκη. Υποστήριζε με φανατισμό το βενιζελισμό. Το 1922 τάχθηκε με το μέρος της Επαναστατικής Επιτροπής . Τον Απρίλιο 1924 ανέλαβε διοικητής στο Τμήμα Ασφαλείας Θεσσαλονίκης και το 1925 επικεφαλής του νεοσύστατου Τμήματος της ΥΕΑ . Τον καιρό της λειτουργίας της ΥΓΑΚ είχε απομακρυνθεί από τον τομέα της ασφάλειας . Η συμμετοχή του στο κίνημα της 9-4-1926 του στοίχισε φυλάκιση και έκπτωση από το βαθμό του . Μετά την πτώση του Πάγκαλου επανήλθε ως διοικητής στην ΥΕΑ, μέχρι την αποχώρησή του από την υπηρεσία, το 1929 . Λειτούργησε με την ιδιότητα του κρατικού υπαλλήλου, χωρίς προσωπική συμπεριφορά . Αυτοχαρακτηριζόταν "ημικομμουνιστής" . Ενδέχεται να μὴν επρόκειτο για δήλωση με σκοπιμότητα την παραλλαγή, για να προσεγγίζει τους κρατούμενους, αλλά για πεποίθηση, στο ίδιο πνεύμα που ο Βενιζέλος διεκδικούσε το χαρακτηρισμό του σοσιαλιστή .

Άλλο δραστήριο στέλεχος ήταν ο Ανδρέας Τσιγδινός. Υπηρέτησε το 1924 στην Ασφάλεια Θεσσαλονίκης, το 1925 στη νεοσύστατη ΥΕΑ, το 1926 στο τοπικό Κέντρο της ΥΓΑΚ και, μετά την κατάργησή του, πάλι στην ΥΕΑ .

Ο Γεώργιος Νικηφοράκης, επίσης, διοικητής του Τμήματος Καταδιώξεως μετά το 1923, μοίραρχος το 1927, ήταν γνωστός για τις επιδόσεις του στη βίαιη καταστολή του κοινού εγκλήματος, αλλά και του κομμουνισμού .

Δραστήρια στελέχη στην Καβάλα ήταν ο διοικητής Αστυνομικού Τμήματος ανθυπομοίραρχος Ηλίας Κομποχόλης και ο ανθυπασπιστής Ευριπίδης Αλεξάκης της ΥΕΑ. Στη Δράμα ο διοικητής

χωροφυλακής Ιωάννης Σταυριανός . Στην Ξάνθη, ο διοικητής της ΥΕΑ ανθυπομοίραρχος Ευθύμιος Τσαταλός .

Σε αγαστή συνεργασία με τη χωροφυλακή, ο στρατός είχε συμμετοχή στις παρακολουθήσεις. Οι συνδετικοί κρίκοι ήταν τα Δεύτερα Επιτελικά Γραφεία και τα τμήματα της Ασφαλείας.

Ο τυχόν υπηρεσιακός ανταγωνισμός μεταξύ της Ασφαλείας και των Δεύτερων Γραφείων μας απασχόλησε ερευνητικά. Τριβές στις σχέσεις των υπηρεσιών πληροφοριών, καθώς επιδίονταν στη λύση ζητημάτων κοινής αρμοδιότητας (όπως τα προβλήματα μεταξύ των πολιτικών και στρατιωτικών τμημάτων στη Βρετανία, μετά το 1918, που κληρονομήθηκαν από την περίοδο του πολέμου), δεν φαίνεται να υπήρξαν. Σε μία μικρή χώρα όπως η Ελλάδα δεν πρόκυπταν -πιθανό- πολλά οφέλη ώστε να αναφύεται πρόβλημα στην κατανομή τους.

Το Γ' ΣΣ, που έδρευε στη Θεσσαλονίκη, πήρε ενεργό μέρος στις παρακολουθήσεις και διώξεις. Στις εργατικές και πολιτικές κινητοποιήσεις, το Φρουραρχείον και άλλα στρατιωτικά τμήματα συμπαραστέκονταν στις δυνάμεις τήρησης της τάξης και διέθεταν στρατιώτες και υπείς (ή τις πυροσβεστικές αντλίες) όταν αυτές δεν αρκούσαν για την εφαρμογή καταστολής . Αρμοδιότητα στον τομέα των παρακολουθήσεων είχε το II ΕΓ/Γ' ΣΣ . Επίσης η αντίστοιχη υπηρεσία (II ΕΓ) κάθε μεραρχίας της περιοχής .

3. Παρακρατικοί σχηματισμοί.

Κατά τη διάρκεια των πολέμων των δεκαετιών 1910 και 1920 (πρώιμη φάση οργάνωσης του κρατικού κατασταλτικού μηχανισμού), αλλά και μετά, οι φιλελεύθεροι και μοναρχικοί χρησιμοποιούσαν μπράβους ("μαγκουροφόροι"), σαν σωματοφύλακες ή για τη δυναμική αντιμετώπιση των αντιπάλων. Οι βενιζελικοί είχαν τα πρωτεία, με στόχο ιδίως τους μοναρχικούς, χωρίς να αγνοούν όμως και τους κοινωνικούς επαναστάτες, κατά περιοχή και ανάλογα με τις περιστάσεις. Χρησιμοποιούσαν από μαχαίρι μέχρι χειροβομβίδα . Στη Θεσσαλονίκη πασίγνωστος ήταν ο βενιζελικός μπράβος Δημήτριος Καφαντάρης (γεννήθηκε στη Σμύρνη το 1893). Είχε καφενείο δικό του, κοντά στην πλατεία Βαρδαρίου. Βαρυνόταν με καταδίκες για πράξεις με "πολιτικά" κίνητρα - επιθέσεις κατά αντιπάλων, συμπεριλαμβανόμενων και των κομμουνιστών- αλλά και για αδικήματα που διέπραξε κατά την κυκλοφορία του στον υπόκοσμο (για ανθρωποκτονία, επιθέσεις μετά βαιοπραγιών, παράνομη οπλοφορία και οπλοχρησία), με πιστόλι ή μαχαίρι, μόνος ή με συνενόχους . Γνωστός μοναρχικός μπράβος στη Θεσσαλονίκη ήταν ο Βασίλειος Μπαϊρακτάρης (από την Εύβοια, γεννηθείς το 1881), απότακτος λοχαγός, με παραπομπές για παράνομη οπλοφορία και οπλοχρησία, άδικες επιθέσεις, κλπ., πρόεδρος του Συλλόγου Ορθοδόξων (παλαιοημερολογίτες) -υπήρχε διασύνδεση παλαιοημερολογιτών και βασιλικών -.

Οι αρχές αναγκάζονταν να περιστέλλουν τις δραστηριότητες των μπράβων, παραπέμποντάς τους για κραυγαλέες παρανομίες. Ο απολογισμός ήταν αρνητικός, οι υπόδικοι ξέφευγαν με δικαστικούς ελιγμούς. Είναι φανερό ότι το κράτος δεν επιθυμούσε να κτυπήσει το κακό στη ρίζα του. Δραστικά μέτρα, όπως η εκτόπιση, έμεναν στο στάδιο της απειλής.

Κατά τα πρώτα χρόνια μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, ο σχηματισμός που διαμορφώθηκε για την καταστολή του κοινωνικού κινήματος διέθετε τις προϋποθέσεις να δράσει με επιτυχία. Ο αμυντικός μηχανισμός του κινήματος, με τις ερασιτεχνικές προδιαγραφές του, δεν είχε μεγάλες δυνατότητες για αντίσταση. Για την ανάσχεση του ταξικού εργατικού κινήματος στρατολογήθηκαν, εκτός από τους προαναφερθέντες τραμπούκους, και ορισμένα άτομα με εργατική ιδιότητα. Η εργοδοσία τους χρησιμοποιούσε, σε συνεννόηση με τις αρχές, για επιθέσεις κατά των κοινωνικά δραστήριων εργατών. Μερικοί στρατολογήθηκαν ανάμεσα στους μουσουλμάνους . Παράλληλα, μία μορφή οργάνωσης, που πρόκυψε, ήταν τα Εθνικά λεγόμενα σωματεία. Ο Δημήτριος Μπέσσας επιχείρησε να παίξει στη Θεσσαλονίκη κεντρικό ρόλο σε αυτό τον τομέα , με πενιχρά αποτελέσματα. Ο όγκος του εθνικιστικού χώρου που εκπροσωπούσε ήταν αμελητέος, λόγω του ανταγωνισμού που υφίστατο από τα άλλα "κίτρινα" σωματεία (σοσιαλιστές και φιλελεύθεροι), και η δυναμικότητα συζητήσιμη -από τις συγκρούσεις έβγαινε καθημαγμένος -.

Η ειδησεογραφία στον τύπο είναι πλούσια σε περιστατικά, κατά τα οποία πρωτοστάτησαν μπράβοι κάθε είδους. Παραθέτουμε, επιλεκτικά, ορισμένα, που διαδραματίστηκαν στη Θεσσαλονίκη κατά την πρώιμη φάση καταστολής: Στην αντιπολεμική διαδήλωση της 5-10-1920, η πορεία των διαδηλωτών δέχθηκε επίθεση από ραβδοφόρους τραμπούκους. Ακολούθησε συμπλοκή και ο Λόχος Φρουράς ανέλαβε να λύσει τις διαφορές τους, σπαθίζοντας τους διαδηλωτές. Τραυματίσαν αρκετούς, ορισμένους σοβαρά . Το 1921 σημειώθηκαν αλληπάλληλα αιματηρά γεγονότα σε βάρος κομμουνιστών εργατών. Ο σιδηροδρομικός Κούτσικας, πρώην βενιζελικός και στη συνέχεια κυβερνητικός μπράβος, ο αρτεργάτης Αθανάσιος Στεκάκης, είχαν επιδοθεί σε ξυλοδαμούς. Στις 2, 4 και 10-4-1921 ένστολοι έφεδροι, εργάτες, με την κάλυψη μυστικών του βου ΑΤ και αξιωματικών του Φρουραρχείου,

κακοποίησαν αρτεργάτες. Οπλοφόροι αρτεργάτες, μέλη της Μακεδονικής Νεολαίας (μοναρχικοί), ξυλοκόπησαν επίσης το γενικό γραμματέα [γγ] του Εργατικού Κέντρου Θεσσαλονίκης (ΕΚΘ) Γρηγόριο Παπανικολάου -σε συνεργασία με το χαφιέ Χαράλαμπο Σόκολη-, το γγ του σωματείου Αρτοποιών Χρήστο Τζάλλα, τον Τουρλίδη και πολλούς άλλους. Ξυλοκοπήθηκαν και όσοι ομοϊδεάτες βρέθηκαν εκεί γύρω -Σπύρος Πρίφτης, κ.ά.-. Υποδηματεργάτες μπράβοι μαζί με τη χωροφυλακή τρομοκράτησαν τους αρβυλοποιούς εργάτες, πιέζοντας για τη σύσταση αντισυνδέσμου. Μπράβοι, αρτεργάτες στο μύλο Αλλατίνι, ξυλοκόπησαν, στις 15-4-1921, έξω από τη σχολή Κωνσταντινίδη, τον Ευάγγελο Ευαγγέλου, γγ της ΓΣΕΕ, και τον Παπανικολάου. Κατόπιν, υποπίπτοντας στο αδίκημα της αντιποίησης αρχής, τους συνέλαβαν και τους πήγαν στο Τμήμα Ασφαλείας. Τραμπουκισμοί, με θύματα τους ίδιους, επαναλήφθηκαν έξω από τον Αλλατίνι στις 20-4-1921. Στις 26-4-1921 τρεις μπράβοι κακοποίησαν τον πρώην πρόεδρο του σωματείου αρτεργατών, Νικόλαο Βουλτζιώτη. Οι παριστάμενοι χωροφύλακες τον συνέλαβαν και τον οδήγησαν στην Αστυνομία, όπου συνεχίστηκε το έργο των μπράβων επί τρίωρο. Μπράβοι συνόδευσαν την αστυνομία, στις 10-10-1921, σε μια τρομοκρατική επιδρομή κατά χοροεσπερίδας του Σωματείου Αρβυλοποιών, στο Μπεχτσινάρ. Μέσα στον πανικό, βρήκαν ευκαιρία να κλέψουν ρούχα από την γκαρνταρόμπα.

Στην περιοχή του ΕΚΘ (τότε στην οδό Αγίου Δημητρίου) συνηθίζονταν οι βολές με πιστόλια. Στις 5-10-1920 ρίχτηκαν πυροβολισμοί εναντίον του κτιρίου από τον Καφαντάρη. Στις 20-4-1921, από πυροβολισμούς μπράβων έξω από το ΕΚΘ τραυματίστηκε ο αρτεργάτης Χρήστος Τσοπανίδης. Το ΣΕΚΕ(Κ) οργάνωσε μηχανισμό ένοπλης υπεράσπισης του ΕΚΘ. Στις 5-7-1921, νέοι πυροβολισμοί ρίχτηκαν στο ΕΚΘ από μπράβους υποδηματεργάτες κατά του Αριστείδη Δημητράτου. Καταδιώχθηκαν και πιάστηκε ένας, αλλά απελευθερώθηκε από παρατυχόντες στρατιώτες και λιμενοφύλακες.

Μετά τους πολέμους, ο θεσμός των μπράβων εκφυλίσθηκε προοδευτικά, παράλληλα με την εξέλιξη στην οργάνωση της κρατικής καταστολής και των κίτρινων εργατικών σωματείων. Εκτός Θεσσαλονίκης, αξιόλογη δράση μπράβων σημειώθηκε στην περιοχή Δράμας, το 1924. Προϊστατο ο κονδυλικός Αντώνιος Μανουσάκης (ψευδώνυμο Εφέσιος, από τη Σμύρνη), άτομο ανυπόληπτο, αναμειγμένο σε κυκλώματα διαφθοράς στα Χιώτικα της Σμύρνης και στη Μπάρα της Θεσσαλονίκης μέχρι την είσοδό του στην καλή κοινωνία της Δράμας. Με την προστασία του μεράρχου, υποστράτηγου Θ. Ξύδη, οργάνωσε την Εθνική Ομοσπονδία, εθνικιστικό φορέα με σωματεία στις πόλεις μέχρι την Ξάνθη. Μέλη ήταν άεργοι ή εργάτες, περί τα 100 άτομα, που κυκλοφορούσαν οπλισμένοι, συλλάμβαναν κομμουνιστές και αποσπούσαν χρηματικές εισφορές από τους κατοίκους της περιοχής.

Πρόοδοι στην οργάνωση της καταστολής σημειώθηκαν με τη στροφή της αντικομμουνιστικής κίνησης στη σύμπηξη φορέων με νομική υπόσταση. Στη Θεσσαλονίκη ιδρύθηκαν μέχρι το 1928 δέκα περίπου σύλλογοι με καταστατικά αντικομμουνιστικούς σκοπούς. Κατά την εποχή της σύστασής τους, μολονότι πάσχισαν να εγείρουν θόρυβο με καταχωρήσεις στον τύπο, παρέμειναν μόνο στα χαρτιά. Ενδεικτικά μπορούν να αναφερθούν το 1926 οι Λεγεώνες Εθνικής Σωτηρίας, το 1927 η Εθνική Ενωση η Ελλάς [τα Τρία Εψιλον] -ταυτόχρονα αντισημιτική, με μέλη άτομα Lumpen-, το 1928 η Αντικομμουνιστική Ενωση η Πατρίς. Επίσης, το σωματείο Casa degli Italiani. Σύμφωνα με το καταστατικό του γίνονταν δεκτοί μη πτωχεύσαντες αντικομμουνιστές συμμορφούμενοι με τα κοινωνικά καθεστάτα Ελλάδας και Ιταλίας. Πληρούσαν τους όρους και έγιναν μέλη Ισραηλίτες μεγαλοαστοί -σχεδόν όλοι τους κάτοικοι της αριστοκρατικής περιοχής των πύργων- και αλλόχθονες μέλη της τοπικής φασιστικής οργάνωσης (Fascio Italiano di Salonico).

Κεφάλαιο II. Προβλήματα των αρχών Ασφαλείας κατά τη δίωξη του κινήματος.

Τα ζητήματα που αντιμετώπιζε η Ασφάλεια ήταν γενικά στην έκταση της ελληνικής επικράτειας, αλλά πρόβαλλαν διαφανέστερα στη Μακεδονία-Θράκη, κυριότερη εργατική περιοχή και μόνιμη εστία ριζοσπαστικής κοινωνικής κίνησης.

1. Η υποβάθμιση της χωροφυλακής.

Το τέλος του Πολέμου βρήκε τη χώρα να καλύπτεται από μία ημιστρατιωτική δύναμη χωροφυλακής, με κυμαινόμενο αριθμό ανδρών ανάλογα με τις στρατιωτικές ανάγκες. Οι αξιωματικοί και οπλίτες δεν παρέμεναν στο ίδιο μέρος πέραν των 6 μηνών. Επίσης, μέσα σε διάστημα 12 μηνών αντικαταστάθηκε το 88% του σώματος, με αποτέλεσμα την άγνοια για τα υπηρεσιακά ζητήματα. Οι χωροφύλακες, στην πλειοψηφία τους, ήταν βρώμικοι και ατιμέλητοι, με ανομοιόμορφη ένδυση, στεγασμένοι σε ανθυγιεινά κτίρια. Η κατάσταση δεν παρουσίασε σύντομα θεαματική βελτίωση.

Η αριθμητική υποβάθμιση της χωροφυλακής ήταν έντονο πρόβλημα της κρατικής μηχανής στη Μακεδονία, λόγω ειδικών συνθηκών (εκτεταμένη ληστεία, επιδρομές κομιτατζήδων, ξένες

προπαγάνδες, εργατικές διεκδικήσεις, κλπ.). Μετά τους πολέμους στην αστυνομική δύναμη της Μακεδονίας, ήδη εξασθενημένη (2.200 άνδρες), επιβλήθηκε περαιτέρω μείωση. Στη Θεσσαλονίκη, επί συνόλου 100 ανδρών, 30 ήταν στην Καταδίωξη και οι υπόλοιποι στην Ασφάλεια, Αγορανομία και στα έξι ΑΤ. Στη συνέχεια επίσης, σε συνθήκες ολοσχερούς διάλυσης του Σώματος, η κατάσταση δεν βελτιώθηκε. Το 1927, επιπλέον ενίσχυση 250 ανδρών κρινόταν απαραίτητη.

Σχετικά με τον αριθμό των υπηρετούντων αξιωματικών χωροφυλακής, μία ανάλυση δεδομένων δείχνει ότι το 1925, επί Πάγκαλου, το ποσοστό των αξιωματικών της Μακεδονίας-Θράκης σε σχέση με το σύνολο της χώρας ήταν μη ικανοποιητικό από πλευράς καταμερισμού της συνολικής δύναμης του σώματος, κυμαινόμενο μεταξύ 13,6% και 22,6% ανάλογα με τη βαθμίδα (22,2% επί του συνόλου των αξιωματικών κάτω από το βαθμό του συνταγματάρχη).

2. Υπηρεσίες πληροφοριών χωρίς παρελθόν.

Η δράση των ξένων μυστικών υπηρεσιών, όπως η Intelligence Service, δεν βασιζόταν σε αυτοσχεδιασμούς, αλλά σε καθορισμένα σχέδια, εκπονημένα κατά τη μακρόχρονη λειτουργία τους. Είχαν, με λίγα λόγια, παράδοση. Μία πρόσθετη ιδιομορφία, η επίδοση των ευρωπαϊκών κρατικών μηχανισμών στην κατασκοπευτική λόγω του Πολέμου, είχε εμπλουτίσει την πείρα τους. Στην Ελλάδα, η μη ύπαρξη εθνικού δικτύου συλλογής πληροφοριών και η λειτουργία ξένων υπηρεσιών ήταν ένα σοβαρό πρόβλημα. Μέχρι το 1918 δεν υπήρχε, όπως αναφέρθηκε, ελληνική αντικατασκοπευτική, ενώ στη Βόρεια Ελλάδα η κηδεμονία των Γάλλων συνεχίστηκε μέχρι τα τέλη του 1920. Οι ελληνικές υπηρεσίες, απaráσκευες, βρέθηκαν στη μειονεκτική θέση να προχωρήσουν στη συγκρότηση δικτύου πληροφοριών ξεκινώντας σχεδόν από τα θεμέλια. Στη χωροφυλακή οι άνδρες ήταν άπειροι. Για την ενημέρωσή τους, δεν υπήρχαν οργανωμένα υπηρεσιακά αρχεία ή φάκελλοι για την κατάσταση της τάξης και της ασφάλειας.

Η συνεχιζόμενη πολεμική εμπλοκή της χώρας επέβαλε τη συνέχιση μετά το 1920 της χειραγώγησης των "προπαγανδών" όχι από τη χωροφυλακή αλλά από το στρατό. Αλλά και αργότερα, ελλείψει στελεχών της χωροφυλακής, προβλήθηκε, ως ο μόνος διαθέσιμος με εμπειρία, ο συνταγματάρχης πεζικού Φεσσόπουλος. Είχε υπηρετήσει στη Μικρά Ασία, όπου ήλθε σε τριβή με σχετικές καταστάσεις. Αυτός ανέλαβε τη διεύθυνση της πρώτης ελληνικής υπηρεσίας πληροφοριών, του Κέντρου Πληροφοριών Κερκύρας, στις αρχές 1924, όπου επέδειξε ικανότητες στην παρακολούθηση των "ξένων προπαγανδών". Προσθέτοντας στα προσόντα του τη νέα εμπειρία, ανέλαβε, ο ίδιος πάλι (εξακολουθούσε να μην υπάρχει άλλος κατάλληλος της χωροφυλακής), τη διεύθυνση της ΥΕΑ, το Σεπτ. 1925.

3. Η ένταση της κομμουνιστικής προσπάθειας.

Για τις αρχές Ασφαλείας ένα ζήτημα αλληλένδετο με το προηγούμενο ήταν ο εφησυχασμός του κράτους σε σχέση με την αύξουσα ένταση της "κομμουνιστικής διείσδυσης" στη λαϊκή μάζα και ιδιαίτερα στο έμπυχο δυναμικό που στελέχωνε τις κρατικές δομές.

Μέχρι το 1924 το πρόβλημα δεν ήταν, κατά γενική ομολογία, οξύ. Ένα κέντρο στο Βερολίνο, εκτεινόμενο στα Βαλκάνια δια μέσου ενός υποκέντρου στη Βιέννη, ήταν η μόνη ορατή απειλή. Η εκτίμηση της ΚΔ, στα τέλη του 1923, για τη δυνατότητα επανάστασης στα Βαλκάνια, με αιχμή το εθνικό ζήτημα, προκάλεσε τις πρώτες σοβαρές ανησυχίες στους κρατικούς ιθύνοντες. Το 1925, απασχόλησε και τις ελληνικές αρχές ο προβληματισμός των μυστικών υπηρεσιών πολλών χωρών ο σχετικός με το κομμουνιστικό κέντρο της Βιέννης, λόγω της φημολογούμενης μεταφοράς του στη Θεσσαλονίκη. Συγκεκριμένα, στη νέα έδρα θα δρούσε το κέντρο προπαγάνδας που θα κάλυπτε την περιοχή των Βαλκανίων. Πληροφορίες αποκάλυπταν τη διείσδυση πρακτόρων από τη Βιέννη μέσω των βουλγαρικών συνόρων και εντατικοποίηση της προπαγάνδας. Οι ενέργειες των ελληνικών υπηρεσιών, όμως, ήταν αποσπασματικές, ένδειξη της χαμηλού βαθμού οργάνωσης και της ελλιπούς σύνδεσής τους με τους αρμόδιους των άλλων χωρών. Δεν διαπιστώσαμε, στις μέχρι σήμερα έρευνές μας, συντονισμό των ελληνικών υπηρεσιών με τις αντίστοιχες του εξωτερικού. Το συμπέρασμα για την ύπαρξη διεθνούς κομμουνιστικού κέντρου στη Βιέννη αντέκρουε κατηγορηματικά η αστυνομική αρχή αυτής της πόλης. Ο αστυνομικός διευθυντής της Βιέννης Johannes Schober το υποβάθμιζε στο μέγεθος ενός διαμετακομιστικού σταθμού με τη συνηθισμένη λειτουργία της κομμουνιστικής προπαγάνδας. Είχε ενημερώσει σχετικά τις ξένες υπηρεσίες, αλλά η πληροφόρηση δεν φαίνεται να έφθασε μακριά. Τα σχόλια για την επικείμενη εμπλοκή της Θεσσαλονίκης τροφοδοτήθηκαν ευρέως στο εξωτερικό και σε εθνικό επίπεδο από δημοσιεύματα του τύπου και σχετικές αναφορές δημόσιων προσώπων, χωρίς αντικείμενο -όπως αποδείχθηκε στη συνέχεια. Δεν είχαν ληφθεί υπόψη στοιχεία που αναιρούσαν την εμπλοκή της Θεσσαλονίκης. Αγνοία ή σκοπιμότητα; Το πολύπλοκο πολιτικό παιχνίδι

(μετά το πραξικόπημα στη Βουλγαρία και την αποτυχούσα εκεί κομμουνιστική εξέγερση), με την ενεργό συμμετοχή των μυστικών υπηρεσιών, χρειάζεται πολύ χώρο για να αναλυθεί. Επιγραμματικά, αν για τον Schober ήταν αυτονόητο να υπερασπίζεται το προφίλ της υπηρεσίας που προΐστατο, είναι εξίσου λογική η υπόθεση για δημιουργία θορύβου από τις ελληνικές αρχές, ώστε να επιτευχθεί διέγερση της κοινής γνώμης με την επίκληση κινδύνου για επικείμενη εξωεθνική επέμβαση. Η υιοθέτηση, επίσης, από μέρους του Φεσσόπουλου της υπόθεσης για μεταφορά του διεθνούς κέντρου της Βιέννης στην Κωνσταντινούπολη επαναφέρει στην ιστορική έρευνα το ίδιο ερώτημα, αυτήν τη φορά για σκοπιμότητες πάνω στο πολύπλοκο παιχνίδι κατά την αντιμετώπιση της σύζευξης κεμαλισμού-μπολσεβικισμού.

Οι ενδιαφερόμενες υπηρεσίες στην Ελλάδα σύντομα θεώρησαν το ζήτημα της Θεσσαλονίκης λήξαν. Η σταθεροποίηση του κοινωνικού καθεστώτος στη Βουλγαρία ανέτρεψε επίσης τις εκτιμήσεις για επικείμενη βαλκανική επανάσταση. Μία έντονη σοβιετική δραστηριότητα εκδηλώθηκε στη συνέχεια, προς την κατεύθυνση εφαρμογής συγκαλυμμένης κομμουνιστικής προπαγάνδας. Στην Ελλάδα, κατά την εποχή της αγγλοσοβιετικής ρήξης, το 1927, πληροφορίες και ενδείξεις ήγειραν οξεία πολεμική κατά της σοβιετικής αποστολής για πριμοδότηση του ΚΚΕ και υπόθαλψη της εργατικής αναταραχής στη Μακεδονία. Η σοβιετική εμπορική αντιπροσωπεία στη Θεσσαλονίκη κατηγορήθηκε για επαφή με τον κομμουνιστή πράκτορα Γεώργιο Κοσβακίδη. Στο επόμενο χρονικό διάστημα, το ζήτημα είχε πάρει τέτοιες διαστάσεις, ώστε στις σχετικές αναφορές να δηλώνεται η πεποίθηση για μία πραγματικότητα που "...όλος ο κόσμος ξέρει πολύ καλά".

4. Η "κομμουνιστική διείσδυση" στο στρατό και στην αστυνομία.

Ιδιαίτερη ανησυχία προξενούσε στις αρχές Ασφαλείας η κομμουνιστική προπαγάνδα και ο δυνητικός κίνδυνος "διάβρωσης" -κατά την υπηρεσιακή διάλεκτο- στα θεμέλια του κρατικού μηχανισμού (στρατό και αστυνομικές αρχές). Η ιδεολογική ένταξη αποτελούσε ανατρεπτική ενέργεια.

Στη Μακεδονία, μετά τους πολέμους, δείγματα σχετικής προπαγάνδας, όπως κομμουνιστικά έντυπα ή προκηρύξεις προς τους χωροφύλακες, εντοπίζονταν αρκετά. Η ζύμωση στο στρατό συνιστούσε μία ομολογημένη πρόθεση των κομμουνιστών και ήταν ευχερής η δράση ανάμεσα στους κληρωτούς, μέσω των μελών της ΟΚΝΕ που καλούνταν υπό τα όπλα. Το κίνημα είχε κατόπιν τη δυνατότητα να κερδίσει μέχρι και έφεδρους αξιωματικούς. Μέχρι το 1925 -που εξαρθρώθηκε- λειτουργούσε στο στρατό υποδειγματικό κομμουνιστικό δίκτυο στη Θεσσαλονίκη, Καβάλα, Σέρρες, Δράμα, Κομοτηνή. Αν όμως η ύπαρξη κομμουνιστικών τριάδων ήταν βέβαιη, η αποκάλυψή τους ήταν, λόγω της συνωμοτικότητας στη λειτουργία, δύσκολη. Κατά τον Φεσσόπουλο, το κράτος δεν έμενε απληροφόρητο για την έκταση της κομμουνιστικής "διείσδυσης" στο στράτευμα. "...Εις χιλιάδας ανέρχονται αι αναφοραί, τας οποίας όλαι ανεξαίρετως αι στρατιωτικάί μονάδες ...υπέβαλον εις το Υπουργείον των Στρατιωτικών." Νωθρότητα, όμως, κυριαρχούσε. "...Τα πάντα ερρίπτοντο εις το αρχείον".

Κατά την αντιμετώπιση του προβλήματος, τα βασικά μέσα που μετέρχονταν οι αρμόδιες υπηρεσίες ήταν οι διώξεις κάθε μορφής. Επί πλέον, για το ένα ζήτημα -τη "διείσδυση"- προβλεπόταν η παρακολούθηση και συστηματική συλλογή πληροφοριών, ενώ το δεύτερο -η γοητεία των κομμουνιστικών ιδεών- αντιμετωπιζόταν με την προπαγάνδισή των αστικών αξιών (φυλή, έθνος, θρησκεία, κ.ά.) στους φαντάρους, μέσα από οργανωμένα μαθήματα.

Η αντιμετώπιση της "διείσδυσης" στο σώμα Χωροφυλακής ήταν για τις αρχές ευχερέστερη. Όταν το 1925 υποβλήθηκαν αθρόες αιτήσεις για κατάταξη στο Σώμα Δημοσίας Ασφαλείας από πολίτες που ήταν κομμουνιστές, οι ενδιαφερόμενοι υποχρεώθηκαν να επισυνάψουν και πιστοποιητικό του Τμήματος Καταδιώξεως. Τυχόν μεμονωμένες περιπτώσεις μέσα στη υπηρεσία ήταν γνωστές και αντιμετωπιζόνταν κατάλληλα. Κατασταλτικά, επίσης, μέτρα στο εσωτερικό του Σώματος αντιστάθμιζαν την κομμουνιστική προπαγάνδα ανάμεσα στους χωροφύλακες, εστιασμένη στα υπαρκτά προβλήματά τους. Η κατάστασή τους απείχε, τότε, μόνιμα από την επιθυμητή (γλίσχρος μισθός, κακή διατροφή-ιματισμός-υπόδυση-στρατωνισμός, διαρκείς μεταθέσεις, τραχεία συμπεριφορά των αξιωματικών, κακώς εννοούμενη πειθαρχία, καταπάτηση δικαίου, μη βράβευση των ικανοτήτων αλλά της κομματικής ένταξης). Το μέλλον ήταν δυσοίωνο. Οι πρώην οπλίτες Κρητικής Χωροφυλακής στη Μακεδονία ήταν, στα τέλη της δεκαετίας του 1920, στη μεγάλη τους πλειοψηφία εργάτες ή υπάλληλοι και αισθάνονταν παραγνωρισμένοι από υλική άποψη. Επίσης δεν ήταν όλοι οι χωροφύλακες ικανοποιημένοι από το αντικείμενο της δουλειάς τους. Ο Στέλιος Μαρκάκης, απολυμένος χωροφύλακας που υπηρέτησε στη Θεσσαλονίκη, παραπονιόταν ότι η ιεραρχία της υπηρεσίας υποχρέωνε τους οπλίτες χωροφύλακες να κτυπούν τους εργάτες επισείοντας, σε περίπτωση απειθαρχίας, την απειλή κυρώσεων.

5. Οι διαμάχες των κυρίαρχων πολιτικών δυνάμεων.

Εχουν περιγραφεί επαρκώς από την ιστοριογραφία για τον Μεσοπόλεμο οι διαμάχες για τη νομή της εξουσίας και η μόνιμη παρουσία του στρατού στις πολιτικές εξελίξεις . Οι συγκρούσεις είχαν, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, αντίκτυπο στο κοινωνικό κίνημα της Μακεδονίας-Θράκης.

α) Πολιτικές υστεροβουλίες.

Πρόεκταση των εσωτερικών διαφορών ήταν η αντιμετώπιση από την εξουσία ενός κινδύνου, τον οποίο χαρακτήριζε εθνικό, με μικροπολιτικούς υπολογισμούς. Για πολιτικούς λόγους και ανάλογα με τις περιστάσεις, αυξομειωνόταν στις εκτιμήσεις η έκταση της κομμουνιστικής προπαγάνδας σύμφωνα με τις τρέχουσες σκοπιμότητες. Το 1926, η δικτατορία μεγαλοποιούσε τον κίνδυνο για να δικαιολογήσει το καθεστώς . Το 1927 η κυβερνητική αρχή υποτιμούσε τον αριθμό των κομμουνιστών της Θεσσαλονίκης για να δείξει ικανοποιητικές επιδόσεις. Στην ίδια χρονική φάση, η αστυνομία της Θεσσαλονίκης, από την πλευρά της, τον μεγαλοποιούσε για να τονίσει τη χρησιμότητα της .

Η έλλειψη ειλικρίνειας προκαλούσε σύγχυση για την πραγματική διάσταση του κινδύνου που υποτίθεται ότι διέτρεχε το υπάρχον κοινωνικό καθεστώς. Στο θέμα της δίωξης του κομμουνισμού, ήταν μία αιτία που αντικειμενικά περιόριζε την αποτελεσματικότητα του κατασταλτικού μηχανισμού.

β) Τα εσωτερικά προβλήματα της Χωροφυλακής.

Στην πολιτική πραγματικότητα που η λογική των κρατούντων ευνοούσε την εξάρτηση της αστυνομίας από τα κόμματα και η κάθε φατρία τοποθετούσε τους δικούς της εμπίστους , οι αξιωματικοί που επωμίζονταν ευθύνες για την τήρηση της τάξης μπορούσαν να είναι προκαταβολικά βέβαιοι για το εφήμερο της εξουσίας τους.

Στη Μακεδονία, μετά το 1912, οι φιλελεύθεροι στηρίχθηκαν στους Κρήτες αξιωματικούς και χωροφυλάκες μέχρι τις εκλογές του 1920, που η νέα αντιβενιζελική κυβέρνηση τοποθέτησε δικούς της ανθρώπους. Παραμερίστηκε ο Βογιατζάκης και τοποθετήθηκαν διευθυντής ΑΔΘ ο Κωνσταντίνος Παπακωνσταντίνου και διοικητής ΑΔΧΜ ο αντισυνταγματάρχης Απόστολος Καραγκούνης. Το 1922, η Επαναστατική Επιτροπή απομάκρυνε και τους δύο. Επικεφαλής της χωροφυλακής στη Μακεδονία τοποθετήθηκαν οι Κρήτες ταγματάρχες Ιωάννης Παπαδάκης, Βογιατζάκης και Γεώργιος Βούρος .

Ακολούθησε μία περίοδος γενικής αναταραχής στη Χωροφυλακή .

Στη Θεσσαλονίκη, ο Σπυρίδων Καράμπελας, που τοποθετήθηκε επικεφαλής της ΑΔΧΜ από τις αρχές του 1924, πήρε το 1925 δυσμενή μετάθεση .

Το Σεπτέμβριο 1924 τοποθετήθηκε ως διευθυντής ΑΔΘ ο αντισυνταγματάρχης Νικόλαος Μερεντίτης . Σύντομα μετατέθηκε στη Δράμα ο Νικηφοράκης, λόγω τριβών με τον νέο προϊστάμενό του. Ήταν όμως αποτελεσματικός στη δίωξη του κοινού εγκλήματος και οι επαγγελματίες ζήτησαν από το διοικητή Χωροφυλακής Θεσσαλονίκης Καλοχριστιανάκη, την επαναφορά του. Πράγματι, ο Νικηφοράκης ανέλαβε πάλι τη διοίκηση του Τμήματος Καταδιώξεως. Η σύγκρουση -και με άλλους τοπικούς κύκλους- κόστισε στον Μερεντίτη την αντικατάστασή του και στη θέση του ανέλαβε στις 4-12-1924 ο Καλοχριστιανάκης . Ο Μερεντίτης όμως επανήλθε, τον Ιούλιο 1925 . Στη συνέχεια, στο αποτυχημένο στρατιωτικό κίνημα Καρακούφα-Μπακιρτζή της 9-4-1926 κατά του Πάγκαλου -είχε συμμετοχή ο Καλοχριστιανάκης-, ήταν, μαζί με το διευθυντή του Κέντρου της ΥΓΑΚ, αντισυνταγματάρχη Μαυροειδή Γιαννουκάκο, επικεφαλής των καθεστωτικών αρχών. Στη δίκη των κινηματιών αξιωματικών, ο Καλοχριστιανάκης καταδικάστηκε σε τριετή φυλάκιση . Τον Ιούνιο 1926 ο Μερεντίτης μετατέθηκε στην Αθήνα. Τον αντικατέστησε στην ΑΔΘ ο Γιαννουκάκος . Την ανατροπή του Πάγκαλου, τον Αύγ. 1926, ακολούθησε η αντικατάσταση του Γιαννουκάκου από τον Καλοχριστιανάκη και η σύλληψη του Μερεντίτη .

Δεν έλειψαν και οι εμπλοκές σε σκάνδαλα. Ο Γεώργιος Ζαριφόπουλος, διευθυντής ΑΔΘ από το Μάρτ. 1924 , καταδικάστηκε για την ανάμειξή του σε καταχρήσεις και το 1925 εκτελέστηκε . Ο Φεσσόπουλος κατηγόρησε τη Χωροφυλακή ότι εχθρευόταν την ΥΓΑΚ διότι επιδίωκε να τη θέσει υπό τη δικαιοδοσία της (υπαγόταν απευθείας στον Πάγκαλο) με στόχο τα μυστικά κονδύλια. Για τον ίδιο έγιναν ανακρίσεις μετά την πτώση της δικτατορίας για κατάχρηση κατά τη διαχείριση αυτών . Το 1927 ο Ιωάννης Παπαδάκης, κουμπάρος του Καλοχριστιανάκη, αποπειράθηκε να αυτοκτονήσει μετά την απαγγελία κατηγορίας εναντίον του για διαφθορά . Ο ανθυπομοίραρχος Ιωάννης Γιουλούντας, υποδιοικητής Χωροφυλακής Πορροΐων, κατηγορήθηκε για κλοπή από ιδιώτη, ο οποίος καταδικάστηκε στις 31-3-1927 για ψευδή καταμήνυση .

γ) Η διαμάχη Αστυνομίας Πόλεων και Χωροφυλακής.

Η ίδρυση της Αστυνομίας Πόλεων σύντομα συνοδεύτηκε από έναν υπηρεσιακό ανταγωνισμό με τη Χωροφυλακή. Η θέση των αξιωματικών χωροφυλακής ήταν ότι στα καθήκοντα της Χωροφυλακής, σχετικά με τη δημόσια ασφάλεια και την τάξη, συμπεριλαμβάνονταν η συλλογή πληροφοριών για δραστηριότητες κατά του κοινωνικού καθεστώτος. Επίσης, στις περιπτώσεις εκδηλώσεων, συνελεύσεων και διαδηλώσεων, η παρακολούθηση και αποκατάσταση της τάξης. Τα καθήκοντα της Αστυνομίας Πόλεων, πίστευαν οι ίδιοι αξιωματικοί, όφειλαν να είναι η επόπτευση της αγοράς, η ρύθμιση της τροχαίας κίνησης και άλλα της ίδιας φύσης .

Επί Πάγκαλου, οξύνθηκε η έχθρα των δύο σωμάτων μετά από τον προσανατολισμό του υφυπουργού Εσωτερικών της κυβέρνησης Γ. Βογόπουλου, υπέρ της Αστυνομίας Πόλεων και την απόπειρα να αφαιρεθεί ο τομέας της δημόσιας ασφάλειας από τη Χωροφυλακή. Η έντονη παρέμβαση της ηγεσίας της Χωροφυλακής, και προσωπικά του αρχηγού της, υποστράτηγου Δημήτριου Κοκκαλά, απέτρεψε την υλοποίηση αυτής της πρόθεσης .

Το ενδιαφέρον για το κίνημα έγκειται στην εξέλιξη της διαμάχης. Ο υφυπουργός ανέχθηκε, τελικά, την αρμοδιότητα της Χωροφυλακής επί της δημόσιας ασφάλειας των πόλεων, αλλά βρήκε άλλο τρόπο να επιτεθεί κατά του Σώματος.

"...Επί τη προφάσει της κατάρτισεως της Ειδικής Υπηρεσίας Ασφαλείας (δηλονότι της παρακολουθήσεως κομμουνιστών, προπαγανδιστών, κλπ.) προσεπάθησε να αποστερήσει την Χωροφυλακήν Αξιωματικών χρησιμωτάτων, ούτως ώστε να μειώσει την έντασιν των προσπαθειών προς αυτοσυντήρησιν του Σώματος. "

Ενεργητικά στελέχη εξοστρακίσθηκαν στον τομέα της δίωξης του κομμουνισμού, όπου όμως αξιοποίησαν τα προσόντα τους αποτελεσματικά.

Κεφάλαιο III. Οι διώξεις.

1. Η οργάνωση της δίωξης.

Στην πρώτη φάση της κοινωνικής κίνησης, κατά τη διάρκεια και μετά τους πολέμους, οργανώθηκε και ίσχυε το πλαίσιο που αποκλήθηκε "λευκή τρομοκρατία" . Οι δικωτικές αρχές είχαν όμως μέτριες δυνατότητες, αναγκάζονταν να κινηθούν εμπειρικά και περιορίζονταν στο κυνηγητό των επωνύμων, με επιδόσεις εξίσου μέτριες . Απειροί στην παρακολούθηση και στις συλλήψεις, είχαν το πορτραίτο μονάχα των εκτεθειμένων σε ανοικτή δράση και αναλώνονταν σε τυφλά κτυπήματα. Παρά τη συμβολή δοκιμασμένων μεθόδων (μπράβοι, εργατικά αντισωματεία), δεν ανακόπηκε η ενδυνάμωση του κοινωνικού κινήματος. Επιδίωξη των πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων στην εξουσία, αυτή την εποχή, ήταν η κατάρτιση ενός εργατικού μεταρρυθμιστικού φορέα, που θα ήταν επιδεκτικός στην επιρροή των κεφαλαιούχων και των εκάστοτε κυβερνήσεων . Η ριζοσπαστικοποίηση του κοινωνικού κινήματος απέτρεψε την ανάπτυξη ενός αξιόλογου ρεύματος. Η ανάμιξη του κρατικού μηχανισμού στις εργατικές συνδικαλιστικές εξελίξεις περιορίστηκε σε ευκαιριακές παρεμβάσεις ή στη διαμόρφωση επιθυμητών συσχετισμών στα εργατικά συνέδρια .

Οι επισημάνσεις αυτές συμπληρώνονται στη Μακεδονία-Θράκη από την παρατήρηση για την κραυγαλέα αδικία στη διανομή του πλούτου , τη μόνιμη διαμάχη καπνεργατών-καπνεμπορικού κεφαλαίου και την κατασταλτική παρέμβαση του κράτους. Ένα αρχικό πλεονέκτημα των καπνεργατών, η απαγόρευση της εξαγωγής ανεπεξέργαστων καπνών (συνδεδεμένη με προσφορά εργασίας και υψηλές αμοιβές), σύντομα παραμερίστηκε και η κοινωνική ζωή της περιοχής εισήλθε, ιδίως κατά το διάστημα μετά το 1926, σε φάση όξυνσης της ταξικής πάλης. Από τις αρχές του 1924, η καπνεμπορική τακτική, με την επιδίωξη της παρέλκυσης των καπνεργατικών ζητημάτων, εξωθούσε τους εργάτες σε απεργίες και ταραχές. Η στάση των αρχών ήταν σταθερά υπέρ της ελευθερίας της εργασίας. Στη θέση των απεργούντων προσλαμβάνονταν οι λεγόμενοι ελεύθεροι εργάτες, δηλαδή ανειδίκευτοι άνεργοι, πατάσσονταν οι αντιδράσεις -με τη φρούρηση των χώρων δουλειάς, τις συλλήψεις και τους ξυλοδαρμούς-, μονιμοποιούνταν οι ελεύθεροι και απολύονταν οι πρωτεργάτες της απεργίας.

Σε μία δεύτερη φάση οργάνωσης, αναβαθμίστηκε επί Πάγκαλου η κομμουνιστική δίωξη με τη σύσταση αρμόδιας υπηρεσίας ασφάλειας. Το τμήμα ασφάλειας Θεσσαλονίκης, μετά από ένα προπαρασκευαστικό μεσοδιάστημα, απέδωσε καρπούς το 1927. Στο δεύτερο μέρος της εργασίας περιλαμβάνεται διεξοδική περιγραφή της δραστηριότητας του κρατικού μηχανισμού αυτή την περίοδο.

Στο επόμενο διάστημα η τρομοκρατία εντάθηκε. Πυροβολούνταν μέχρι και οι αφισκοκολλητές. Οι συλλήψεις πολλαπλασιάστηκαν . Η τελική φάση οργάνωσης της δίωξης συντελέστηκε το 1929, με το Ιδιώνυμο αδικημάτων .

2. Τα κατασταλτικά μέτρα.

α) Δεδομένα της ισχύουσας κουλτούρας.

Πολλές είναι οι παράμετροι που διαπλέκονται με την πολιτιστική υφή των γεγονότων των σχετικών με τη δίωξη των κομμουνιστών. Θίγοντας το ζήτημα της βίας, θα αναφερθούμε σε μία εποχή που η χειροδικία της χωροφυλακής κατά του πολίτη θεωρούνταν από την υπηρεσία όχι μόνο μέσο φρονηματοπισμού αλλά και διαπαιδαγώγησης. Για τους μικρούς εφημεριδοπώλες της Θεσσαλονίκης ήταν συστατικό στοιχείο του επαγγέλματός τους. Διαμαρτυρίες δεν διατυπώνονταν παρά σποραδικά, και αυτές μόνο για υπερβάλλοντα ζήλο των οργάνων. Από τους εργάτες, επίσης, ο ξυλοδαρμός αντιμετωπιζόταν σαν κοινοτοπία. Οσοι προσάγονταν τακτικά στις ανακριτικές αρχές γνώριζαν τί συνήθως επακολουθούσε. Το 1925, όλοι κούρευαν κοντά τα μαλλιά τους, γιατί στην Ασφάλεια επικρατούσε η μέθοδος να αρπάζουν τον κρατούμενο από αυτά. Παράλληλα, οι πολιτικές αρχές δεν φαίνεται να επιδίωκαν την ουσιαστική διαφοροποίησή τους. Όταν διαμαρτυρήθηκε το ταξικό καπνεργατικό συνδικάτο της Θεσσαλονίκης, το Δεκέμβριο 1926, στον Γενικό Διοικητή για τον ανηλεή δαρμό μέλους του στο 9ο ΑΤ, αυτός "...έλαβε υπό σημείωσιν το γεγονός."

Αλλα πολιτιστικά δεδομένα σε σχέση με τη συμπεριφορά του κράτους κατά την εφαρμογή των κομμουνιστικών διώξεων αναιρέθηκαν στη διαδικασία της εξέλιξης. Αν αναφερθούμε στην έξοδο της γυναίκας στην παραγωγή, θα διαπιστώσουμε ότι γέννησε στην κοινωνία την ανάγκη για νέα θεώρηση του γυναικείου ζητήματος. Ένα πρώτο πρόβλημα προς αντιμετώπιση ήταν οι καπνεργάτριες (τις υπολογίζουμε σε 3.000, το 10% δηλαδή του καπνεργατικού δυναμικού), που, με την προβολή μίας άλλης ηθικής, έτειναν να ανατρέψουν τον κώδικα για τη γυναίκα. Ιστορικά, το μη συμβατικό είχε αντιμετωπισθεί ως απειλή για το κράτος και την κοινωνία. Ο Καραγκούνης αντιδρούσε στην κοινωνική κίνηση, όταν απειλούσε τη μικρή εργάτρια Ελένη Κωνσταντίνου ότι "...είνε υπόπτου διαγωγής και θα την περάσει από ιατρικήν εξέταση και αν αποδειχθή τίποτε θα την στείλη στα πορνεία." Η καπνεργάτρια, επίσης, με τη συμμετοχή της στην πολιτική πράξη δημιουργούσε στις κρατικές αρχές καινούργια προβλήματα. Η νοστορία της εποχής να διώκονται μόνον οι άνδρες ήταν άπαιστη της πρακτικής δυσχέρειας για σεβασμό της ισχύουσας ηθικής για το γυναικείο φύλο. Συγκρουόταν όμως με την αναγκαιότητα για ίση κατασταλτική μεταχείριση των γυναικών. Δεν ήταν, έτσι, πάντα δυνατό να αποφευχθεί η δίωξή τους. Η Κατίνα Καγιάρα, που, συμμετέχοντας σε εργατικές κινητοποιήσεις, κατάφερε "επανειλημμένα δήγματα" σε χωροφύλακες, δημιουργούσε αδιέξοδο. Παραπέμφθηκε, διότι στις συγκρούσεις της 13-5-1928 δάγκωσε έναν ενωμοτάρχη, και καταδικάστηκε μαζί με άλλους, αλλά κρατήθηκαν μόνο οι άνδρες ("...πλην της Κ Κ καθ'ο γυναικός."). Όταν στις συγκρούσεις της 8-7-1928 επανέλαβε το ίδιο αδίκημα, οι αρχές δεν μπορούσαν να αποφύγουν τη φυλάκισή της.

Στη διαδικασία της καταστολής, ήταν επόμενο να καταρρακώνεται η ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Ηπιες περιπτώσεις αναδεικνύουν ευκρινέστερα αυτό το γενικά αποδεκτό συμπέρασμα: Το 1926, η Ασφάλεια επεμβαίνει σε μία προσφυγική συγκέντρωση αστέγων, στην Καλαμαριά, και συλλαμβάνει 8 άτομα, μεταξύ τους ένα μέλος της ΟΚΝΕ. Στο δρόμο προς το κρατητήριο, ο νεολαίος εμφάνισε έπειξη προς αφοδευση, αλλά εμψυχώθηκε από τους συντρόφους του και υπέμεινε το πρόβλημα μέχρι να φθάσουν στον προορισμό τους. Εκεί, οι δεσμοφύλακες τους έκλεισαν όλους στο κελί, αρνούμενοι να οδηγήσουν το νεαρό στο αφοδευτήριο και αδιαφορώντας για τις διαμαρτυρίες. Ίσως δεν ικανοποίησαν έτσι κάποια ταπεινά αισθήματα, αλλά στόχευαν στην κάμψη του ηθικού των κρατουμένων. Ίσως σε κάποιους να είχαν συζευχθεί τα δύο αυτά στοιχεία. Οι συγκρατούμενοι, πάντως, εξάντλησαν την εφευρετικότητά τους, σπάζοντας μια στάμνα, ώστε να χρησιμοποιηθεί ένα κομμάτι της από τον πάσχοντα σαν πρόχειρο δοχείο. Δυστυχώς, κανένα από αυτά δεν σχημάτιζε την αναγκαία κοιλότητα.

β) Η άσκηση φυσικής βίας.

Η φυσική βία ήταν η κύρια μορφή καταστολής ανάμεσα στα άλλα άμεσα (δηλαδή εκτελεστικού χαρακτήρα) μέτρα. Στη Θεσσαλονίκη, το 1921, αποτελούσε διοικητική οδηγία. Ο Καραγκούνης επέπληττε τους άνδρες του 5ου ΑΤ: "Αυτούς τους μπολσεβίκους να μην τους φέρνετε έτσι αλλά σακατεμένους εμπρός μου...", "...να τους φέρνετε μισούς." Τους πρότρεπε: "Αυτό το τμήμα πρέπει να είναι ο τάφος των εργατών..." και απειλούσε: "Όλοι οι εργάται θα πέσουν εμπρός μου πτώματα."

Η φυσική βία, σύμφωνα με πηγή αποδίδουσα την επίσημη κρατική εκδοχή, δεν ήταν θεωρητικά αποδεκτή από τις αρχές. Διαπιστωμένα, άλλωστε, ποτέ δεν ωφέλησε το νόμο ο υπερβολικός ζήλος στην εφαρμογή του. Summum jus, summa iniustia. Στις σχολές ενωμοταρχών και αξιωματικών χωροφυλακής, προσθέτει η ίδια πηγή, οι δόκιμοι διδάσκονταν να μη φέρονται τυραννικά στο λαό. Οι παρεκκλίσεις χρεώνονται στα κατώτερα ιδίως όργανα, τα οποία με την άσκηση βίας προσβλέπανε στη

δημιουργία ανάλογης φήμης . Το τελευταίο στοιχείο μεταφράζεται ως πρόθεση για την απόκτηση ενός τίτλου, που διευκόλυνε το όργανο κατά τη διεκπεραίωση αντιδημοφιλών πράξεων. Επίσης, ως αυτοεπιβεβαίωση, που απορρέει από τη συμμετοχή στην εξουσία .

Η έρευνα μας έδειξε ότι η πράξη απομακρύνθηκε από τη σχολική θεωρία και οι εξαιρέσεις που αφορούσαν και στις ανώτερες επίσης βαθμίδες της ιεραρχίας αποτέλεσαν τον κανόνα.

Σε μία χρονική θεώρηση της χρήσης βίας, θα διαπιστωθούν στη Μακεδονία-Θράκη διακυμάνσεις, καθώς επίσης και ιδιαίτερες καταστάσεις. Μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο η βία ήταν σχετικά περιορισμένη και χρησιμοποιόταν εναντίον μιας περιχαρακωμένης, ούτως ή άλλως, κοινωνικής κίνησης. Σε αυτό συνεργούσαν οι συνθήκες (ίσχυε καθεστώς αναστολής των ελευθεριών, μέχρι το 1920, και περιοριστικά μέτρα, μέχρι το 1923). Η ταξική πάλη, επίσης, δεν εκδηλωνόταν με οξύτητα. Οι καπνεργάτες, το "επαναστατικό προλεταριάτο", είχαν κατακτήσει μία σχετική ευμάρεια. Απέναντι στη στρατηγική και τακτική της ΚΔ για τα Βαλκάνια, πριν από το 1924, δεν εμφανίζονταν ιδιαίτερες αντιδράσεις από την πλευρά της αστικής τάξης. Στο μεσοδιάστημα της πεφωτισμένης φιλελεύθερης διακυβέρνησης και στη δικτατορία που ακολούθησε, δεν υπήρξε κάποια ουσιαστική διαφορά στην άσκηση δίωξης κατά των κομμουνιστών. Επί Πάγκαλου, μάλιστα, περιορίστηκε - έπιασαν τόπο οι απειλές του και συρρικνώθηκε η κοινωνική κίνηση-. Αμέσως μετά την πτώση της δικτατορίας, το Σεπτέμβριο 1926, αντιμετωπίστηκαν με τη βία τα κύματα εργατικών κινητοποιήσεων και πολιτικών ταραχών. Η καταστολή ήταν αδίστακτη. Οι αρχές θεωρούσαν ότι δεν είχαν άλλη επιλογή μπροστά στην πιθανότητα γενικότερης κρίσης. Ιδιαίτερα στις καπνεργατικές εξεγέρσεις του Μαΐου-Ιουνίου 1927 και Ιουνίου-Ιουλίου 1928, εφαρμόστηκε άγρια καταστολή.

Σε μία διαβάθμιση της χρήσης βίας, θα διακρίνουμε κατηγορίες με βάση τη μορφή της καταστολής, όπως και το μέγεθος της προξενθείσας κάκωσης.

Βαριές σωματικές βλάβες προξενούνταν από τα βασανιστήρια. Ο εντατικός ξυλοδαρμός, το μαστίγωμα με βούρδουλα, ο "φάλαγγας", ήταν συνηθισμένα βασανιστήρια. Το "τσεγγέλι", στην Καβάλα, ήταν πρωτοτυπία του Αλεξάκη . Ήταν δυνατό να αφήσουν προβλήματα υγείας . Το σοβαρότερο κρούσμα μαζικού βασανισμού έχει καταγραφεί το 1925, στην περιοχή Θεσσαλονίκης: Εξαρση της κομμουνιστικής προπαγάνδας στο στρατό οδήγησε, τον Ιανουάριο 1925, σε μεμονωμένες συλλήψεις και, λίγο αργότερα, σε μαζικές εκκαθαρίσεις. Στον Ορχο Αεροπορίας, στο Σέδες, πιάστηκαν 70, οι οποίοι υποβλήθηκαν από το λοχαγό Γ. Θεμελή επί ένα μήνα σε επώδυνη ανάκριση (φάλαγγα, κτυπήματα με βούρδουλα, μπήξιμο αγκίδων στα νύχια) για να ομολογήσουν. Στο φρουραρχείο Θεσσαλονίκης, ανακρίθηκαν 40 άλλοι φαντάροι από τα υπόλοιπα σώματα με τη "σιδηρά στεφάνη". Τα βασανιστήρια επαναλήφθηκαν (κτυπήματα με σιδερένια βέργα) στις φυλακές του Γεντί Κουλέ, σε βάρος αυτών που παραπέμφθηκαν, στις 12-3-1925, από τον Θεμελή και τους ανθρώπους του. Εφάρμοζαν ταυτόχρονα ψυχολογική πίεση, εκτελούσαν τον κάθε βασανισμό μπροστά στους υπόλοιπους κρατούμενους κομμουνιστές απειλώντας τους ότι θα υποστούν τα ίδια. Τελικά, 17 καταδικάστηκαν, στους υπόλοιπους έμεινε η εμπειρία προς συμμόρφωση .

Οι τραυματισμοί ήταν μόνιμο αποτέλεσμα της καταστολής δυναμικών καπνεργατικών κινητοποιήσεων. Η διάλυση των συγκεντρωμένων από τις αρχές επιτυγχανόταν με επέλαση έφιππων σπαθοφόρων. Τα άλογα ποδοπατούσαν τους εργάτες ενώ οι αναβάτες προξενούσαν τραύματα σε αυτούς με τὰ όπλα. Όπως προκύπτει από την καταγραφή στον τύπο, δεν υπήρξαν στην περιοχή αξιόλογες καπνεργατικές κινητοποιήσεις που να μη συνοδεύτηκαν από διατάραξη της τάξης και αιματηρά επεισόδια κατά την επέμβαση του κατασταλτικού μηχανισμού.

Στη Βόρεια Ελλάδα (όπως και πανελλήνια) υπήρξαν και θάνατοι. Ο πρώτος που σημειώθηκε ήταν, το 1920, του Παναγιώτη Ζέκου, στελέχους του ΕΚΘ και γγ του ταξικού συνδικάτου Διεθνούς Καπνεργατικής Ενωσης Θεσσαλονίκης, που ήταν έγκλειστος στις φυλακές της Καβάλας. Είχε υποστεί κακουχίες που του στοίχισαν τη ζωή . Το Νοέμβριο 1921, κατά την καταστολή καπνεργατικής απεργίας στην Ξάνθη, υπήρξε ένας νεκρός . Το Μάρτιο 1923 πυροβολήθηκε ο οικοδόμος Νικόλαος Τόμογλης από τον Σταύρο Καλιομιχάλη, ανθυπασπιστή του Τάγματος Εθελοντών, μέσα στο 3ο ΑΤ . Ο Αθανάσιος Ζουγρής, φοιτητής, μέλος της Κομμουνιστικής Νεολαίας Αθηνών και γραμματέας το 1923 της αντίστοιχης οργάνωσης Καβάλας, κρατούμενος μετά την απεργία του 1923, πέθανε το Νοέμβριο 1923 μέσα στις φυλακές Δράμας . Στα γεγονότα της Καβάλας στις 10-11-1924, κατά την επίθεση του στρατού φονεύθηκε η καπνεργάτρια Αγγέλα Παπαδοπούλου . Στις 15-2-1927, κατά τη διάρκεια lock-out και την κατάληψη των καπνεργοστασίων της Θεσσαλονίκης από τους ανέργους, τραυματίστηκε θανάσιμα κατά τη ρίψη πυρών ο Γιουσέ Καρεμφίλ, μέλος του "συντηρητικού" σωματείου Ενωσης . Κατά την καπνεργατική απεργία του 1928 διπλασιάστηκαν τα θύματα: Στις 11-6-1928, στο Πράβι, πυροβολήθηκε ο "συντηρητικός" Ιωάννης Κοτσάνης από υπενωμοτάρχη . Στις 13-6-1928, στην Ξάνθη, απεργιακή πορεία βλήθηκε από πυρά της αστυνομίας και του στρατού. Οι απώλειες ήταν 4 καπνεργάτες νεκροί, οι Σωκράτης Καράμπελας, Κοτσώνης, Θεοδοσίου και Ραμαντάν Ογλού .

Γεγονότα που, κατά την έρευνα των πηγών, βρέθηκαν επαναλαμβανόμενα, μας δείχνουν την πρακτική της καταστολής. Στις μεθόδους της περιλαμβάνονταν έρευνες και καταλήψεις στα γραφεία των εργατικών κέντρων (κατά την περίοδο της οργανικής σύνδεσης του ΚΚΕ με τη ΓΣΕΕ, ως το 1926, οι δύο φορείς συστεγάζονταν) στη Θεσσαλονίκη, Καβάλα, Ξάνθη, Δράμα και Σέρρες. Οι βιαιότερες έφοδοι πραγματοποιούνταν στο ΕΚΘ. Κατά την αντιδικία του Μαΐου 1924 μεταξύ καπνεμπόρων και καπνεργατών για τη μείωση των ημερομισθίων, εφόρμησαν -μετά από μάταιες προειδοποιήσεις-, στις 20-5-1924, στα γραφεία του ΕΚΘ (στην οδό Φράγκων [η σημερινή οδός Μοσκόφ]) τα Τμήματα Ασφαλείας και Καταδιώξεως, με επικεφαλής τους διοικητές τους Κανδυλάκη και Νικηφοράκη. Κακοποιήθηκαν όσοι βρέθηκαν μέσα. Όταν κινητοποιήθηκαν εργάτες και εργάτριες και συγκεντρώθηκαν στον περίβολο του ΕΚΘ, στήθηκε ένα πολυβόλο και ακολούθησε επέλαση ιππικού. Κατά τα γεγονότα της 2-6-1927 και την αναστάτωση της πόλης, 1.000 εργάτες προ του Διοικητηρίου διαλύθηκαν από το ιππικό και κατέφυγαν στο ΕΚΘ (στεγαζόταν τότε στο Καπάνι). Οι τολμηρότεροι - 90 άνδρες και 9 γυναίκες- κλείστηκαν μέσα. Το κτίριο πολιορκήσαν χωροφύλακες και στρατός, που επιδόθηκαν σε καταιγισμό πυρών, καθιστώντας το διάτρητο και αναγκάζοντας τους εργάτες να παραδοθούν.

Άλλη ομαδοποίηση στοιχείων, που αφορούν στο στελεχικό δυναμικό του κινήματος, οδηγεί στη γενίκευση ότι οι ηγέτες ήταν θύματα της πλέον βίαιης καταστολής. Επιλεκτικά αναφέρουμε: Στην Ξάνθη, το 1920, κατά τον προεκλογικό αγώνα, ο Χακρή Ιζέτωφ, γγ του ταξικού καπνεργατικού σωματείου Αμυνα (Zastita), κακοποιήθηκε άγρια. Ο Ελευθέριος Σταυρίδης συνελήφθη στη Δράμα, το Φεβρουάριο 1922, και ξυλοκοπήθηκε, διότι κατά τη διάρκεια συλλαλητηρίου φώναζε αντιπολεμικά συνθήματα. Στην ίδια πόλη, συνελήφθη τον Ιούλιο 1922 ο μουσουλμάνος ηγέτης καπνεργάτης Χιβζή. Στο κρατητήριο δάρθηκε ανηλεώς. Στη Θεσσαλονίκη πιάστηκαν, στις 28-7-1922, 39 στελέχη εργάτες για το θανάσιμο μαχαίρωμα του μυστικού Ευάγγελου Κότσυφα. Υποβλήθηκαν σε ξυλοδαρμούς και προφυλακίστηκαν, παρόλο που σύντομα αποδείχθηκε ότι ήταν ζήτημα άσχετο με τα εργατικά. Ο Αβραάμ Μπεναρόγια, ιστορική μορφή του κινήματος της Θεσσαλονίκης, είχε προσωπική εμπειρία αμέτρητων ξυλοδαρμών. Οι περιπέτειές του δεν σταματούσαν ούτε εκτός έδρας. Το Φεβρουάριο 1921, στο Βόλο, όπου πήγε για να συμπαρασταθεί στη γενική απεργία των εργατών, πιάστηκε μαζί με άλλους, ξυλοκοπήθηκε άγρια και φυλακίστηκε. Ο Παπανικολάου, στη Θεσσαλονίκη, πιάστηκε μαζί με άλλους εργάτες κατά την επιδρομή της 20-5-1924 στο ΕΚΘ. Επακολούθησαν βασανιστήρια. Ο Νικόλαος [Νίκος] Ζαχαριάδης, το Φεβρουάριο 1925, προφυλακισμένος "επί εσχάτη προδοσία" στο Γεντί Κουλέ, κακοποιήθηκε κατ' επανάληψη από τους δεσμοφύλακες. Ο βουλευτής του ΚΚΕ Κωνσταντίνος Κωνσταντινίδης τραυματίστηκε στην Ξάνθη κατά τις ταραχές του Μαΐου 1927. Ο Λεωνίδας Στρίγκος, στη Θεσσαλονίκη, κατά την απεργία του 1928, υπέστη άγριο βασανισμό.

γ) Φυλακίσεις και εκτοπίσεις.

Οι σοβαρές παραβάσεις του νόμου και οι κοινωνικές ταραχές κατέληγαν πάντα σε συλλήψεις των πρωταιτίων και, συχνά, σε παραπομπή σε δίκη. Στη Θεσσαλονίκη, όπως προκύπτει από τα δικαστικά αρχεία της πόλης, τους κατηγορούμενους, στην πλειοψηφία τους, υπερασπιζόταν ο Νικόλαος Τζερμιάς. Μερικές υποθέσεις είχε αναλάβει και ο Νίκος Δημητράτος, πρώην γραμματέας του ΣΕΚΕ, που, μετά τη διαγραφή του, είχε εγκατασταθεί και δικηγόρος στη Θεσσαλονίκη. Πολλοί καταδικάστηκαν, αυτή την εποχή, και κλείστηκαν στις φυλακές. Παράλληλα, εκτοπίσεις κοινωνικά δραστήριων ατόμων, ιδίως των συνδικαλιστών και των πολιτικών στελεχών, πραγματοποιούνταν χωρίς καν απαγγελία κατηγορίας. Ο Μπεναρόγια, με απανωτές εξορίες στο ιστορικό του επί Τουρκοκρατίας και εκτόπιση το 1914 μετά την απελευθέρωση της Μακεδονίας, εκτοπίστηκε από τις ελληνικές αρχές για δεύτερη φορά το 1919. Το 1926 είχαν εκτοπισθεί όλα τα στελέχη της Καβάλας, Δράμας, Ξάνθης και Κομοτηνής, καθώς και τα περισσότερα της Θεσσαλονίκης. Μέχρι τη θέσπιση του Ιδιωνύμου, ένα σημαντικό μέρος των 500 περίπου εκτοπισμένων προερχόταν από τη Βόρεια Ελλάδα. Ο αριθμός δεν είναι μεγάλος, αν συγκριθεί με τον όγκο του κινήματος ή με τις συντονισμένες διώξεις της αμέσως επόμενης περιόδου. Το κράτος ήταν ακόμα ανοργάνωτο και αντιμετώπιζε το κίνημα αποσπασματικά. Στη συνέχεια, το 1929, παρά τις έντονες αντιδράσεις, επιβλήθηκε με το Ιδιώνυμο η ποινικοποίηση της πρόθεσης για ανατροπή, πριν το αποτέλεσμά της -η επανάσταση- να δημιουργήσει δίκαιο. Οι υποστηρικτές του μέτρου στη Θεσσαλονίκη καλωσόρισαν το συγχρονισμό του βήματος της χώρας με αυτό της Ευρώπης, όπου η ποινικοποίηση της κομμουνιστικής ιδεολογίας ίσχυε προ πολλού.

Κεφάλαιο IV. Αμυνα και επίθεση του κινήματος.

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι η δράση του κινήματος παρουσιάζεται με διάφορες εκδοχές. Ως αντίδραση απέναντι στην πολιτική των κυρίαρχων κοινωνικών δυνάμεων και τις διώξεις, η δράση με τη μορφή της μαχητικότητας θα μπορούσε γενικά να θεωρηθεί σαν ένας τρόπος άμυνας του κινήματος ενάντια στην κοινωνική αδικία. Βέβαια, η δράση, ως μορφή κοινωνικής κίνησης, μπορεί να γίνει δεκτή και ως αμφισβήτηση, δηλαδή πρόθεση για ανατροπή, του υφιστάμενου κοινωνικού καθεστώτος.

1. Μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς του καπνεργάτη.

Στατιστική επεξεργασία των στοιχείων για τους καπνεργάτες και καπνεργάτριες κατά τη δεκαετία του 1920, τα οποία περιέχονται σε χρησιμοποιηθείσες ιστορικές πηγές, καταλήγει στην επισημάνση πλευρών κοινωνικής συμπεριφοράς, που χαρακτηρίζουν τη μεγάλη πλειοψηφία τους. Μπορούμε να αναφέρουμε την υπερηφάνεια για το επάγγελμα και την τέχνη τους, τον υψηλό βαθμό ταξικής και συνδικαλιστικής συνείδησης, την οργανωμένη προβολή των διεκδικήσεων, μαχητικότητα, πολιτικοποίηση και ένταξη στο κομμουνιστικό κίνημα .

Εχει πρόσθετο ερευνητικό ενδιαφέρον η μελέτη των γεγονότων των σχετικών με την έκφραση της μαχητικότητας. Σε ογκώδη πληθυσμό, όπως οι 30.000 καπνεργάτες της Μακεδονίας-Θράκης (100.000 με τις οικογένειές τους), είναι φυσικό για τον ιστορικό μελετητή να καταγράφεται ένας αριθμός περιστατικών, κατά το ξετύλιγμα δυναμικών κινητοποιήσεων, που χαρακτηρίζονταν από την ύπαρξη βίας. Μία λεπτομερής έρευνα οδηγεί στον εντοπισμό στατιστικά αξιολογήσιμων χαρακτηριστικών της καθημερινής ζωής. Αρκετοί είχαν εξοικείωση με την οπλοφορία (αιχμηρά και τέμνοντα όργανα -σουγιάς, φαλτσέτα, ξυράφι, βελόνη [σακοράφα], κλπ.-, σπανιότερα πιστόλι), ορισμένοι και με την οπλοχρησία. Καταγράφεται, αραιά, η πρόκληση τραυμάτων, έστω απρομελέτητων . Ήταν αναμενόμενο, το πολιτιστικό στοιχείο της βίας στην καθημερινή ζωή, στο τμήμα του καπνεργατικού πληθυσμού που αναφέραμε, να βρίσκεται διάυλο και στο κίνημα. Είχε τότε την αξιοποίησή του το παραπάνω οπλοστάσιο, μαζί με άλλα αντικείμενα που μετατρέπονταν σε επιθετικά όργανα .

2. Ζητήματα "περιφρούρησης".

Η πρόνοια του κινήματος για αποτροπή, ή μετριασμό, των κατασταλτικών κτυπημάτων απαιτούσε "συνωμοτικότητα", που δεν υπήρχε πάντοτε. Η ανακάλυψη και κατάσχεση του αρχείου της οργάνωσης Καβάλας του ΚΚΕ, στις 12-3-1925, δεν είχε σημαντικές συνέπειες. Βάσει, όμως, του αρχείου, που βρέθηκε στα χέρια του Μοναστηριώτη και κατασχέθηκε στις 28-5-1927, επιτεύχθηκε η σύλληψη όλου του ηγετικού πυρήνα της Θεσσαλονίκης -περί τα 100 άτομα -. Και στις δύο περιπτώσεις, ήταν πολλές οι οδηγίες της κομμουνιστικής ηγεσίας προς τα μέλη για την "περιφρούρηση" των κομματικών εργασιών , που είχαν παραβιασθεί. Επίσης, ένας πλούτος ονοματεπωνύμων και άλλων διαφωτιστικών στοιχείων, που περικλειόταν στα κομμουνιστικά έντυπα , έκανε τη συλλογή πληροφοριών από την Ασφάλεια λιγώτερο κοπιαστική. Η χαλαρότητα λάμβανε, ορισμένες φορές, σκανδαλώδεις διαστάσεις. Κατά την απεργία του 1927, το ΚΚΕ έστειλε στις 31-5-1927 τον Δημήτριο Στύλο, γγ της ΠΟΕ, από την Αθήνα στη Δράμα για οργανωτική βοήθεια. Εκεί αυτός εξέλαβε τα γραφεία του κίτρινου σωματείου ως της Πανεργατικής [το ταξικό εργατικό κέντρο της Δράμας], παραπλανήθηκε από τον Θωμά Οικονόμου ότι βρίσκεται στο μέρος που ψάχνει και αποκάλυψε τα επιτελικά σχέδια. Κατά τη διάρκεια της καπνεργατικής εξέγερσης του 1928 -εποχή μαζικών συλλήψεων-, πάνω στον Λαΐου, γραμματέα της ΟΚΝΕ Καβάλας, που συνελήφθη από τον Αλεξάκη στις 20-6-1928, βρέθηκε έγγραφο που αποκάλυπτε ότι οι έγκλειστοι στις φυλακές της πόλης είχαν κατηχήσει τη φρουρά και ότι χρησιμοποιούσαν ως σύνδεσμο με την οργάνωση ένα φαντάρο . Στην οργάνωση Ξάνθης, κομματικοί και μη γνώριζαν τα πάντα για το μηχανισμό της. "Σημεία συνάντησης ήταν τα διάφορα καφενεία όπου ανάμεσα σε μια πρέφα και ένα βαρύ γλυκό γίνονταν οι συνδέσεις της οργάνωσης. " Δεν είναι εύκολο να απαντηθεί ποιός παράγοντας είχε τη μεγαλύτερη συνεισφορά στις επιτυχίες των διωκτικών αρχών, η επιδεξιότητά τους ή η πλημμελής κομματική "περιφρούρηση". Με βεβαιότητα μπορεί να λεχθεί ότι ο συνδυασμός τους είχε συνέπειες για το κίνημα.

Από τα μέτρα περιφρούρησης, αναδεικνύονται ποικίλα ζητήματα που απασχολούσαν το κοινωνικό κίνημα. Μπορούμε να αναφέρουμε τη μέριμνα για ανάσχεση των εξτρεμισμών. Το ΚΚΕ φαίνεται να είχε συναίσθηση ότι η άσκοπη χρήση βίας και οι ακραίες ενέργειες ισοδυναμούσαν με προβοκάτσια και το εξέθεταν στην κοινή γνώμη . Ελόχευε, ταυτόχρονα, ο κίνδυνος καταστροφής του κινήματος από μία μη σώφρονα καθοδήγηση .

3. Μορφές δράσης.

Κατά την προαγωγή του κοινωνικού κινήματος, ιδιαίτερα του επαναστατικού εργατικού και πολιτικού κινήματος, οι δυναμικές ενέργειες εκδηλώθηκαν ως σύγκρουση με τον κατασταλτικό μηχανισμό του κράτους. Εξελίσσονταν, παράλληλα (εξαρχής, αλλά εντονότερα μετά τη δικτατορία και κατά την καπνεργατική αναταραχή του 1927-1928), και εσωτερικές συγκρούσεις μέσα στο εργατικό κίνημα.

α) Ζητήματα μικροτακτικής.

Χρονικά, μετά τους πολέμους η εργατική κίνηση ήταν, όπως διαφαίνεται από τις ιστορικές πηγές, σχετικά χαλαρή. Μόνο μετά τη δικτατορία μπορούμε να αναφερόμαστε σε αξιόλογο κίνημα ανέργων και απεργιακό κίνημα. Το παλαιοπολεμικό κίνημα σύντομα περιχαρακώθηκε. Η κομμουνιστική κίνηση ήταν μέχρι το 1926 περιορισμένη, με εξαίρεση σύντομες περιόδους, όπως οι εκλογές του 1920. Θέματα τακτικής στην ανάπτυξη των αγώνων (στο πλαίσιο της στρατηγικής εκείνου του διαστήματος -δημιουργία κοινωνικού μετώπου, κλπ.-) δεν εγείρονταν, λοιπόν, με οξύτητα.

Τοπικά, η τακτική διαμορφωνόταν σύμφωνα με τις ιδιομορφίες. Στις δύο μεγαλύτερες καπνεργατικές εστίες, την Καβάλα και Ξάνθη, ο όγκος των καπνεργατών και το αυθόρμητο διεκδικητικό κίνημα υπέβαλλαν την επιλογή της εργατικής κινητοποίησης. Στη Θεσσαλονίκη διαμορφώθηκε μικτή κίνηση, όχι τόσο εργατική όσο πολιτική. Επίσης, όχι μόνο καπνεργατικό αλλά πανεργατικό κίνημα. Στο Βέρμιο, στις υφαντουργίες, παρά την ύπαρξη εργατικής μάζας, η τοπική ιδιαιτερότητα δεν άφησε να αναπτυχθεί παρά μόνο πολιτικό κίνημα, και αυτό όχι αξιόλογο. Στα καπνοχώρια της Μακεδονίας-Θράκης, όπως και στα απομονωμένα εργατικά μέρη (π.χ. τα μεταλλεία Ισβόρου), η κοινωνική και εργατική κίνηση ήταν ελάχιστη έως μηδενική. Αντίστοιχη ήταν σε αυτούς τους χώρους η στάση του ΚΚΕ. Προσπαθούσε να οργανώσει πολιτικό κίνημα στα μικρά μέρη και εργατικό στις εργατικές περιοχές. Δεν κατόρθωνε, όμως, για πολλούς λόγους, να προοδεύσει εντυπωσιακά.

Χρήζει μνείας η ύπαρξη τοπικών θυλάκων. Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης είχαν παράδοση στον κοινωνικό ριζοσπαστισμό -όπως, άλλωστε, και οι απανταχού ομοεθνείς τους -, τροφοδοτώντας το κίνημα με στελέχη περιωπής. Εξ αυτών, οι "περιφρουρημένοι" θα διατηρήσουν για πάντα την ανωνυμία τους. Ιδιόρρυθμη ήταν επίσης η περίπτωση της Τσατάλτζας, όπου αναπτύχθηκε κομμουνιστικό κέντρο με την αναλογικά μεγαλύτερη πυκνότητα στη Βόρεια Ελλάδα .

Μετά τη δικτατορία, το ΚΚΕ διεκδίκησε ισοπολιτεία, που οι αντίπαλες κοινωνικές δυνάμεις δεν ήταν διατεθειμένες να παραχωρήσουν. Οι μορφές ανάπτυξης αγώνων, που μετήλθε για να επιβάλει τις αξιώσεις του, είχαν επιτυχία στην αρχή. Κατά τη διοργάνωση συγκεντρώσεων, μοιράζονταν προκηρύξεις που καλούσαν τον κόσμο σε έναν ορισμένο χώρο. Οι κομμουνιστές κάθονταν στα γύρω καφενεία και, με το σύνθημα (ένα σφύριγμα), εξέρχονταν όλοι μαζί και άρχιζαν να προβαίνουν σε εκδηλώσεις. Πολύ σύντομα η τακτική επισημάνθηκε. Όταν στη Θεσσαλονίκη μοίρασαν προκηρύξεις για συλλαλητήριο, στις 29-8-1926, το ιπτικό έλαβε θέση από νωρίς και, με το σύνθημα, τους διέλυσε αμέσως .

Οι μορφές, υπό τις οποίες ξετυλίχθηκαν οι κινητοποιήσεις του 1927-1928, δείχνουν ότι οι φάσεις τακτικής επιλέγονταν κάθε φορά ανάλογα με τις τρέχουσες συνθήκες. Υπήρχαν, γενικά, μετά τους πολέμους δύο φάσεις. Μία πρώτη με καπνεργατικές διεκδικήσεις -κατά την περίοδο αιχμής στην καπνεργασία- και μία δεύτερη με κίνημα ανέργων μετά το Σεπτέμβριο. Στην κρίσιμη σύγκρουση του Μαΐου-Ιουνίου 1927, η πρώτη απειλή αντιμετωπίστηκε από την εργοδοσία και το κράτος με τους κίτρινους. Οι καπνεργάτες οργάνωσαν τον απεργιακό αγώνα έχοντας ανάμεσα στους στόχους την αντιμετώπιση του κατασταλτικού μηχανισμού και την πραγματοποίηση επιθέσεων κατά των απεργοσπαστών. Μετά τις 27-5-1927 άλλαξαν τακτική -δεν μπορούσαν να αντιμετωπίσουν το ιπτικό- και αρκέστηκαν σε επιθέσεις μόνο κατά των κίτρινων. Οι μαζικές συλλήψεις δεν έφεραν αποτέλεσμα. Είτε εθελοντικά -λόγω των οξυμένων εργατικών προβλημάτων-, είτε δια της βίας -εξαιτίας των επιθέσεων κατά των "συντηρητικών"-, η απεργία τηρήθηκε χωρίς πολλούς απεργοσπαστές. Στις 30-5-1927 υπήρξε πάλι αλλαγή τακτικής, με τις απόπειρες να εισέλθουν στα καπνεργοστάσια, παρά την απαγόρευση, και να απαιτήσουν την παροχή εργασίας . Νέος γύρος ταραχών, τον Ιανουάριο 1928, περιλάμβανε επεισόδια ανέργων και μεμονωμένες επιθέσεις. Είχαν, στο μεταξύ, εκπονηθεί σχέδια οργάνωσης πολιτικών συγκεντρώσεων, που εφαρμόστηκαν κατά την έναρξη της περιόδου επεξεργασίας του καπνού. Στη Θεσσαλονίκη, σύμφωνα με την προκρινθείσα τακτική, επιλέγονταν μέρη πολυσύχναστα. Στις κεντρικότερες αρτηρίες, κατά τις βραδινές ώρες, κυκλοφορούσε πολύς κόσμος. Οι διοργανωτές ειδοποιούσαν για τη συγκέντρωση τους εργαζόμενους στα καπνομάγαζα με προκηρύξεις, χωρίς όμως να καθορίζουν τόπο. Τα μέλη των κομμουνιστικών πυρήνων τους ενημέρωναν προφορικά κατά το εσπερινό σχόλασμα. Συνέρρεαν από τις παρόδους,

ψάλλοντας τη Διεθνή και ζητωκραυγάζοντας υπέρ των Σοβιέτ και κατά της μπουρζουαζίας. Προς στιγμήν κυριαρχούσαν, ο κόσμος συνωστιζόταν για να παρακολουθήσει τα τεκταινόμενα, οι σκοποί χωροφύλακες της περιοχής ήταν αδύνατο να επιβληθούν. Διάφοροι ρήτορες απειλούσαν το καθεστώς και το κράτος. Οι μαγαζάτορες κατέβαζαν τα κεπέγκια -ήξεραν τί επακολουθούσε από άλλες φορές-. Κατέφθανε η Ασφάλεια, ακολουθούσε αποκατάσταση της τάξης και συλλήψεις. Νέα τακτική που δοκιμάστηκε στη συνέχεια ήταν της οργάνωσης μικροσυγκεντρώσεων, με ταυτόχρονη παραπλάνηση των αρχών -με την κυκλοφορία προκηρύξεων- για επικείμενη διαδήλωση. Η Ασφάλεια λάμβανε μέτρα που αποδεικνύονταν μάταια . Οι κομμουνιστές, έτσι, επιτύγχαναν καταπόνηση της κατασταλτικής μηχανής. Είχαν συγχρόνως ένα έκτακτο πολιτικό κέρδος, εμφανιζόμενοι στα μάτια των πολιτών πολυπληθείς και παρουσιάζοντας την κοινωνική κατάσταση στα πρόθυρα της έκρηξης. Το τέχνασμα όμως που εφαρμόστηκε στις μικροσυγκεντρώσεις δεν είχε πιθανότητα επιτυχίας, όπως αποδείχθηκε, για μεγάλες διοργανώσεις και το επιτελείο στην Αθήνα έκανε συστάσεις για αλλαγή τακτικής . Στην απεργία του Ιουνίου 1928, συσπειρώθηκαν και οι κίτρινοι (η κρίσιμη οικονομική κατάσταση επηρέασε και τον "συντηρητικό" χώρο). Μόνοι αντίπαλοι του ταξικού εργατικού κινήματος ήταν η εργοδοσία και ο κατασταλτικός μηχανισμός -αν και η συνεργασία με τους κίτρινους δεν εξελισσόταν παντού με τους καλύτερους όρους -. Ισχυσε αρχικά η τακτική των συντονισμένων απεργιακών κινητοποιήσεων. Στις 12-6-1928 οι συμπλοκές εργατών και δυνάμεων καταστολής γενικεύτηκαν. Οι συλλήψεις ήταν, όπως και το 1927, μαζικές, αλλά δεν δημιουργούσαν το παραμικρό κενό καθοδήγησης, η αναπλήρωση των συλλαμβανόμενων στελεχών ήταν άμεση .

β) Αντίσταση κατά της αρχής.

Η ανυπακοή προς την αρχή και η αντίσταση θεωρούνταν από το κοινωνικό κίνημα θεμιτός τρόπος άμυνας, μία αντίληψη την οποία στοιχειοθετούσε η διαπίστωση ότι στη χώρα δεν υπήρχε σεβασμός των αστικών ελευθεριών και νομική προστασία. Αμφισβητούνταν επίσης οι ίδιοι οι αστικοί κανόνες. Οι καπνεργάτες θεωρούσαν τον καπνό κοινωνική-εθνική περιουσία, όχι ιδιοκτησία των κεφαλαίουχων. Στο αίτημα της επιμελούς (κλασικής) επεξεργασίας και της μη εξαγωγής ανεπεξέργαστων καπνών ήταν ανυποχώρητοι και με τις κινητοποιήσεις τους επιχειρούσαν να άρουν τις αντιρρήσεις των καπνεμπόρων και του κράτους.

Διακρίνονται διαφορετικές ενέργειες κατά τη σύγκρουση με τις αρχές. Κατά περίπτωση υπήρξε άμυνα, αλλά και κρούση.

Δεν έχουμε διασταυρώσει τις πληροφορίες που επικαλείται η φημολογία της εποχής για ύπαρξη μηχανισμού κρούσης . Απώλειες που προξενήθηκαν από την ανάπτυξη εργατικής άμυνας κατά ενεργειών καταστολής μπορούν να χαρακτηρισθούν τυχαία συμβάντα. Οι προμελετημένες ενέργειες, με τοπικές πρωτοβουλίες, όπως και η υπόδειξη από την Αθήνα για οργάνωση ομάδων προστασίας , δεν συνιστούσαν ένα ολοκληρωμένο οργανωτικό πλαίσιο. Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, απέναντι στις επελάσεις των δυνάμεων καταστολής το κίνημα πρόβαλλε οργανωμένη εμπειρικά αντίσταση, παθητική ή και με χρήση όπλων. Ήταν τότε ζήτημα πιθανοτήτων αν θα καταμετρούσε θύματα η άλλη πλευρά. Δεν αποκλείεται, σε ορισμένες περιπτώσεις, οι απώλειες της χωροφυλακής και του στρατού να οφείλονταν σε δικούς τους αδέσποτους πυροβολισμούς.

Σε ένα -ατελές οπωσδήποτε- χρονικό, παραθέτουμε τα ακόλουθα συμβάντα που παρουσιάζουν σπουδαιότητα:

Μετά τους πολέμους, στη χαλαρή -όπως αναφέραμε- κίνηση και τις περιορισμένες συγκρούσεις, οι καπνεργάτες προξενούσαν φθορές στα μαγαζιά (πιο συνηθισμένη ήταν η θραύση των "υαλοπινάκων") και πετροβολούσαν τους χωροφύλακες. Ξυλοκοπούσαν περιστασιακά κίτρινους. Πολλές βιαιοπραγίες σημειώθηκαν μετά το 1922, με την έλευση των προσφύγων (καταλήψεις γαιών, αυτοδικίες, αντίσταση κατά της αρχής). Ορισμένες έφθαναν στα δικαστήρια . Το 1924 σηματοδεύτηκε από γενική εργατική αναταραχή στην περιοχή. Στη Θεσσαλονίκη, στις 19-5-1924, η παρά το "λοκαουτάρισμα" πρόσληψη ελεύθερων εργατών από τη New Thracian ως στιβαδόρων για την "αλαμπούρα" πυροδότησε επεισόδια. Πεντακόσιοι καπνεργάτες έσπασαν τα γραφεία της εταιρείας, οι Αμερικανοί υπάλληλοι έτρεχαν να σωθούν. Ο μοίραρχος Παντελής Τζιτζικάκης διέταξε πύρ, εικόνα μάχης παρουσιαζόταν σε όλη την περιοχή γύρω από τα καπνομάγαζα και το ΕΚΘ . Το σοβαρότερο γεγονός της περιόδου συνέβη λίγο αργότερα στην Καβάλα. Απόπειρα του καπνεμπορικού κεφαλαίου για εξαγωγή ανεπεξέργαστων καπνών, στις 10-11-1924, συνάντησε ερωμένη αντίσταση των εργατών και κατέληξε σε αιματηρή σύγκρουση, με ρίψη καταιγιστικών πυρών από την αστυνομία. Αγνωστο πώς (από αδέσποτες σφαίρες, σύμφωνα με τους εργάτες), φονεύθηκαν δύο ανθυπομοίραρχοι, οι Θεόδωρος Σκαλιδάκης και Γεώργιος Σταματάκης. Ο αντίκτυπος της σύγκρουσης προξένησε στη Θεσσαλονίκη ερεθισμό στους καπνεργάτες, με συνέπεια τη δημιουργία επεισοδίων στο Βαρδάρη, στις 13 και 14-11-1924, και τον τραυματισμό του χωροφύλακα Κυριακίδη .

Με την πτώση της δικτατορίας, καταγράφηκαν συνήθη για τέτοιες αλλαγές φαινόμενα. Στη Θεσσαλονίκη έγινε επίθεση των εργατών κατά του κτιρίου της ΥΓΑΚ στις 27-8-1926. Ο καπνεργάτης Πέτρος Ευθυμιάδης κακοποίησε έναν ανθυπασπιστή της αστυνομίας γιατί του έκανε παρατήρηση. Στο Πράβι, ο αστυνομικός διοικητής Καλαϊτζάκης, με κεκτημένη ταχύτητα (έλεγε απόλυτα την εργατική κίνηση της περιοχής του επί Πάγκαλου) απείλησε με ξυλοδαρμό τον Ευριπίδη Ζάννη. Του ανταπέδωσε θαρραλέα τις απειλές και μία επιστολή ντόπιων καπνεργατών στάλθηκε στην εφημ. Ριζοσπάστης: "...Και ο μεν κ. Ζάννης περιορίστηκε μόνον σε απειλές. Μα μεις τον βεβαιώνουμε ότι εάν εξακολουθήσει τη τακτική του ή τολμήσει να πειράξει κανέναν εργάτη, δεν θα περιοριστούμε μόνον σε απειλές αλλά θα του δώσουμε και το σχετικό μάθημα." Το ΚΚΕ δραστηριοποιήθηκε μεταδικτατορικά, ιδίως στη Θεσσαλονίκη και Καβάλα. Στις 29-8-1926 απαγορευμένη συγκέντρωσή του στη Θεσσαλονίκη, στον Λευκό Πύργο, δέχθηκε επίθεση του ιππικού και οι εργάτες ανταπέδωσαν, με τραυματισμούς και από τις δύο πλευρές.

Το 1927, νέα άνοδος των καπνεργατικών κινητοποιήσεων είχε αποκορύφωμα την απεργία του Μαΐου-Ιουνίου σε όλη την περιοχή. Στην Καβάλα σημειώθηκαν βίαια γεγονότα. Σε συγκρούσεις στη Θεσσαλονίκη, στις 26-5-1927, ο Ιωάννης Δερβενιώτης τραυμάτισε στο μάτι τον ενωμοτάρχη Α. Κολομβότσο. Τέτοιου είδους περιστατικά κατά της αρχής ήταν πάντως μεμονωμένα. Οι απεργοί ήταν απασχολημένοι -όπως θα δούμε παρακάτω- με τους κίτρινους. Μετά την απεργία, στην Καβάλα, οι κομμουνιστές προτίμησαν την τακτική της ομαδικής αντιπαράθεσης με την αστυνομία και τους κίτρινους. Στις 28-9-1927, τραυμάτισαν τον ενωμοτάρχη Ν. Καίσαρη. Τα αστυνομικά όργανα έφθασαν "...σε σημείο να μη τολμούν νάρχονται στο εργατικό κέντρο."

Προκαταρκτικές συγκρούσεις, πριν από τις μεγάλες μαζικές κινητοποιήσεις του Ιουνίου-Ιουλίου 1928, σημειώθηκαν στις καπνεργατικές πόλεις. Στη Θεσσαλονίκη, κατά τη διάρκεια εκδήλωσης στις 11-3-1928, που διαλύθηκε από την αστυνομία, οι εργάτες ανασυντάχθηκαν και αντεπετέθησαν. Στην Καβάλα, η εκδίκαση της διάλυσης του ταξικού σωματείου (Καπνεργατική Ενωση Καβάλας [ΚΕΚ]), στις 24-5-1928, οδήγησε τους εργάτες σε δυναμικές κινητοποιήσεις. Ξυλοκόπησαν το διοικητή Ασφαλείας Αλεξιάκη και το χωροφύλακα Φραγκόπουλο. Επόμενες μαχητικές εκδηλώσεις δέχθηκαν την επίθεση του κατασταλτικού μηχανισμού. Ο Φεσσόπουλος, επιτελάρχης τότε του Δ' ΣΣ μετά τη διάλυση της ΥΓΑΚ, ήταν ο υπεύθυνος για την αντιμετώπιση της κατάστασης. Η πόλη είχε καταστεί θέατρο συγκρούσεων για αρκετό διάστημα. Οι δυνάμεις καταστολής χρησιμοποιούσαν τα όπλα τραυματίζοντας πολλούς. Άλλους ποδοπατούσε το ιππικό. Οι εργάτες απαντούσαν με λιθοβολισμό. Στις 11-6-1928 κηρύχθηκε απεργία και 13.000 απεργοί συγκρούστηκαν με τις αρχές όταν ανακόπηκε πορεία τους. Την επομένη, 12-6-1928, σε νέα κινητοποίηση για την παρεμπόδιση φόρτωσης "χωρικά" επεξεργασμένων καπνών, συγκεντρώθηκαν 3.000 καπνεργάτες -"συντηρητικοί" και της ΚΕΚ- στο Καρά Ορμάν και πραγματοποίησαν πορεία προς την πόλη. Επικεφαλής ήταν 12ετής με μαύρη σημαία. Οι χωροφύλακες, υπό τον διοικητή χωροφυλακής αντισυνταγματάρχη Φώτιο Ζήρο, τους ανέκοψαν με πυροβολισμούς και επέλαση ιππικού. Στις Σέρρες, στις 12-6-1928, συγκέντρωση των δύο εργατικών παρατάξεων και πορεία κατέληξε σε συμπλοκές και τραυματισμούς στρατιωτών με λίθους. Η υδραντλία δεν εξακόντισε νερό γιατί "οι σωλήνες είχαν διαρραγεί μυστηριωδώς." Στις 13-6-1928, στην Ξάνθη, στα πυρά της αστυνομίας και του στρατού, που στοίχισαν 4 νεκρούς (ο στιβαδόρος Ραμαδάν Μουστά, ο Ισμαήλ Ογλού Χασάν, ο καπνεργάτης Σωκράτης Καραβάνας και μια γραία καπνεργάτρια) και 40 τραυματίες, ρίφθηκαν απαντητικά πυρά μέσα από σπίτια και τραυμάτισαν το διοικητή της ΥΕΑ Τσαταλό, τον ανθυπολοχαγό Εμμανουήλ Χειλαδάκη και 5 χωροφύλακες και στρατιώτες. Απαντητικά πυρά ρίφθηκαν την ίδια μέρα και στη Δράμα, τραυματίστηκαν ένας χωροφύλακας και ένας εφιππος στρατιώτης. Στη Θεσσαλονίκη, μέσα σε κλίμα οξύτητας, τρία απανωτά γεγονότα αποδόθηκαν από τις αρχές σε ενέργειες των απεργών και των άλλων συμπαραστατών εργατών. Στις 13-6-1928, κατά την απεργία συμπαραστάσης που κήρυξαν οι υδατεργάτες, προξενήθηκε, από αμέλεια ή από πρόθεση, φθορά στις εγκαταστάσεις ύδρευσης της πόλης, που τις αχρήστευσε. Στον σιδηροδρομικό σταθμό, στις 25-6-1928, δύο βαγόνια εκτροχιάστηκαν. Στις 27-6-1928 σημειώθηκε το τρίτο και σοβαρότερο συμβάν. Στη συνοικία Επτάλοφος, άγνωστοι έβαλαν φωτιά στο σπίτι του απεργοσπάστη Στέργιου Λαγαριά και καταδιώχθηκαν από δύο χωροφύλακες, τους Παναγιώτη Σταματόπουλο και Κυριάκο Μπερόγλου, και δύο ένοπλους νυχτοφύλακες, τους Ιωάννη Τζιβίδη και Στυλιανό Τζενούδη. Σε ανταλλαγή πυροβολισμών, φονεύθηκε ο Τζενούδης και τραυματίστηκαν σοβαρά οι Σταματόπουλος και Τζιβίδης. Το ταξικό σωματείο Πρόοδος αρνήθηκε την οποιαδήποτε συμμετοχή εργατών σε δολιοφθορές και αντέκρουσε με βαρύτατες εκφράσεις τη νέα "σατανική προσπάθεια" των αρχών με στόχο να πτοηθούν οι εργάτες. Στην Καβάλα σημειώθηκαν ίδια γεγονότα. Αρχές Ιουλίου, μολονότι η πλάστιγγα είχε πια γείρει και το απεργιακό κίνημα αναδιπλωνόταν, απεργοί στη Θεσσαλονίκη, στις τελευταίες δυναμικές απόπειρες, συγκεντρώθηκαν στις 2-7-1928 στην οδό Πτολεμαίων και αντιμετώπισαν τις δυνάμεις που τους επιτέθηκαν με λίθους και καρέκλες. Άλλοι κομμουνιστές,

περιφερόμενοι με αυτοκίνητο και ζητωκραυγάζοντας "υπέρ της ερυθράς σημαίας", τραυμάτισαν τον ανθυπομάρχα Νικόλαο Λαγουδάκη .

Τα γεγονότα της καπνεργατικής απεργίας του 1928 είχαν αντίκτυπο και έξω από τη χώρα . Κινητοποίηση με χαρακτήρα εξέγερσης δεν επαναλήφθηκε σύντομα.

Αξιομνημόνευτη, κατά το 1929, ήταν η κινητοποίηση των καπνεργατών της Θάσου και η κατάληψη, στις 7-10-1929, καϊκιών με τη βία. Το διάπλου του κόλπου Καβάλας ακολούθησαν, κατά τα ειωθότα, συγκρούσεις με την αστυνομία . Στους άλλους εργατικούς κλάδους, κάποιας έκτασης φαίνεται να ήταν, το φθινόπωρο του 1928, η αναταραχή στους υφαντουργούς στη Νάουσα .

Στο χρονικό ξετύλιγμα της αντίστασης κατά της αρχής θα διακρίνουμε επαναλήψεις γεγονότων, που ανάγονται σε κινήσεις μικροτακτικής. Επισημαίνουμε τις ενέργειες δυναμικής αποτροπής των συλλήψεων. Σαν τακτική ήταν -προσωρινά, έστω- αποτελεσματική. Ενδεικτικά, αναφέρουμε τις ακόλουθες περιπτώσεις: Στην Καβάλα, κατά την απεργία του Απριλίου 1920, ένας ανθυπολοχαγός επιχείρησε να συλλάβει στις 24-4-1920 μέσα στο Εργατικό Κέντρο το γγ των καπνεργατών Μιχαηλίδη, αλλά δεν το κατόρθωσε χάρις στην ενεργητική αντίσταση των μελών . Στη Νάουσα, κατά την απεργία της 13-3-1924 στα υφαντουργεία, οι εργάτες πολιορκήσαν τον αστυνομικό σταθμό ζητώντας την απόλυση των συλληφθέντων. Προειδοποιητικοί πυροβολισμοί εξερέθισαν το πλήθος σε μεγαλύτερο βαθμό και ο εισαγγελέας αναγκάστηκε να διατάξει την απόλυση των κρατουμένων . Στη Θεσσαλονίκη, στις κινητοποιήσεις των ανέργων του Φεβρουαρίου 1927, ο συλληφθείς στο ΕΚΘ εργατικός ηγέτης Αριστοτέλης (Στέλιος) Αρβανιτάκης απελευθερώθηκε από 200 κομμουνιστές κατά τη μεταγωγή του στην ΥΕΑ . Κύματα εργατών, στην ίδια πόλη, στην παραλία, εμπόδιζαν στις 30-5-1927 την επιβίβαση των προς εκτόπιση εργατών . Κατά την απεργία του 1928, καπνεργάτριες που μοίραζαν προκηρύξεις του ΕΚΘ συνελήφθησαν από μυστικούς, αλλά απελευθερώθηκαν από συναδέλφους τους. Σε απεργιακή συγκέντρωση στη Δράμα, στις 13-6-1928, ο διοικητής Χωροφυλακής Ιωάννης Σταυριανός επιχείρησε να συλλάβει τον ομιλητή Στέλιο Καπετανανδρέου. Τον απελευθέρωσαν οι παριστάμενοι, βαλλόμενοι από πυρά. Πολλοί τραυματίστηκαν . Στη Θεσσαλονίκη, στις 8-7-1928, προσπάθεια για σύλληψη του Βασίλειου Βερβέρη, γγ της ΚΟΕ, και του Ιωάννη Αρβανιτάκη αποτράπηκε δυναμικά .

γ) Εναντίον των χαφιέδων.

Το ζήτημα της σύγκρουσης με τους μυστικούς αστυνομικούς ήταν προϊόν ενός μίσους που είχε καταλήξει να αποτελεί στοιχείο της κοινωνικής συμπεριφοράς των κομμουνιστών. Οι λογαριασμοί του κινήματος με τους χαφιέδες ήταν μόνιμα ανοικτοί. Εχουν καταγραφεί από σπάσιμο χεριού μέχρι και απόπειρα φόνου εναντίον χαφιέ .

Στη Θεσσαλονίκη είχαν στόχο τον Παπά. Στην πόλη έχει μείνει ιστορικό το περιστατικό, κατά το οποίο ο Παπάς είχε συλλάβει, το 1925, τον Ζαχαριάδη στην περιοχή της Αγίας Σοφίας. Καθ'οδόν προς την Ασφάλεια, καθώς διέρχονταν από τη νότια πλευρά της εκκλησίας (που βλέπει προς τη θάλασσα) και βαδίζοντας επάνω στο απότομο πρανές της εκκλησίας του Αϊ-Γιάννη (είναι υπόγεια, αρκετά κάτω από το επίπεδο του δρόμου), ανατράπηκε στο κενό από τον συλληφθέντα και πέφτοντας έσπασε το πόδι του. Νοσηλεύθηκε επί μήνες στο Στρατιωτικό Νοσοκομείο και έκτοτε έμεινε κουτσός . Η λυσσώδης διάθεσή του κατά του κομμουνισμού είχε λοιπόν την ερμηνεία της. Τα κατοπινά χρόνια δεν παρέλειπε να κακοποιεί τους συλλαμβανόμενους κομμουνιστές εργάτες. Το ΕΚΘ απειλούσε, το Μάιο 1928, τους μυστικούς και προσωπικά τον Παπά "...ότι θα διατάξει τους εργάτες να τσακίζουν και αυτοί στο ξύλο και να εφαρμόζουν αντίποινα κατά των χαφιέδων οι οποίοι δέρνουν τους εργάτες." Στη μετώπη του κτιρίου του ΕΚΘ είχε αναρτηθεί επιγραφή με τη φράση "Κτυπάτε τους χαφιέδες" .

Οι εργάτες, παρ'όλη την υποχρέωση -βάσει των διατάξεων- να υφίστανται αστυνόμευση των συνελεύσεων, αμφισβητούσαν δυναμικά στους χαφιέδες το δικαίωμα να παρίστανται και, πόσον μάλλον, να φέρουν πολιτική περιβολή. Στη Θεσσαλονίκη, στις 15-11-1926, στα γραφεία του ΕΚΘ, κακοποίησαν το μυστικό Πρόδρομο Συμεωνίδη της ΥΕΑ. Πήγε για να παρακολουθήσει την κίνηση φορώντας πολιτικά, προπηλακίστηκε, έβγαλε περίστροφο, αλλά του το αφάιρεσαν και τον ξυλοκόπησαν. Σε καπνεργατική συνέλευση, στις 29-12-1926, ο παριστάμενος βουλευτής του ΚΚΕ Κωνσταντίνος Θεός προπηλάκισε τους χαφιέδες Χαράλαμπο Σοκόλη και Πελοπίδα Δημητρακόπουλο. Στην Καβάλα, στις 6-9-1927, σε μία συνέλευση στο κτίριο της ΚΕΚ, έριξαν από τη σκάλα τον παριστάμενο χαφιέ Ρέτση. Αν και τραυματισμένος από την πτώση και τα λακτίσματα, κατόρθωσε να καλέσει ενίσχυση, κατέφθασε μεγάλη δύναμη και διενεργήθηκαν συλλήψεις. Σε άλλη συνέλευση, στις 15-10-1927, στον ίδιο χώρο, καπνεργάτες δεν άφησαν τον ενωμοτάρχη Πολύβιο Παπασπύλιο και τους χαφιέδες Κ. Σκληυτζόγλου και Ν. Βογιατζή, της ΥΕΑ, να εισέλθουν στην αίθουσα με πολιτικά. Τους επιτέθηκαν με ξύλα (σπάζοντας καθίσματα και ξύλινες κιγκλίδες) και αυτοί χρησιμοποίησαν τα πιστόλια τους. Εσπευσε προς βοήθεια ο σκοπός χωροφύλακας της οδού Ομονοίας Λάρδας, αλλά

ανεβαίνοντας τη σκάλα δέχθηκε και αυτός ισχυρά κτυπήματα. Κατέφθασαν επί τόπου δυνάμεις, υπό το φρούραρχο Δασκαλόπουλο, και επιβλήθηκαν με χρήση των όπλων .

δ) Εναντίον των "χαφιέδων".

Την εποχή που το ΚΚΕ θεωρούσε, όπως αναφέρθηκε, "χαφιεδίστικους" τους αντίπαλους χώρους μέσα στο κίνημα, οι κίτρινοι είχαν αναγορευθεί στον χειρότερο εχθρό του ταξικού εργατικού κινήματος. Καταγγέλλονταν σαν πόνια της εργοδοσίας και συνεργάτες του κράτους. Επίσης, σαν υπεύθυνοι για την ανάπτυξη συμβιβαστικής νοοτροπίας στην εργατική μάζα. Την οργή του κινήματος επέσυραν ιδιαίτερα όποια στελέχη προέρχονταν από τον δικό του χώρο (Αρ. Δημητράτος, Δημήτριος Γιώτας, κλπ.). Η προτίμηση δεν ήταν τυχαία, αφού το κλέος του παρελθόντος τους είχε αποτελέσει το εφιαλτήριο για την ανάδειξή τους στην ηγεσία του μεταρρυθμιστικού συνδικαλισμού.

Οι πρωτογενείς ιστορικές πηγές βρίθουν από περιστατικά επιθέσεων κατά κίτρινων.

Προηγούνταν ως στόχοι οι επώνυμοι "συντηρητικοί". Στη Θεσσαλονίκη, ενδεικτικά, ο Μπέσσας δέχθηκε, στις 2-5-1922, διαδοχικές επιθέσεις από εργάτριες, καθώς συνόδευε απεργοσπάστριες στο καπνεργοστάσιο Σαλόνικα για αντικατάσταση των απεργών. Εργάτες στου Αλλατίνι, που απολύθηκαν και αντικαταστάθηκαν από μέλη του αντισωματείου, κακοποίησαν στις 3-11-1924 έξω από το μύλο το γγ αυτών, Παναγιώτη Αφεντίδη. Ο Δημητράτος ξυλοκοπήθηκε στην Καβάλα, το Φεβρουάριο 1927, στην οδό Βενιζέλου όταν απομακρύνθηκε από τους τρεις σωματοφύλακές του. Επικεφαλής των επιτεθέντων ήταν ο Στέργιος Αναστασιάδης, γραμματέας της οργάνωσης ΟΚΝΕ Καβάλας. Σε επίθεση, πάλι, κατά του Μπέσσα, στις 14-6-1927 στη Θεσσαλονίκη, στην οδό Παπαρρηγοπούλου, οκτώ εργάτες τον ξυλοκόπησαν άγρια. Στην Ξάνθη έγινε, το Μάιο 1927, επίθεση κατά της ηγεσίας της "συντηρητικής" παράταξης. Στην Καβάλα, ο Κωνσταντίνος Γεράκης, μέλος του ΔΣ του "συντηρητικού" σωματείου Πρόοδος, δέχθηκε επίθεση, στις 30-9-1927, από καπνεργάτες με ξυράφι και σιδερένια εργαλεία. Τον άφησαν σε κρίσιμη κατάσταση .

Στη Θεσσαλονίκη το "συντηρητικό" Πανεργατικό Κέντρον [ΠΚΘ] κατηγορούσε το 1926 τους κομμουνιστές για τρομοκρατικά σχέδια. Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του, είχαν χωρίσει την πόλη σε δύο τομείς. Στον ένα -συνέχιζε το κατηγορητήριο- ήταν επικεφαλής ο καπνεργάτης Ζακίνο Σολομών Αλτσέχ (γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1885), στιγματιζόμενος ως "γνωστός ταραχοποιός" βαρυνόμενος με δύο φόνους. Μέρα έναρξης εφαρμογής των σχεδίων, σύμφωνα με το ΠΚΘ, είχε ορισθεί η 11-7-1926 και ζητήθηκε βοήθεια από την αστυνομία για να ματαιωθούν οι ενέργειες. Οι συγκρούσεις δεν αποφεύχθηκαν, στις 12-7-1926 ο Αλτσέχ τραυματίστηκε με μαχαίρι τον Β. Μυρώνη .

Κατά την απεργία του 1927, τα αντίποινα κατά των κίτρινων ήταν η βάση της τακτικής που επιλέχθηκε. Στη Θεσσαλονίκη, σε σοβαρές συμπλοκές προκλήθηκαν τραυματισμοί από τους απεργούς. Γίνονταν επίσης εισβολές στα σπίτια απεργοσπαστών . Επιθέσεις εναντίον γυναικών είχαν ανατεθεί σε γυναίκες, συνήθως σε μία έως τρεις εναντίον μιας ξεμοναχιασμένης . Οι κίτρινοι οργάνωσαν ομάδες άμυνας (άνδρες συνόδευαν τα κορίτσια για να μη δεχθούν επίθεση, κ.ά.), αλλά οι επιθέσεις συνεχίστηκαν . Ο Ι. Ναλμπάντης κτυπήθηκε με μαχαίρι στις 28-5-1927 από δύο καπνεργάτες κατά το σχόλασμα. Άλλοι απεργοσπάστες κτυπήθηκαν, με γροθιές ή με μαχαίρι . Οι αρχές ενεργοποιήθηκαν, πλείστα μέλη του ταξικού σωματείου Πρόοδος συλλαμβάνονταν μόλις δοκίμαζαν να διαπράξουν το "αδίκημα της αδικού επιθέσεως" κατά απεργοσπαστών. Μία αλλαγή τακτικής κρίθηκε αναγκαία και, μετά την 1-6-1927, οι κατά προσώπων επιθέσεις γίνονταν στα απόκεντρα σημεία της πόλης .

Μετά την απεργία, οι επιθέσεις κατά των "συντηρητικών" καπνεργατών συνεχίστηκαν. Η επίθεση κατά του Αβραάμ Ατίας, όταν αποσκίρτησε προς το ΠΚΘ, παραλίγο να καταλήξει στο φόνου του. Στην Καβάλα, συνέλευση του "συντηρητικού" Πρόοδος, στις 4-7-1927, διαλύθηκε μετά από παρέμβαση μελών της ΚΕΚ, με πυροβολισμούς και τραυματισμούς. Στην Ξάνθη, ο απολογισμός κακοποίησης κίτρινων ήταν 4 τραυματίες . Τα κίτρινα σωματεία ζήτησαν από το κράτος να εξοπλισθούν . Συμπλοκές ανάμεσα σε καπνεργάτες της συντηρητικής ομοσπονδίας (ΕΟΚΣΕ) και της ΚΟΕ σημειώθηκαν στη διάρκεια του χειμώνα και της άνοιξης του 1928 σε όλα τα κέντρα καπνεργασίας. Συνήθως οι συμπλεκόμενοι δεν αλληλοπροξενούσαν παρά μωλωπισμούς. Η χειρότερη εξαίρεση ήταν στη Δράμα, στις 1-4-1928. Σε συμπλοκή δύο αντίπαλων ομάδων καπνεργατών, κοντά στο Διοικητήριο, φονεύθηκε -"με αμφίστομη μάχαιρα"- ο συντηρητικός Ευστάθιος Κετικίδης. Ο δράστης Μιχαήλ Παπαδόπουλος ήταν γιός ιερέα . Εκτός από τον καπνεργατικό, και σε άλλους κλάδους σημειώνονταν επιθέσεις. Στη Νάουσα, απεργοί υφαντουργοί στου Λαναρά επωφελήθηκαν, στις 24-7-1927, από στιγμιαία απουσία των φρουρών και κτύπησαν τους απεργοσπάστες μέσα στο εργοστάσιο . Το Νοέμβριο 1927 στη Θεσσαλονίκη, σε εργατικές συγκρούσεις με εμπλοκή των υποδηματεργατών, προκλήθηκαν τραυματισμοί σε μη απεργούντες. Συνήθως συμμετείχε ο Δημήτριος Παπακωνσταντίνου -από τη Λαμία, μέλος της διοίκησης του ΕΚΘ-, άτομο με μεγάλη μυϊκή δύναμη,

"σαν παλαιστής", που χαρακτηριζόταν από τις αρχές ως "παλληκαράς" . Στα τέλη του ίδιου μήνα, οι εκφορτωτές στο λιμάνι, σε απεργιακές κινητοποιήσεις, άσκησαν πίεση σε αυτούς που συνέχισαν να εργάζονται . Απεργοί βυρσοδέψες εργάτες της Θεσσαλονίκης, στις 22-5-1928, επιτέθηκαν κατά ελεύθερων εργατών και τους κακοποίησαν .

Κατά τη διάρκεια της απεργιακής συνεργασίας με τους κίτρινους, το 1928, οι επιθέσεις στράφηκαν εναντίον των απεργοσπαστών και των ελεύθερων εργατών, οι οποίοι χρησιμοποιήθηκαν από την εργοδοσία σαν στιβαδööri ή για τη φορτοεκφόρτωση καπνών στη θέση των απεργούντων αχθοφόρων. Στην Καβάλα, επίθεση κατά αχθοφόρων της Orient Tobacco, στις 11-6-1928, προκάλεσε αστυνομική επέμβαση και ρίψη πυροβολισμών. Στην Αλιστράτη, ξυλοκόπησαν απεργοσπάστες στις 19-6-1928. Στη Θεσσαλονίκη, στις 22-6-1928, σε νυκτερινή επίθεση στην Αυστροελληνική με στόχο τους στιβαδόρους, δεν κατάφεραν να παραβιάσουν τη μεγάλη θύρα και περιορίστηκαν σε σπάσιμο των παραθύρων. Στις 29-6-1928 έσπασαν τα τζάμια στο σπίτι του απεργοσπάστη στιβαδόρου Νάκου. Τραυματίστηκε η δεκαετής κόρη του στο κεφάλι .

Στην ενότητα των συγκρούσεων με τους κίτρινους εντάσσονται επίσης οι δυναμικές εκδηλώσεις, όπως και η χρήση βίας κατά περίπτωση, που σημειώθηκαν προς ποικίλες κατευθύνσεις. Ένα σταχυολόγημα: Ο σοσιαλιστής Johann Sassenbach, γραμματέας της Fédration Syndicale Internationale (Amsterdam), ομίλησε, στις 21-4-1926, στη Θεσσαλονίκη, στον κινηματογράφο Αττικόν. Τον αποδοκίμασαν 2.000 εργάτες, ψάλλοντας τη Διεθνή και ανταλλάσσοντας γρονθοκοπήματα . Επιθέσεις κατά των σιωνιστών στους ισραηλιτικούς συνοικισμούς της ίδιας πόλης συμπληρώθηκαν, στις 31-10-1926, με την εισβολή 100 Ισραηλιτών κομμουνιστών στο γυμναστήριο του συλλόγου Maccabi , όπου τραμάτισαν πολλούς αθλητές . Ο βουλευτής του ΚΚΕ Σταυρίδης, μετά την αποστασία του, δάρθηκε στην Καβάλα, στην παραλία, στις 9-6-1928. Τον κτύπησαν με καρέκλες στο κεφάλι . Κατά τις εκλογές του 1928, στην Καβάλα, μέλος της Εθνικής Δημοκρατικής Νεολαίας τραυματίστηκε σοβαρά, με αφορμή τη διανομή των ψηφοδελτίων . Μετά το 1928, σε εργατικές συνελεύσεις στη Θεσσαλονίκη, οι κομμουνιστές είχαν να αντιμετωπίσουν τους αρχειομαρξιστές, δεινούς χειριστές της φαλτσέτας. Συνελεύσεις υποδηματεργατών, το 1929, μεταβλήθηκαν σε μάχες .

ε) Το κίνημα ανέργων.

Παράλληλα με τη διεκδίκηση άλλων κοινωνικών δικαιωμάτων, οι εργάτες διαδήλωναν την πεποίθησή τους στο δικαίωμα της εργασίας με δυναμικές μεθόδους.

Η ανεργία των καπνεργατών ήταν εποχιακή (με ένταση από τον Οκτώβριο μέχρι το Μάρτιο). Οι διαμαρτυρίες για την ανεργία στην καπνεργασία πήραν τη μορφή κινήματος μετά τους πολέμους, με την ανακίνηση του ζητήματος της εξαγωγής ανεπεξέργαστων καπνών. Οι απασχολούμενοι στην κλασική επεξεργασία εργάτες θίγονταν άμεσα από μία τέτοια εξέλιξη. Όταν, το 1926, τα κίτρινα σωματεία (το Πρόδος του Μαρούδα στην Καβάλα και το ΠΚΘ των "Γιωτοδημητραταίων" στη Θεσσαλονίκη) ήταν πλέον σε θέση -από οργανωτική, τουλάχιστον, άποψη- να συναγωνισθούν τους κομμουνιστές και πρωμοδοτούνταν από τους εργοδότες, δημιουργήθηκε νέα κατηγορία ανέργων, αυτή των κομμουνιστών καπνεργατών. Γρήγορα η ανεργία, με την ελεύθερη εξαγωγή ανεπεξέργαστων, γενικεύθηκε προσβάλλοντας και τους κίτρινους. Το ζήτημα ήταν κρίσιμο στη Θεσσαλονίκη και Καβάλα, πόλεις με αστικό χαρακτήρα χωρίς τις δυνατότητες της υπαίθρου για επιβίωση. Στην Καβάλα βρέθηκε διέξοδος στη διασπορά στα χωριά της ευρύτερης περιοχής και απασχόληση στις αγροτικές εργασίες.

Οι μέθοδοι του κινήματος ανέργων (ταραχές, εισβολές στα καπνομάγαζα και αξίωση να εργασθούν) δεν ήταν -όπως φανταζόταν η αστυνομία- επινόηση των κομμουνιστών . Με τη χειροτέρευση των συνθηκών και τις αυθόρμητες εκδηλώσεις βίας, η κατάσταση είχε απορρυθμιστεί. Με παρακλήσεις και με απειλές απελπισμένοι άνεργοι προσπαθούσαν να εξασφαλίσουν εργασία. Τα επεισόδια και οι προκλήσεις φθορών έγιναν καθημερινό φαινόμενο. Το κίνημα προειδοποιούσε τις αρχές: "...Η τάξις, εφ'όσον πεινούν οι εργάτες, δεν θα αποκαθίσταται..." . Για την οργάνωση του ΚΚΕ, οι επιπτώσεις της ανεργίας ήταν καταστροφικές, καθώς επερχόταν διάλυση των καπνεργασιακών πυρήνων .

Ένα απάνθισμα γεγονότων: Στην Ξάνθη, στις 12-12-1924, οι καπνεργάτες έσπασαν βαγόνια με ανεπεξέργαστα της Gary και σκόρπισαν τα καπνά . Στη Θεσσαλονίκη, στις 4-11-1924, μετά από απολύσεις στου Φλωρεντίν με ταυτόχρονη πώληση ανεπεξέργαστων, άνεργοι προκάλεσαν σοβαρές φθορές . Επί δικτατορίας, προγραμματισμός φόρτωσης ανεπεξέργαστων για τις 10-9-1925 ώθησε τους εργάτες, μία μέρα πριν, σε αυθόρμητη διαδήλωση από το ΕΚΘ στο Διοικητήριο, όπου εισέβαλαν και προξένησαν εκτεταμένες φθορές . Τον ίδιο καιρό, απόπειρα να επιβληθεί δελτίο ταυτότητας στους καπνεργάτες προκάλεσε εξέγερση. Δύο χιλιάδες άνεργοι καπνεργάτες συγκρούσθηκαν, στις 19-10-1925, στους δρόμους με την αστυνομία. Πέτυχαν την κατάργηση του δελτίου . Το επόμενο

φθινόπωρο, το 1926, η κατάσταση εκτραχύνθηκε. Απανωτά επεισόδια προκαλούνταν από τους ανέργους, με στόχο την εργοδοσία και τους συντηρητικούς καπνεργάτες. Ιδιαίτερο χαρακτήρα είχαν τα επεισόδια της 18-10-1926 έξω από τη Δημαρχία, όπου το δημοτικό συμβούλιο επρόκειτο να συζητήσει τα περί ανεργίας. Τα εργατικά κέντρα είχαν υποβάλει χωριστά υπομνήματα, οι συγκεντρωθέντες συγκρούστηκαν μεταξύ τους και η συνεδρία αναβλήθηκε. Ιδιαίτερη, επίσης επισήμανση χρειάζονται τα επεισόδια που προκάλεσαν άνεργοι στιβαδόροι, στις 3 και 11-11-1926, στη Γερμανική, όπου χρησιμοποιούνταν γυναίκες ως στιβαδόροι (ένα εργοδοτικός ελιγμός για προσπορισμό κέρδους που έμελλε να γενικευθεί). Στο τέλος της χρονιάς, τα επεισόδια με ανέργους συνεχίζονταν. Στου Καραγιαννακίδη, σε μία περίπτωση ξέσπασαν τρυπώντας τα λάστιχα του αυτοκινήτου του, σε άλλη περίπτωση περίμεναν να αποσυρθεί η αστυνομία, ξυλοκόπησαν τους φύλακες και εγκατέστησαν με τη βία εργάτριες για να εργασθούν. Οι σκηνές συνεχίζονταν, με αμείωτο ρυθμό, το χειμώνα 1926-1927. Στην επαρχία η κατάσταση δεν ήταν περισσότερο αισιόδοξη. Απόπειρα, στις 5-1-1927, για προώθηση ανεπεξέργαστων της Gary από τη Δράμα στην Καβάλα, με προορισμό το εξωτερικό, προκάλεσε συγκέντρωση των εργατών απέξω, επέμβαση της χωροφυλακής υπό τους Σταυριανό και ανθυπομοίραρχο Νικόλαο Τσιτούρα και επέλαση ιππικού. Καταπατήθηκαν 2 γυναίκες, η Αμαλία χήρα Πελέκη σοβαρά. Αποκλείστηκε ο δρόμος προς Καβάλα από τους καπνεργάτες της Τσατάλτζας. Στην Κομοτηνή εξαγωγές ανεπεξέργαστων της Glenn αποτράπηκαν. Οι μαχητικές εκδηλώσεις συνεχίστηκαν και την άνοιξη. Στις Σέρρες, απολύσεις στου Γρηγοριάδη στις 13-5-1927 συγκέντρωσαν την επομένη απέξω 1.000 άτομα και οι απολυθέντες ανέλαβαν εργασία δια της βίας. Η αστυνομία υποχώρησε. Τα γεγονότα επαναλήφθηκαν στην ίδια επιχείρηση στις 16-5-1927 και οι καπνεργάτες διαδήλωσαν την επομένη εμπρός στη νομαρχία. Τους διέλυσε η χωροφυλακή υπό τον αστυνομικό διευθυντή ταγματάρχη Γεώργιο Μαλινδρέτο. Επεισόδια σημειώθηκαν επίσης στην Ξάνθη και Δεδέαγατς. Κατά το χειμώνα 1927-1928, επαναλήφθηκαν οι εισβολές ανέργων στα καπνομάγαζα και η απαίτηση να εργασθούν.

Οι απολύσεις σε άλλους κλάδους επιδείνωναν, εν τω μεταξύ, το πρόβλημα της ανεργίας. Στη Θεσσαλονίκη, στις 10-1-1927, 50 απολυμένοι από τα έργα κατασκευής υπονόμων πήγαν στις αποθήκες, πήραν εργαλεία και ανέλαβαν δουλειά δια της βίας. Στις 27-7-1928 στην Αγίου Δημητρίου υδατεργάτες κακοποίησαν υπόλληλο που τον θεωρούσαν υπεύθυνο για τις απολύσεις στην Compagnie des Eaux de Salonique.

Κατά το διάστημα μετά την ίδρυση του ταμείου καπνεργατών (ΤΑΠΚ) και του Γραφείου Προστασίας Καπνού (φορέων με αρμοδιότητα στην καπνεργασία), οι εισβολές ανέργων και μη στα γραφεία Θεσσαλονίκης ήταν τακτικές. Το ίδιο, επίσης, οι δαρμοί του προσωπικού και ιδιαίτερα του Χρήστου Αγαλόπουλου, διευθυντή του ταμείου, που του καταλόγιζαν εύνοια προς το μεγάλο κεφαλαίο.

Μέρος Δεύτερο. Η πληροφοριοδοτική δράση του Ερημιά, 1927.

Το άτομο που κρυβόταν πίσω από τον κωδικό "Ερημιάς" ήταν ο κυριότερος -σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία- πληροφοριοδότης της ΥΕΑ μέσα στην οργάνωση του ΚΚΕ Θεσσαλονίκης κατά το 1927. Θα παρακολουθήσουμε το χρονικό της δράσης του και τα επακόλουθα.

Κεφάλαιο I. Η αρχική κατάδοση στοιχείων.

Η πρώτη συναλλαγή του Ερημιά με την Ασφάλεια χρονολογείται, κατά πάσα πιθανότητα, από τις αρχές Μαρτίου 1927. Τότε, είχε καταθέσει όλα τα στοιχεία που γνώριζε.

Η ΥΕΑ έσπευσε να αντιπαραβάλει τις νέες πληροφορίες με παλαιότερες και να ενημερώσει την προϊστάμενη αρχή. Μία αναφορά συντάχθηκε από τον Τσιγδινό.

Κεφάλαιο II. Οι εκθέσεις του Ερημιά - διευκρινιστικά σχόλια.

Μετά την ένταξή του στον πληροφοριοδοτικό μηχανισμό της ΥΕΑ, ο Ερημιάς προώθησε συστηματικά στον Κανδυλάκη όλα τα στοιχεία που υπέπιπταν στην αντίληψή του. Τις πρώτες πληροφορίες τις προώθησε συντάσσοντας γραπτή έκθεση στις 16-3-1927. Μέχρι τις 14-10-1927 είχε συντάξει 73 παρόμοιες εκθέσεις.

Η γραφική ύλη που χρησιμοποίησε για την περιοδική διεκπεραίωση της εργασίας ήταν τα γνωστά δίφυλλα του εμπορίου ("κόλλες αναφοράς ριγέ"). Τα έκοβε στη μέση -στο δίπλωμα-, ώστε να προκύπτουν δύο μονόφυλλα, διαστάσεων μήκους 30 εκατοστομέτρων και πλάτους 20. Κατόπιν, τσακίζοντας το φύλλο στο μήκος, σε απόσταση 4-5 εκατοστομέτρων από την αριστερή πλευρά του φύλλου, δημιουργούσε στην εμπρόσθια σελίδα μία νοητή στήλη φάρδους 4-5 εκατοστομέτρων, στην

οποία ανέγραφε τους τίτλους των παραγράφων της έκθεσης. Στον υπόλοιπο χώρο δεξιά της στήλης (φάρδος 15 εκατοστομέτρων περίπου) έγραφε το αντίστοιχο στον κάθε τίτλο κείμενο. Όταν χρησιμοποιούσε και τις δύο όψεις του φύλλου -αυτό συνέβαινε αν η ύλη ήταν εκτενέστερη της μίας σελίδας-, τότε επαναλάμβανε την ίδια διαδικασία και στην οπίσθια σελίδα. Ξεκίνησε να γράφει με στυλογράφο και μαύρη μελάνη. Αγνωστο γιατί, στη δεύτερη έκθεση διέκοψε στο μέσο μίας παραγράφου το γράψιμο με μελάνι και συνέχισε με "μελανί μολύβι". Σε όλες τις επόμενες εκθέσεις του χρησιμοποίησε μολύβι της ίδιας ποιότητας. Όταν οι κόλλες αναφοράς εξαντλούνταν στην πορεία, προμηθευόταν νέες. Η 7η και 8η έκθεση γράφτηκαν, κατ' εξαίρεση, σε κόλλες αναφοράς χωρίς γράμμωση.

Κεφάλαιο III. Ο πληροφοριοδότης πίσω από τον κωδικό Ερημία.

1. Ο εντοπισμός της ταυτότητας του Ερημία.

Έχει ίσως ενδιαφέρον για τον αναγνώστη η παρακολούθηση της κατά στάδια έρευνας για τον Ερημία, που τερματίστηκε με την ανακάλυψη της ταυτότητάς του.

Επιχειρήθηκε, αρχικά, η προσέγγιση με βάση τις αναμνήσεις των επιζώντων. Απευθύνθηκαν ερωτήσεις στους πρωταγωνιστές της περιόδου που είχαν άμεση αντίληψη. Από τον κρατικό μηχανισμό, στο συνταγματάρχη Λάσκαρη. Από το ΚΚΕ, στα κομματικά μέλη Σγουρό, Σαββόπουλο, Μιχαηλίδου και Σίμου, στον στενό οπαδό Ζουράρη, καθώς και σε άλλους του ευρύτερου κύκλου.

Η απόπειρα για τον εντοπισμό της ταυτότητας του Ερημία, παρά την επιμονή στην έρευνα, είχε αρνητική έκβαση. Ο Λάσκαρης αγνοούσε την περίπτωση. Από τους κομματικούς, δεν ανευρέθηκε κάποιος που θα μπορούσε να αναγνωρίσει τον πληροφοριοδότη από τον γραφικό χαρακτήρα, από το περιεχόμενο των εκθέσεων, κλπ. Οι ελπίδες είχαν συγκεντρωθεί ιδίως στον Σγουρό, με τον οποίο άλλωστε ασχολήθηκε ο Ερημίας κατά κόρον. Δια της εις άτοπον απαγωγής, ο Σγουρός απέκλεισε τον Μόνα (τα γραπτά δεν συμφωνούσαν με τον τρόπο της έκφρασής του). Αν θα υποπευόταν κάποιον, αυτός θα ήταν ο Γεώργιος Χατζόπουλος, ανεπάγγελτος και "λογάς".

Αναγκαστικά, το τελευταίο στήριγμα για το φωτισμό της υπόθεσης άποτέλεσε το διαθέσιμο πρωτογενές υλικό, τα κείμενά του.

Από την ανάγνωση των κειμένων με αυτόν το στόχο, πρόκυψαν ορισμένες παρατηρήσεις. Η σχετικά ικανοποιητική συγκρότηση κειμένων και ορθογραφία έδειχναν άτομο εγγράμματο. Στη γλώσσα των κειμένων δεν παρατηρήθηκε χρήση σε μεγάλο βαθμό καταχωρημένης κομματικής ορολογίας. Ήταν, άρα, άνθρωπος με ευρύτερες κοινωνικές επαφές. Καθημερινά επιδιόταν στη συλλογή πληροφοριών, συνεπώς δεν εργαζόταν (αλλά δεν ήταν επαγγελματικό στέλεχος -ήταν μόνον ο Γλαυκός-), ή εργαζόταν σε επάγγελμα με ελεύθερο ωράριο, ή είχε τέτοιο επάγγελμα που τον έφερνε σε επαφή με τον κομματικό μηχανισμό. Κυκλοφορούσε με άνεση στο ΕΚΘ, στην ΚΟΕ, στο χώρο της ΟΚΝΕ.

Σε επόμενες αναγνώσεις και παρατηρήσεις ο κομματικός και συνδικαλιστικός χώρος προς έρευνα άρχισε να περιορίζεται.

Επανειλημμένη πληροφόρηση για τα ζητήματα της νεολαίας έδειξε ότι ήταν προσκείμενος στην ηγεσία της ΟΚΝΕ. Οι συχνές αναφορές στη Β' Αχτίδα της ΟΚΝΕ υπέδειξαν συμμετοχή του σε αυτήν. Την ακριβή θέση του αποκαλύπτει ο ίδιος στην 11η έκθεση (27-3-1927, συμβούλιο πυρηνάρχων της Β' Αχτίδας, "...ομίλησεν ο σ. Φωτόπουλος τονίζων ότι είνε ανάγκη όλοι να εντίνουμε τας δυνάμεις μας..."): πυρηνάρχης στη Β' Αχτίδα.

Η καλή γνώση του χώρου των τυπογράφων, που τεκμηριώνουν οι εκθέσεις, οι άφθονες λεπτομέρειες για τη δράση τους, η δυνατότητα περί τα τυπογραφικά (εκτυπώσεις, διόρθωση πολυγράφων), υπέδειξαν το επάγγελμά του: εργάτης τυπογράφος.

Η ανίχνευση περιορίστηκε σε έναν στενό κύκλο. Στη Β' Αχτίδα οι τυπογράφοι ήταν 2 ή 3. Τελικά, μετά τη διατύπωση του κειμένου στην 22η έκθεση, ο πληροφοριοδότης αποκαλύπτει στην 23η έκθεσή του το πραγματικό του όνομα: (22η έκθεση, 8-4-1927) "...Αύριον ο σ. Ιωαννίδης θα μεταβή περί ώραν 10 π.μ. προς συνάντησιν του σ.Γλαυκού ίνα συνεννοηθή δια την εκτύπωσιν των προκυρήξεων...", και (23η έκθεση, 9-4-1927) "...Ταύτα μοι ανεκοίνωσεν σήμερον ο σ.Γλαυκός σχετικώς με την μετάβασίν μου προς παραλαβήν και εκτύπωσιν τυχόν υπάρχόντων προκυρήξεων."

Η ταυτότητά του μας είχε γίνει πλέον γνωστή: Σωτήριος Ιωαννίδης, τυπογράφος, μέλος της Κομμουνιστικής Νεολαίας Θεσσαλονίκης - πυρηνάρχης πυρήνα εφημερίδων Νέα Αλήθεια και Εφημερίς των Βαλκανίων.

2. Μία υπόθεση για τον πληροφοριοδότη.

Αξιολογήσιμα ίχνη του Ιωαννίδη δεν κατορθώθηκε να ανευρεθούν στα προσιτά ιστορικά αρχεία, ούτε για την περίοδο πριν από το 1927 ούτε για την κατοπινή.

Μόνα τα βιογραφικά στοιχεία δεν έχουν, εννοείται, ιδιαίτερη σημασία. Βάρος αποκτά η σκιαγραφία του συγκεκριμένου ατόμου αν συνδυασθεί με την κοινωνική κίνηση. Η ιδιαιτερότητα, επίσης, που από τη φύση της έχει η κρατική δραστηριότητα της συλλογής πληροφοριών, τονίζει την περιέργεια του ιστορικού. Πρώτιστα, ενδιαφέρει αν ήταν πράκτορας που παρεισέφρυνε στο κίνημα ή μέλος του κινήματος που αποσκίρτησε. Κατά δεύτερο λόγο, σπουδαιότητα έχει η αξιολόγηση των υπηρεσιών του.

Η γενική εντύπωση, στην οποία συγκλίνουν οι γνώμες των ερωτηθέντων με κομματική πείρα, συνοψίζεται στην εικόνα ενός ερασιτέχνη στο παιχνίδι της πληροφορίας. Τα απλοϊκά λάθη κατά τη διατύπωση των εκθέσεων, που ακύρωσαν την προσπάθεια να μείνει απόρρητη η ταυτότητά του, δείχνουν απειρία. Δεν διέθετε το ένστικτο του δοκιμασμένου πληροφοριοδότη και από την πρώτη στιγμή είχε το άγχος της τυχόν αποκάλυψής του. Στις 26-3-1927, δέκα μόλις μέρες μετά την έναρξη της διαβίβασης πληροφοριών, διέγινωσε ανύπαρκτη υπεκφυγή στην άρνηση του Φωτόπουλου να τον οδηγήσει στον πολύγραφο.

Ο συνδυασμός στοιχείων των πηγών οδηγεί σε μία υπόθεση που ίσως δεν είναι εξαιρετικά παρακινδυνευμένη. Ο Σωτήριος Ιωαννίδης, στέλεχος της ΟΚΝΕ, είχε συλληφθεί τον Φεβρουάριο ή αρχές Μαρτίου 1927 από την Ασφάλεια. Εκεί, κατά τη διάρκεια της συνήθους βίαιης μεταχείρισης, τον "ψάρεψαν" και τον στρατολόγησαν ως πληροφοριοδότη, εντεταλμένο να κινείται στις γραμμές του εργατικού και του κομμουνιστικού κινήματος, μεταμφιεσμένο σε ειλικρινή εργάτη συνδικαλιστή και κομμουνιστικό στέλεχος, και να συλλέγει πληροφορίες. Εκμεταλλεύτηκε, στη συνέχεια, την ασυγκρότητη οργάνωση στον συνδικαλιστικό και κομματικό χώρο και έδρασε με άνεση. Με τις αμοιβές που στο εξής εισέπραττε (περίπου 2.000 δρχ. το μήνα), βρήκε την ευκαιρία να υπερδιπλασιάσει το εισόδημά του.

Για το ερωτηματικό της διακοπής της συνεργασίας με την ΥΕΑ, χωρίς επαρκείς αποδείξεις είναι λίγες οι εικασίες με πιθανότητα προσέγγισης της αλήθειας. Η διαβίβαση πληροφοριών, αρχικά καθημερινή σχεδόν, παρουσίασε κενά μετά το μήνα Μάιο. Για όλο το διάστημα της συνεργασίας μέχρι τον Οκτ. 1927, εξακολούθησε -για αδιευκρίνιστους λόγους- να είναι αποσπασματική. Τί συνέβη; Εντοπίστηκε από τους εργάτες; Είναι πιθανό να συγκέντρωσε τις υποψίες τους. Ο Σγουρός θυμάται ότι εμφανίζονταν και σύχναζαν κατά καιρούς άγνωστα άτομα στο ΕΚΘ και στην ΚΟΕ. Ακολουθούσε μία πρόχειρη έρευνα στην πόλη για την ταυτότητά τους. Κενά στα στοιχεία γεννούσαν υποψίες και το επόμενο βήμα ήταν η λήψη μέτρων, η αποκοπή των υπόπτων από τον συνδικαλιστικό και κομματικό χώρο. Απομακρύνονταν επίσης τα ύποπτα για χαφιεδισμό μέλη. Αν ο Ιωαννίδης προκάλεσε υπόνοιες, αποκλείεται πάντως να αποκαλύφθηκε τελικά -θα το γνώριζε ο Σγουρός-. Περισσότερο πιθανές φαίνονται οι περιπτώσεις να πήγε αλλού με κομματική αποστολή, ή να διαγράφηκε από την ΟΚΝΕ, ή να μετακινήθηκε προς άλλες πόλεις για ανεύρεση εργασίας -συνηθισμένα εργατικά και κομματικά φαινόμενα της περιόδου-. Μία άλλη υπόθεση δεν αποκλείει να αποπέμφθηκε ο Ιωαννίδης από τον Κανδυλάκη. Η επένδυση των κρατικών μυστικών κονδυλίων στο άτομό του ήταν υπέρ το δέον ικανοποιητική, ομολογουμένως. Μετά όμως την κατάσχεση του κομματικού αρχείου και την αποδυνάμωση της οργάνωσης σε όλη την περιοχή με τις διώξεις που ακολούθησαν, υπήρχαν όλα τα στοιχεία για τη σύνταξη ενός μητρώου κομμουνιστών. Αναρωτηθήκαμε ήδη, επίσης (στο σχολιασμό της πληροφοριοδοτικής έκθεσης της 18-3-1927 -για την ταυτότητα του Δεκελιώτη- και της 4-4-1927 - με τη συμπλήρωση της λίστας υποψηφίων-), αν διέθετε ο Κανδυλάκης και άλλον πράκτορα μέσα στο κίνημα. Αν συνδυασθεί η τελευταία εικασία με τη λήψη συνωμοτικών μέτρων, που πάντα συνοδεύουν μία καταστροφή του μεγέθους του Μαΐου 1927, ενισχύεται η άποψη ότι ο Κανδυλάκης έδειξε πνεύμα οικονομίας για περαιτέρω επένδυση σε μία πηγή που είχε στερέψει και απέκοψε προοδευτικά τον πληροφοριοδότη.

Κεφάλαιο IV. Η συμβολή της πληροφορίας στη δίωξη του κομμουνισμού στη Θεσσαλονίκη.

Τα στοιχεία που είχε συλλέξει η ΥΕΑ πρόσφεραν τη δυνατότητα εντοπισμού των στόχων. Τα σπίτια των ηγετών Μοναστηριώτη και Γλαυκού, στο τέρμα οδού Παπάφη και στην οδό Ιερισσού αντίστοιχα, επιλέχθηκαν τελικά ως βασικά σημεία προσβολής. Η έφοδος που πραγματοποιήθηκε στις 4.30' τα ξημερώματα της 28-5-1927, συντελέσε στην καθολική χαρτογράφηση του κομμουνιστικού χώρου.

Ξενίζει το παράδοξο, ότι τα στελέχη του ΚΚΕ, νόμιμο κόμματος, με κοινοβουλευτική εκπροσώπηση, ήταν θύματα μίας πρωτοβουλίας κρατικών αξιωματούχων που -σύμφωνα με τους κείμενους νόμους- συνιστούσε ποινικό αδίκημα και παραβίαση ατομικών δικαιωμάτων. Με τη γνώση της εποχής, η ενέργεια παύει να είναι αξιοπερίεργη. Στις συνθήκες της κοινωνικής αναταραχής, το

Μάιο 1927, με την εξέγερση των καπνεργατών, ο κρατικός μηχανισμός έδειξε αποφασιστικότητα στην πάση θυσία αντιμετώπιση των ταξικών εργατικών διεκδικήσεων και καταστολή του κομμουνισμού. Στην πράξη, στην κοινωνική κατάσταση που το κίνημα απέδιδε με τον όρο "λευκή τρομοκρατία", είχε αρθεί η αστική νομιμότητα και ίσχυε για τους κομμουνιστές καθεστώς ημιπαρανομίας.

1) Η κατάσχεση του κομματικού αρχείου.

Η λεία ήταν πλούσια. Ανευρέθησαν ντοκουμέντα που επαλήθευσαν την πρόβλεψη της υπηρεσίας.

Μία αναφορά, σαν πρωτόκολλο κατάσχεσης, συντάχθηκε προς τους ανωτέρους από την ΥΕΑ, με περιγραφή των εγγράφων:

Το επόμενο βήμα των κρατικών αρχών ήταν η εκτόπιση των ιθυνόντων κομμουνιστών .

2) Απολογισμός έτους 1927.

Η έκθεση που απέστειλε η ΥΕΑ προς τους ανωτέρους, στα τέλη του 1927, συμπλήρωνε τις εκθέσεις της υπηρεσίας της 28-3-1927 και 31-5-1927:

Επίλογος.

Είναι εύλογο το συμπέρασμα, ότι η κατασταλτική πολιτική του κράτους, κατά την εποχή που εξετάζουμε, είχε εκφράσει την αποφασιστικότητα της άρχουσας τάξης για τη διατήρηση του κοινωνικού status quo. Κατά την εφαρμογή της καταστολής, το κλίμα στο οποίο διαμορφώνονταν οι νοοτροπίες των μελών του κρατικού μηχανισμού ήταν πρόσφορο. Λίγα άτομα αντιλαμβάνονταν την αλήθεια, ότι "...η χωροφυλακή δεν είναι για να υποδαυλίζει το φανατισμό του ενός στοιχείου ενάντια σε ένα άλλο, για να επεμβαίνει στις πολιτικές διαμάχες και για να κακοποιεί τους πολίτες εξαιτίας των πεποιθήσεών τους. " Οι εσωτερικές επίσης αντιθέσεις στο εργατικό και στο επαναστατικό κίνημα πρόσφεραν ένα πλεονέκτημα στις κοινωνικές δυνάμεις που είχαν την εξουσία.

Το ταξικό εργατικό κίνημα αντέταξε άμυνα, που πήρε κατά καιρούς και μορφές εξέγερσης. Από τη μεριά των περισσότερων μελών, η ανυποχώρητη στάση και η επιλογή της σύγκρουσης, μία αυθόρμητη αντίδραση, θεωρήθηκε σαν μοναδική ελπίδα διεξόδου από την καθημερινή δυστυχία. Για αρκετούς, ήταν η συνειδητοποίηση ενός διαφορετικού κοινωνικού ρόλου, με χαρακτηριστικά το ασυμβίβαστο και τον επαναστατικό ρομαντισμό της εποχής. Αν υπήρχαν δυνατότητες για να παραμερισθούν ενδογενή προβλήματα, αυτές ο κομματικός φορέας του κινήματος δεν τις αξιοποίησε - δεν το επέτρεπαν τα δεδομένα εκείνης της περιόδου-.

Θα μπορούσαμε να αποδώσουμε την αναχαίτιση του κοινωνικού κινήματος της Μακεδονίας-Θράκης, αυτό το χρονικό διάστημα, σε πρωτογενείς αρχικά αιτίες: Στην ενδυνάμωση της ανοικτής καταστολής και άλλων ποικιλόμορφων διώξεων. Στην ταυτόχρονη εκμετάλλευση της άθλιας οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης του πληθυσμού, στην καθήλωση στην καθημερινή αναζήτηση του ψωμιού. Μπορούν, επιπρόσθετα, να ανιχνευθούν δευτερογενείς αιτίες: Οι δημιουργηθείσες -λόγω των πρωτογενών αιτιών- τάσεις υποχώρησης από την επαναστατική επιταγή της κοινωνικής ανατροπής (με τη δημιουργία μεταρρυθμιστικού ρεύματος) ή φυγής προς τα εμπρός (ακραίες αντιλήψεις).

Οι ενέργειες της κατασταλτικής μηχανής εντοπίζονται στην προσβολή σημείων συγκέντρωσης των εργατών. Επίσης, στην προσπάθεια εξάλειψης του ηγετικού πυρήνα του κινήματος. Στην περιοχή ο στενός πυρήνας (κινούμενος, σύμφωνα με τους υπολογισμούς μας, στο κέντρο μιας ευρείας ζώνης 100.000 ατόμων) δεν ξεπέρασε, σε κάθε χρονική στιγμή, τα 200-500 άτομα. Ήταν ένας στόχος εφικτός για τα περιορισμένα μέτρα του κατασταλτικού μηχανισμού αυτής της εποχής. Μετά το 1929, η νομοθεσία κλήθηκε να δράσει σαν παράγοντας για την επίτευξη του ίδιου επίσης σκοπού.

Οι μηχανισμοί των υπηρεσιών Ασφαλείας, που συστήθηκαν για να επιτευχθεί καταστολή του κινήματος της περιοχής, είχαν σημαντική συμβολή στο αποτέλεσμα της κρατικής προσπάθειας. Ειδικά για το μηχανισμό συλλογής πληροφοριών, απέδωσε καρπούς. Δεν διέθετε βέβαια την παράδοση και υποδομή παρεμφερών μηχανισμών της Ευρώπης. Δεν είχε, άλλωστε, και το προς αντιμετώπιση κίνημα έκταση παρόμοια με του εξωτερικού. Η οργάνωση της πολιτικής παρακολούθησης και συλλογής πληροφοριών ήταν αυτή την εποχή μία "επένδυση", συσσώρευση πείρας που θα μπορούσε να αξιοποιηθεί στο μέλλον σε αριστοτεχνικές διεισδύσεις και διάλυση του ταξικού κινήματος εκ των έσω.

Η ιδιότητα του αμειβόμενου πληροφοριοδότη δεν περικλείει κάποιο στοιχείο συναρπαστικό ή ρομαντικό. Ας μη διαφεύγει ότι ακόμα και υπόλογοι του κοινού ποινικού δικαίου, ο σύγχρονος του

Ερημία ληστής Γιαγκούλας επί παραδείγματι, είχαν αποκτήσει, με "κατορθώματά" τους, την εικόνα του γενναίου, αυτού που έχει το θάρρος της γνώμης. Ο λαός τους φοβόταν αλλά και τους θαύμαζε. Γιατί όχι και ο κατάσκοπος, ο agent provocateur, ο χαφιές; Η αρνητική απάντηση συνοψίζεται στη διαμόρφωση της λαϊκής αντίληψης για την καταθρόνια φύση της δράσης τους. Αν και στη σοβιετική Ρωσία οι πληροφοριοδότες είχαν παραπλήσιες αρμοδιότητες, η κοινή γνώμη διαμορφωνόταν από την κομμουνιστική προπαγάνδη της εικόνας του Cekist που δρούσε μέσα στο πλαίσιο της κοινωνικής ατμόσφαιρας των ταξικών αντιπαραθέσεων, της προβολής επίσης του συστήματος διώξεων και συλλογής πληροφοριών σαν πράξεων προς όφελος της λαϊκής άμυνας και ασφάλειας. Η φυσιογνωμία του Έλληνα χαφιέ, ήκιστα ηρωική, επέβαλλε αναγκαστικά την επιλογή της αποσιώπησης.

Η αξιολόγηση της δράσης του Ερημία μπορεί να επιχειρηθεί με βάση τις διεθνείς σταθερές. Σε παγκόσμια κλίμακα, κατά τη συλλογή πληροφοριών, στη συνολική επιτυχία συνέβαλαν οι περισσότεροι πληροφοριοδότες μόνο συμπληρωματικά. Με ισχνή απόδοση οι περισσότεροι, δρούσαν σαν προκάλυμμα, ώστε να διευκολύνεται η δράση των κυρίων στελεχών. Σε μία πόλη του μεγέθους της Θεσσαλονίκης, οι συνθήκες δεν προσφέρονταν για την ανάδειξη ενός πράκτορα. Στο περιορισμένο περιβάλλον, ήταν δυσχερής η διενέργεια των παρακολουθήσεων, η παράδοση των πληροφοριοδοτικών εκθέσεων σε σύνδεσμο, η επικοινωνία με την υπηρεσία, η είσπραξη των αμοιβών. Ο εργατικός χώρος ήταν μεν εκτεταμένος -ο αριθμός των καπνεργατών δεν ήταν αμελητέος (περίπου 5.000)-, αλλά εθνικά κερματισμένος (Έλληνες, μουσουλμάνοι μέχρι το 1922, Εβραίοι), με όλα τα συμπαρομαρτούντα. Ο περιορισμένος χώρος, με τις ιδιοτυπίες του, δεν προσφερόταν ούτε για δόλιες προκλήσεις μέσω υπονομευτικών ενεργειών. Η αποκάλυψή τους ήταν ευχερής. Οι χαφιέδες, και μεταξύ τους ο Ερημίας, κατείχαν -υπό την ιδιότητα του καταδότη ή του πράκτορα-, ομοιόβαθμη θέση σε περιορισμένο δίκτυο των υπηρεσιών Ασφαλείας, επιδιδόμενοι, με μετρημένα βήματα, σε απλή συλλογή πληροφοριών.

Βιογραφικά στοιχεία.

1. Μέλη του κρατικού μηχανισμού.

Αλεξιάκης Ευριπίδης, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεννήθηκε το 1896 στον Ποταμό Κερκύρας. Ελαβε μέρος στους πολέμους 1917-1923. Ανθυποασπιστής μέχρι το 1925, ως ανθυπομοίραρχος το 1927 ανέλαβε διοικητής Τμήματος Ασφαλείας Καβάλλας. Κατά τη γερμανική κατοχή, στην Κέρκυρα, ως έφεδρος ανθυπομοίραρχος, εντάχθηκε στο ΕΑΜ και βοήθησε το 1942 κομμουνιστές κρατούμενους να φύγουν από τις φυλακές και από το νησί. Το Σεπτ. 1943, κατά τη συγκρότηση τοπικού σώματος Πολιτοφυλακής από τις γερμανικές στρατιωτικές αρχές, τοποθετήθηκε στη Διεύθυνση Πολιτοφυλακής Κερκύρας.

Βοβολίνης Στέφανος, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεννήθηκε το 1879 στην Κέρκυρα. Ελαβε μέρος στους πολέμους 1912-1913, 1917-1921. Το 1920 ήταν διοικητής Τμήματος Καταδιώξεως Θεσσαλονίκης. Αποστρατεύθηκε με το βαθμό μοιράρχου στις 21-7-1921.

Βούρος Γεώργιος, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεννήθηκε το 1880 στη Μεσσαρά Κρήτης. Ελαβε μέρος στους πολέμους 1912-1913, 1917-1923. Ως υπομοίραρχος, μετατάχθηκε από την Κρητική Χωροφυλακή στο Σώμα Βασιλικής Χωροφυλακής το 1913. Υπομοίραρχος το 1913 στη Θεσσαλονίκη. Το 1916 στη Βέροια τάχθηκε υπέρ του κινήματος Εθνικής Αμύνης. Ταγματάρχης το 1919, διοικητής ΔΧΘ. Μετά την ανατροπή των μοναρχικών το 1922 υπηρέτησε στη Μακεδονία, το 1928 συνταγματάρχης.

Βογιατζάκης Εμμανουήλ, αξιωματικός χωροφυλακής, Γεννήθηκε το 1879 στο Χρωμοναστήρι Κρήτης. Ελαβε μέρος στους πολέμους 1912-1913, 1917-1921. Ως υπομοίραρχος, μετατάχθηκε από την Κρητική Χωροφυλακή στο Σώμα Βασιλικής Χωροφυλακής το 1913. Υπηρέτησε στη Θεσσαλονίκη συνεχώς μετά το 1913, ως διοικητής Τμήματος Καταδιώξεως Θεσσαλονίκης με το βαθμό του μοιράρχου, το 1915 ως διοικητής ενός των λόχων του Τάγματος Χωροφυλακής, ως διοικητής ΔΧΘ, ως ταγματάρχης αστυνομικός διευθυντής το 1919 και μέχρι τις εκλογές του 1920. Αποστρατεύθηκε στις 30-9-1921, επανήλθε μετά την ανατροπή των μοναρχικών το 1922.

Γεννηματάς Πέτρος, αξιωματικός πεζικού. Γεννήθηκε το 1898 στο Κουτήφαρι Λακωνίας. Συμμετείχε στις πολεμικές επιχειρήσεις 1917-1923. Το 1924 ήταν, ως λοχαγός, διοικητής των Φυλακών Προφήτου Ηλίου Θεσσαλονίκης.

Γιαννουκάκος Μαυροειδής, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεννήθηκε το 1869 στον Πύργο Λακωνίας. Το 1913 στην Εδεσσα υπηρέτησε με το βαθμό του μοιράρχου ως διοικητής (Αστυνομική Υποδιεύθυνσις Εδέσσης). Το 1916 τάχθηκε υπέρ του κινήματος Εθνικής Αμύνης. Εκτός στρατεύματος, με το βαθμό του ταγματάρχη, στις 31-7-1917. Ελαβε μέρος στις πολεμικές επιχειρήσεις 1920-1922. Αντισυνταγματάρχης τον Ιαν. 1926, διευθυντής του Κέντρου ΥΓΑΚ Θεσσαλονίκης, επικεφαλής της αντίστασης κατά του στρατιωτικού κινήματος Καρακούφα-Μπακιρτζή στις 9-4-1926.

Συνελήφθη τον Αύγ. 1926 κατά την ανατροπή του Πάγκαλου και αποστρατεύθηκε στις 25-9-1926 ως υποστράτηγος. Κατά τη γερμανική κατοχή, το 1944, διετέλεσε Ανώτερος Γενικός Διευθυντής του Υπουργείου Εσωτερικών.

Γιουλούντας Ιωάννης, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεννήθηκε στο Καλονόχι Ρεθύμνης το 1891. Ελαβε μέρος στους πολέμους 1912-1913 και 1917-1923. Ως ανθυπομοίραρχος υπηρέτησε το 1924-1926 ως υποδιοικητής Χωροφυλακής Κάτω Πορροΐων. Το 1927 υπομοίραρχος, το 1928 μοίραρχος. Το 1934-35 διοικητής Διοίκησης Μεταγωγών Θεσ, υποστράτηγος το 1945. Απέθανε το 1970.

Δασκαλόπουλος Κωνσταντίνος, αξιωματικός πεζικού. Γεννήθηκε στα Καλύβια Τριχωνίας το 1882. Συμμετείχε στις πολεμικές επιχειρήσεις 1912-1913 και 1917-1923. Ως συνταγματάρχης, το 1927, διετέλεσε φρούραρχος Καβάλας.

Ζαριφόπουλος Γεώργιος, αξιωματικός χωροφυλακής, γεν. το 1881. Μετείχε στις εκστρατείες και πολέμους το 1912-1913 και 1917-1923. Το Μάρτιο 1924 διευθυντής ΑΔΘ, με αναρρωτική άδεια κατά τους μήνες Ιούν.-Ιούλ. 1924, φυλακίστηκε με την κατηγορία της κατάχρησης το Σεπτ. 1924, αποστρατεύθηκε με το βαθμό αντισυνταγματάρχη στις 27-10-1924, εκτελέστηκε στις 25-11-1925.

Ζήρος Φώτιος, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεννήθηκε στη Ζαχάρω Μεσσηνίας το 1882. Παρακολούθησε το 1907 το Σχολείον Οπλιτών Χωροφυλακής, το 1910 ως ενωμοτάρχης το Σχολείον Υπαξιωματικών Χωροφυλακής, εξήλθε με το βαθμό του ανθυπομοίραρχου. Συμμετέσχε στις πολεμικές επιχειρήσεις 1912-1913. Το 1913 στη Ζίχνη υπηρέτησε ως Διοικητής Αστυνομικής Υποδιευθύνσεως Λαγκαδά και Διοικητής Αστυνομικής Υποδιευθύνσεως Ζίχνης. Εκτός στρατεύματος, με το βαθμό του μοιράρχου, στις 16-6-1918. Το 1919 ήταν διευθυντής της Σχολής Χωροφυλακής Χανίων και το 1920-1921 μέλος του διδακτικού προσωπικού της Σχολής Κερκύρας της Αστυνομίας Πόλεων. Ταγματάρχης το 1922. Το 1924, στη Θεσσαλονίκη. Αντισυνταγματάρχης το 1928. Το 1929-1934 υποδιοικητής Σχολείου Χωροφυλακής και διοικητής συνταγματάρχης το 1935. Συντάκτης του Οργανισμού Χωροφυλακής, το 1935, τυποποίησε τους φακέλους αρχείων. Αντιστράτηγος Αρχηγός Χωροφυλακής το 1941. Συγγραφέας πολλών έργων για την αστυνομία, δήμαρχος της γενέτειράς του το 1951-1954.

Θεμελής Γεώργιος, αξιωματικός αεροπορίας. Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1897. Ελαβε μέρος στους πολέμους 1917-23. Ως λοχαγός το 1925 υπηρετούσε στον Ορχο Αεροπορίας στη Μίκρα Θεσσαλονίκης.

Καίσαρης Νικόλαος, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεννήθηκε το 1906. Το 1927 υπηρέτησε στην Καβάλα με το βαθμό του ενωμοτάρχη. Ανθυπομοίραρχος το 1941, διοικητής Υποδιευθύνσεως Λιμποχόβου (περιοχή Αργυροκάστρου), διακρίθηκε σε αποστολές συλλογής πληροφοριών στο εχθρικό έδαφος. Συμμετέσχε το ίδιο έτος στην οργάνωση Ομηρος, στο κλιμάκιο Αθήνας, επιφορτισμένος με τη συλλογή στρατιωτικών πληροφοριών.

Καλαϊτζάκης Νικόλαος, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεννήθηκε το 1894 στην Αγ. Ειρήνη Χανίων. Συμμετείχε στις εκστρατείες 1913 και 1917-1923. Υπομοίραρχος το 1926, διοικητής Χωροφυλακής Πραβίου.

Καλοχριστιανιάκης Γεώργιος, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεννήθηκε στις Αρχάνες Ηρακλείου το 1878. Ελαβε μέρος στους πολέμους 1912-1913 και 1917-1923. Ως ανθυπομοίραρχος, μετατάχθηκε από την Κρητική Χωροφυλακή στο Σώμα Βασιλικής Χωροφυλακής το 1913. Υπομοίραρχος το 1913 στη Θεσσαλονίκη, το 1916 υπηρέτησε στην ΑΔΧΜ και προάχθηκε σε ταγματάρχη. Το Δεκ. 1923 προάχθηκε σε αντισυνταγματάρχη, το Μάρτ. 1924 διοικητής ΔΧΘ, το 1925 διευθυντής ΑΔΘ. Τον Αύγ. 1925 στη διάθεση της ΑΔΧΜ, τοποθετήθηκε τον Φεβρ. 1926 υποδιοικητής ΑΔΧΜ. Τον Απρ. 1926 συμμετείχε στο αποτυχημένο στρατιωτικό κίνημα των Καρακούφα-Μπακιρτζή. Μετά τον Οκτ. 1926, διευθυντής ΑΔΘ ως το 1932. Απέθανε το 1944.

Κανδυλάκης Στυλιανός, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεννήθηκε στην Αργυρούπολη Κρήτης το 1879. Το 1901 κατατάχθηκε στην Κρητική Χωροφυλακή. Το 1913 υπηρετούσε στη Θεσσαλονίκη, το 1914 προάχθηκε σε ανθυπασπιστή. Τον Αύγ. 1916, αστυνομικός υποδιευθυντής στη Ζηλιάχωβα, οδηγήθηκε με το Δ' ΣΣ στο Gpflitz Γερμανίας. Για τη φιλοβενιζελική στάση του οι Γερμανοί τον φυλάκισαν από το Δεκ. 1917 ως το Δεκ. 1918 στο Werl. Επέστρεψε στην Ελλάδα τον Ιαν. 1919 μέσω Γαλλίας. Το Φεβρ. 1919 έγινε ανθυπομοίραρχος και το Μάιο 1919 τοποθετήθηκε στη Θεσσαλονίκη. Μετά τις εκλογές του 1920, "εν αναμονή", διέμενε στη Θεσσαλονίκη. Το Σεπτ. 1922 τάχθηκε υπέρ της Επαναστατικής Επιτροπής. Τον Δεκ. 1923 προάχθηκε σε μοίραρχο. Διοικητής του Τμήματος Ασφαλείας Θεσσαλονίκης το Μάρτ. 1924, διοικητής ΥΕΑ το Σεπτ. 1925 στην ίδια πόλη. Στις 3-4-1926 τοποθετήθηκε υπασπιστής ΑΔΧΜ. Συμμετέσχε στις 9-4-1926 στο αποτυχημένο στρατιωτικό κίνημα Καρακούφα-Μπακιρτζή, παραπέμφθηκε και καταδικάστηκε σε φυλάκιση και έκπτωση από το βαθμό του. Τον Οκτ. 1926 επανήλθε στη διοίκηση της ΥΕΑ Θεσσαλονίκης. Αποστρατεύθηκε το 1929 με το βαθμό του ταγματάρχη. Το 1933 ήταν ενεργό μέλος της αντιμοναρχικής οργάνωσης Εθνικός

Δημοκρατικός Φρουρός Βορείου Ελλάδος. Κατά το αποτυχημένο βενιζελικό κίνημα του 1935 συνελήφθη με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας και φυλακίστηκε, αλλά στο στρατοδικείο αθωώθηκε. Αρνήθηκε να συνεργασθεί με τις αρχές, στη γερμανική κατοχή, για να ανασυσταθεί το Μητρώον Κομμουνιστών που είχε καταστρέψει ο μοίραρχος Δ. Κωφίτσας. Μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης το 1944, προγραμμαμένος από την κομμουνιστική οργάνωση Καλαμαριάς, κρυβόταν. Κατά τον εμφύλιο πόλεμο υποστήριξε στο στρατοδικείο κομμουνιστές γνωστούς του. Απέθανε το 1967.

Καραβελάκης Γεώργιος, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεννήθηκε το 1897 στο Λάστρος Λασηθίου. Συμμετείχε στους πολέμους 1917-1923. Το 1927 ως ανθυπομοίραρχος υπηρετούσε στην ΥΕΑ Θεσσαλονίκης.

Καραγκούνης Απόστολος, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεννήθηκε στο Ξηροχώριο το 1867. Μετείχε στους πολέμους 1897, 1912-1913. Ταγματάρχης το 1915 στη Θεσσαλονίκη, ανέλαβε διοικητής του Τάγματος Χωροφυλακής, κατόπιν διευθυντής ΑΔΘ. Μετατέθηκε στην Αθήνα, τον Αύγ. 1916, ως Αστυνομικός Διευθυντής, όπου υπηρέτησε με το βαθμό του αντισυνταγματάρχη. Στις 20-6-1917 ως αντισυνταγματάρχης τέθηκε σε διαθεσιμότητα. Το Νοέμβριο 1920, στη Θεσσαλονίκη, αρχηγός ΑΔΧΜ. Αποστρατεύθηκε στις 10-12-1922 με το βαθμό υποστράτηγου.

Καράμπελας Σπυρίδων, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεννήθηκε στο Αργος το 1869. Σπούδασε νομικά, το 1904 κατατάχθηκε στη Χωροφυλακή με το βαθμό του ενωμοτάρχη, το 1905 ανθυπομοίραρχος. Ελαβε μέρος στους πολέμους 1912-1913 και 1917-1923. Αποτάχθηκε ως μοίραρχος στις 21-9-1917. Το 1922-1923 διευθυντής ΑΔΘ, τον Ιαν. 1924 διοικητής ΑΔΧΜ, μετατέθηκε το 1925. Το 1927, ως συνταγματάρχης, Αρχηγός Χωροφυλακής. Αποστρατεύθηκε το 1929 με το βαθμό υποστράτηγου.

Κοιμήσης Μιλτιάδης, αξιωματικός πεζικού, γεν. το 1978 στην Αμφιλοχία. Αποφοίτησε από τη Σχολή Υπαξιωματικών το 1904 ως ανθυπολοχαγός. Σπούδασε επίσης στη Γαλλία. Συμμετείχε στους πολέμους 1912-1913, επίσης ως επιτελάρχης μεραρχίας στη Μ. Ασία. Μέλος της Επαναστατικής Επιτροπής το 1922, στη συνέχεια διευθυντής Σχολής Ευελπίδων, διοικητής ΙΧ μεραρχίας, υποστράτηγος. Συγγραφέας ιστορικών και στρατιωτικών μελετών. Συμμετείχε στο αποτυχημένο στρατιωτικό κίνημα του 1935 και εκτελέστηκε.

Κοκκαλάς Δημήτριος, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεννήθηκε στους Λάκκους Κρήτης το 1878. Ελαβε μέρος στους πολέμους 1912-1913 και 1917-1923. Ως υπομοίραρχος μετατάχθηκε από την Κρητική Χωροφυλακή στο Σώμα Βασιλικής Χωροφυλακής το 1913. Το 1913 υπηρετούσε στη Θεσσαλονίκη, μοίραρχος το 1916 στο Τμήμα Καταδιώξεως Θεσσαλονίκης μέχρι τον Ιούλ. 1916, κατόπιν ως ταγματάρχης διευθυντής ΑΔΘ. Το Δεκ. 1918 διοικητής ΔΧΘ μέχρι τις εκλογές του 1920 που αποτάχθηκε. Στις 14-9-1922 διευθυντής Αστυνομικής Διευθύνσεως Αθηνών, τον Ιούλ. 1925 Αρχηγός Χωροφυλακής. Ήταν μεταξύ των πρωτεργατών της ανατροπής του Πάγκαλου τον Αύγ. 1926. Αποστρατεύθηκε με το βαθμό υποστράτηγου στις 18-12-1926.

Κομποχόλης Ηλίας, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεν. στο Δερμούνι Αρκαδίας το 1895, έλαβε μέρος στις πολεμικές επιχειρήσεις 1917-1923. Φοίτησε το 1924-1926 στην Τετάρτη Σειρά Δοκίμων του Σχολείου Χωροφυλακής και εξήλθε ως ανθυπομοίραρχος. Το 1927 υπηρέτησε στο 2ο ΑΤ Καβάλας. Προάχθηκε σε υπομοίραρχο το 1931. Επί Μεταξά, στην Αθήνα, στη Διεύθυνση Ειδικής Ασφαλείας, προϊστάτο της παρακολούθησης των κομμουνιστών. Κατά τη γερμανική κατοχή υπηρέτησε ως υποδιοικητής ΔΧ Φλωρίνης.

Λαγουδάκης Νικόλαος, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεννήθηκε στο Ξαμαντοχώρι Κρήτης το 1900. Υπηρέτησε στη Θεσσαλονίκη, το 1922 ως υπενωμοτάρχης και το 1927 ως ανθυπομοίραρχος.

Λάσκαρης Μιχαήλ, αξιωματικός πεζικού, 1895-1993. Γεννήθηκε στο Τοπουζλάρ Λαρίσης. Το 1914 πήγε στο Παρίσι για να εργασθεί κοντά στον αδελφό του. Το 1916 ξεκίνησε επικεφαλής ομάδας εθελοντών μέσω Μασσαλίας για να υποστηρίξει την κυβέρνηση Εθνικής Αμύνης. Το πλοίο τορπιλίστηκε και ο ίδιος, τραυματισμένος, νοσηλεύθηκε επί τρίμηνο στη Μάλτα. Παρουσιάστηκε στη Θεσσαλονίκη και, μολονότι τραυματίας, πήγε στο μέτωπο, ως το 1919. Παρέμεινε στο στράτευμα και φοίτησε στη Σχολή Αξιωματικών. Ελαβε μέρος στις επιχειρήσεις της Μ. Ασίας, όπου και τραυματίστηκε. Του απονεμήθηκαν 7 παράσημα. Τα επόμενα χρόνια υπηρέτησε στη Θεσσαλονίκη, στο ΙΙ ΕΓ/Γ' ΣΣ, στο οποίο διετελέσε και διευθυντής. Ελαβε μέρος στο αποτυχημένο κίνημα Καρακούφα-Μπακιρτζή. Το 1928 προάχθηκε σε λοχαγό. Κατά τη δικτατορία Μεταξά εναντιώθηκε στο καθεστώς και το 1938 αποτάχθηκε ως αντισυνταγματάρχης. Στη γερμανική κατοχή καταδικάστηκε σε θάνατο. Κατόρθωσε να αποφύγει την εκτέλεση (σε αυτόν και άλλους δόθηκε χάρη) και το Μάρτ. 1943 "ανέβηκε στο βουνό" και εντάχθηκε στον ΕΛΑΣ.

Μαλινδρέτος Γεώργιος, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεννήθηκε το 1888 στους Λάκκους. Ελαβε μέρος στους πολέμους 1912-13 και 1917-23. Μετά τις εκλογές του 1920 μοίραρχος εκτός υπηρεσίας διέμενε στη Θεσσαλονίκη. Το Σεπτ. 1922 τάχθηκε υπέρ της Επαναστατικής Επιτροπής. Συμμετείχε

στο αποτυχημένο στρατιωτικό κίνημα Καρακούφα-Μπακιρτζή. Αστυνομικός Διευθυντής Σερρών το 1927, αποστρατεύθηκε στις 2-9-1927 με το βαθμό ταγματάρχη. Επανήλθε το 1945.

Μερεντίτης Νικόλαος, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεννήθηκε το 1881 στη Λαμία. Ελαβε μέρος στους πολέμους 1912-1913, 1916-1923. Ανθυπομοίραρχος το 1915 στο 2ο ΑΤ Αθηνών. Ως ταγματάρχης συμμετείχε το Νοέμβριο 1922 στο συμβούλιο κρίσεων των αξιωματικών χωροφυλακής. Ως αντισυνταγματάρχης διευθυντής ΑΔΘ το Σεπτ. 1924, αντικαταστάθηκε το Δεκ. 1924, επανατοποθετήθηκε το 1925. Το 1926 αντιτάχθηκε στο κίνημα Καρακούφα-Μπακιρτζή. Μετατέθηκε από τη Θεσσαλονίκη τον Ιούν. 1926 και τοποθετήθηκε διευθυντής ΥΓΑΚ Αθηνών. Συνελήφθη κατά την ανατροπή του Πάγκαλου, αποστρατεύθηκε στις 2-9-1927 ως συνταγματάρχης.

Νικηφοράκης Γεώργιος, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεννήθηκε στις Μουρνιές Χανίων το 1894. Ελαβε μέρος στους πολέμους 1917-1923. Ως υπομοίραρχος μετατέθηκε στη Μακεδονία το Δεκ. 1922, ανέλαβε διοικητής Καταδιώξεως Θεσσαλονίκης τον Απρ. 1923, έμεινε συνεχώς σε αυτό το πόστο. Τον Οκτ. 1927 προάχθηκε σε μοίραρχο. Το 1929 παντρεύτηκε τη Μαρία Διαμαντοπούλου. Αποστρατεύθηκε μετά τις εκλογές του 1932.

Εύδης Θεόδωρος, αξιωματικός πεζικού. Γεννήθηκε το 1870 στο Σίμο Ναυπακτίας, κατατάχθηκε το 1891. Στη Σχολή Υπαξιωματικών το 1902, εξήλθε ως ανθυπολοχαγός πεζικού. Ελαβε μέρος στους πολέμους 1897, 1912-1913, στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, στη μικρασιατική εκστρατεία, το 1921-1922 εκτός στρατεύματος, επανήλθε μετά την ανατροπή των μοναρχικών. Το 1924 υποστράτηγος, ανέλαβε διάφορες μεραρχίες (όπως της Δράμας, το 1924) και το Β' ΣΣ. Αποστρατεύθηκε στις 25-9-1926.

Οικονόμου Δημήτριος, μυστικός αστυνομικός, από τη Γρίβα Κιλκίς, 1903-1984. Από οικογένεια μακεδονομάχων, γιος ιερέα, υποδηματοποιός, υπηρέτησε στη Χωροφυλακή μέχρι το 1922. Ανοιξε κατόπιν υποδηματοποιείο, αλλά δεν ευδοκίμησε. Το 1924 επανήλθε στην υπηρεσία. Υπηρέτησε τα επόμενα χρόνια στη Θεσσαλονίκη ως μυστικός αστυνομικός με το βαθμό του ανθυπασπιστή. Κατά τη γερμανική κατοχή, στην ίδια πόλη, με στολή ανθυπομοίραρχου μετείχε στις δυνάμεις του Αντάνιου Δάγκουλα ως υπαρχηγός. Αιχμαλωτίστηκε στη μάχη του Κιλκίς, στις 4-11-1944, και μεταφέρθηκε στο Μπάχοβο. Δεν αναγνωρίστηκε (όλοι γνώριζαν τον Μήτσο τον Παπά, κανείς τον Δημήτριο Οικονόμου). Τον ιατρό Διονύσιο Οικονόμου, του 30ου Συντάγματος του ΕΛΑΣ, πρώτο εξάδελφό του, που του έφερε ψωμί και τυρί, τον εξόρκισε να μην αποκαλύψει την ταυτότητά του. Μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας απελευθερώθηκε. Αναγκάστηκε λόγω εχθρικού περιβάλλοντος να μετοικήσει στην Αθήνα, όπου εργάστηκε στις υπηρεσίες ασφάλειας.

Παπαδάκης Ιωάννης, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεννήθηκε το 1879 στη Λατσίδα Λασηθίου. Ελαβε μέρος στους πολέμους 1912-1913, 1917-1923. Ως ανθυπομοίραρχος, μετατάχθηκε από την Κρητική Χωροφυλακή στο Σώμα Βασιλικής Χωροφυλακής το 1913. Υπομοίραρχος το 1913 στη Θεσσαλονίκη, το 1915 διοικητής ενός των λόχων του Τάγματος Χωροφυλακής. Το 1916 αιχμάλωτος οδηγήθηκε στο Gornitz Γερμανίας. Για τη φιλοβενιζελική στάση του οι Γερμανοί τον φυλάκισαν στο Werl. Το 1919 υπηρέτησε ως ταγματάρχης υποδιοικητής στην ΑΔΧΜ, το 1925 διοικητής ΔΧΘ, υποδιευθυντής ΑΔΘ το Φεβρ. 1926. Αποστρατεύθηκε στις 2-5-1927 με το βαθμό αντισυνταγματάρχη.

Παπακωνσταντίνου Κωνσταντίνος, αξιωματικός χωροφυλακής, Γεννήθηκε το 1871 στο Δούκα Ολυμπίων. Ελαβε μέρος στους πολέμους 1912-1913. Το Μάιο 1916 ταγματάρχης, αποτάχθηκε στις 31-7-1917. Το Νοέμβριο 1920 διευθυντής ΑΔΘ, μέχρι το Σεπτ. 1922 που απομακρύνθηκε. Αποστρατεύθηκε με το βαθμό συνταγματάρχη στις 15-2-1923, απέθανε στις 29-12-1924.

Παπαχρήστου Χρήστος, αξιωματικός πεζικού. Γεννήθηκε το 1893 στη Μικρά Γοτίτη Ιωαννίνων. Συμμετείχε στους πολέμους 1917-1923. Διετέλεσε, ως υπολοχαγός, διοικητής του Πειθαρχικού Ουλαμού Καλπακίου κατά το διάστημα 1926-Απρ. 1929.

Σκαλιδάκης Θεόδωρος, αξιωματικός χωροφυλακής, Γεννήθηκε το 1880 στη Λίμνη Χανίων. Ελαβε μέρος στους πολέμους 1912-1913, 1917-1923. Το 1924, ως ανθυπομοίραρχος, στην Καβάλα, φονεύθηκε στις 10-11-1924 κατά τα καπνεργατικά γεγονότα.

Σταματάκης Γεώργιος, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεννήθηκε το 1898 στους Αρμένους Ρεθύμνης. Ελαβε μέρος στις πολεμικές επιχειρήσεις 1918-1922. Το 1924, ως ανθυπομοίραρχος, στην Καβάλα, φονεύθηκε στις 10-11-1924 κατά τα καπνεργατικά γεγονότα.

Σταυριανός Ιωάννης, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεννήθηκε το 1879 στο Καλαμίτσιο Χανίων. Ελαβε μέρος στους πολέμους 1912-1913, 1917-1923. Το Δεκ. 1923 προάχθηκε σε ταγματάρχη. Το 1924, ανέλαβε διοικητής Χωροφυλακής Δράμας.

Τζιτζικάκης Παντελής, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεννήθηκε το 1882 στους Αρμένους Ρεθύμνης. Ελαβε μέρος στους πολέμους 1912-1913, 1917-1923. Ως μοίραρχος, το 1927, υπηρετούσε στη Θεσσαλονίκη.

Τσαταλός Ευθύμιος, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεννήθηκε το 1897 στο Γαλαξείδιο Φθιωτιδοφωκίδος. Ελαβε μέρος στους πολέμους 1917-1923. Φοίτησε το 1920-1921 στη Δευτέρα

Σειρά Δοκίμων ("Σιδηρά κλάσις") του Σχολείου Χωροφυλακής και εξήλθε ως ανθυπομοίραρχος. Το 1928 υπηρέτησε στην Ξάνθη. Υπομοίραρχος το 1929. Μοίραρχος το 1933 στην Αθήνα, έλαβε ενεργό μέρος στην καταστολή του κινήματος Πλαστήρα. Ταγματάρχης το 1940, τοποθετήθηκε Ανώτερος Διοικητής Χωροφυλακής Κορυτσάς. Συνταγματάρχης το 1946, Ανώτερος Διοικητής Κεντρικής Μακεδονίας, εξόπλισε τις ομάδες ΜΑΥ. Το 1953 τοποθετήθηκε Υπαρχηγός Χωροφυλακής.

Τσιγδινός Ανδρέας, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεννήθηκε στον Κισσό Ρεθύμνης Κρήτης το 1894. Κατατάχθηκε στη Χωροφυλακή το 1914. Έλαβε μέρος στους πολέμους 1917-1923, ανθυπομοίραρχος το 1921. Στη Θεσσαλονίκη υπηρέτησε στις αρχές 1924 στο 3ο ΑΤ. Στα τέλη του ίδιου έτους μετατέθηκε στην Ασφάλεια Θεσσαλονίκης. Το 1925 τοποθετήθηκε στην ΥΕΑ και το 1926 στην ΥΓΑΚ. Μετά την πτώση του Πάγκαλου επανήλθε στην ΥΕΑ. Μετατέθηκε από τη Θεσσαλονίκη τον Ιούλ. 1927. Προάχθηκε σε υπομοίραρχο το 1931, αποστρατεύθηκε το 1935. Ανακλήθηκε στην ενεργό υπηρεσία στις 3-12-1940, υπηρέτησε στη διάρκεια των πολεμικών επιχειρήσεων 1940-1941, προάχθηκε το 1942 σε ταγματάρχη. Απεβίωσε στις 25-2-1971.

Τσιτούρας Νικόλαος, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεννήθηκε το 1898 στον Καλέο Φθιωτιδοφωκίδος. Έλαβε μέρος στους πολέμους 1917-1923. Τον Οκτ. 1926 ανθυπομοίραρχος στη Δράμα, υπομοίραρχος το 1929.

Φεσσόπουλος Γεώργιος, αξιωματικός πεζικού. Γεννήθηκε στις 17-7-1882 στη Δίβρη Ηλείας. Σπούδασε νομικά. Το 1902 φοίτησε στη σχολή υπαξιωματικών. Το 1909 ανθυπολοχαγός πεζικού, το 1912-1913 στο Μπιζάνι. Το 1917-1919 και 1920-1922 επιτελικός του Β' ΣΣ, ως συνταγματάρχης το 1924 φρούραρχος Κέρκυρας, το 1925 διευθυντής ΥΕΑ και κατόπιν ΥΓΑΚ. Το Μάρτ. 1928 επιτελάρχης Β' ΣΣ, το Νοέμβριο 1928 διευθυντής ΙΙ ΕΓ/ΓΕΣ. Αποστρατεύθηκε με τον βαθμό υποστράτηγου τον Οκτ. 1929. Εξακολούθησε να παρέχει υπηρεσίες στην αντιμετώπιση του κομμουνισμού και επί Μεταξά χρημάτισε κρατικός αξιωματούχος.

Φραγκουδάκης Ιωάννης, αξιωματικός χωροφυλακής, γεν. το 1894 στην Αθήνα. Συμμετείχε στους πολέμους 1917-1923. Το 1924 ήταν διοικητής στο 1ο ΑΤ Θεσσαλονίκης, το 1927 ως ανθυπομοίραρχος στην ΥΕΑ Θεσσαλονίκης. Συγγραφέας πολλών έργων για την αστυνομία. Το 1944, ως ταγματάρχης, ήταν Διοικητής Διοικήσεως Χωροφυλακής Μεσσηνίας. Αιχμαλωτίστηκε στις 9-9-1944 κατά την επίθεση του ΕΛΑΣ στην Καλαμάτα, καταδικάστηκε από λαϊκό δικαστήριο και εκτελέστηκε στις 19-9-1944.

Χειλαδάκης Εμμανουήλ, αξιωματικός πεζικού. Γεννήθηκε το 1896 στο Γαβαλοχώριο Χανίων. Έλαβε μέρος στους πολέμους 1917-1923, ανθυπολοχαγός το 1929.

Σκαλούμπακας Θεόδωρος, αξιωματικός χωροφυλακής. Γεννήθηκε το 1906 στην Επισκοπή Τεγέας Αρκαδίας. Σπούδασε νομικά. Παρακολούθησε από 1-9-1926 ως 30-6-1927 τη Σχολή Ενωμοταρχών. Υπηρέτησε αρχικά στη Θεσσαλονίκη, στην ΑΔΧΜ, μέχρι το Νοέμ. 1927, κατόπιν στην Εδεσσα μέχρι το 1933. Επανήλθε στη Θεσσαλονίκη τον Ιούν. 1933, μέχρι τον Ιαν. 1935. Κατά το βενιζελικό κίνημα του 1935 ήταν υπασπιστής στη Χωροφυλακή Σερρών. Εισήλθε στη Σχολή Αξιωματικών Χωροφυλακής την 1-12-1935, μέχρι τις 30-6-1937, οπότε ως ανθυπομοίραρχος τοποθετήθηκε προσωπάρχης στην ΑΔΧΜ. Την 1-7-1940 προάχθηκε σε υπομοίραρχο και μετατέθηκε στο Νευροκόπι. Στα τέλη του 1940 μετατέθηκε στη Θεσσαλονίκη, όπου υπηρέτησε μέχρι το 1944. Από την 1-9-1943 είχε το βαθμό του μοιράρχου. Στην απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης κρυβόταν από τις εαμικές αρχές, διέφυγε στις 2-12-1944 στην Αθήνα και έλαβε ενεργό μέρος δίπλα στους Αγγλους στη σύγκρουση του Δεκέμβρη. Το 1948 ως ταγματάρχης ήταν διοικητής Ασφαλείας Καβάλας. Προάχθηκε την 1-12-1954 σε αντισυνταγματάρχη και την 1-7-1960 σε συνταγματάρχη. Αποστρατεύθηκε το 1961 ως αστυνομικός διευθυντής, μετά από προσωπική διένεξη με τον υπουργό Δημ. Τάξεως. Του έχουν απονεμηθεί 14 παράσημα. Υποστράτηγος ε.α. σήμερα, ζει στη Θεσσαλονίκη.

Συμεωνίδης Πρόδρομος, χωροφύλακας. Γεννήθηκε το 1906 στην Κωνσταντινούπολη. Το 1926 υπηρετούσε ως μυστικός αστυνομικός στην Ασφάλεια Θεσσαλονίκης.

Schober Johannes, Αυστριακός πολιτικός, 1874-1932. Το 1918 διευθυντής αστυνομίας της Βιέννης, το 1921-1922 καγκελλάριος. Επανήλθε κατόπιν στη διεύθυνση της αστυνομίας. Καγκελλάριος το 1929-1930, υπουργός εξωτερικών το 1930-1932. Ανήκε στο γερμανόφρον κόμμα, που επιζητούσε την ένωση με τη Γερμανία.

Πηγές: ΜΣΝΕ. Αρχηγείο Στρατού, Σχολή Χωροφυλακής, δακτυλ., [χωρίς ημερομ. έκδ.] 139 σελ. Εφ. της Κυβερνήσεως. Αρχεία δικαστικών υπηρεσιών. Μαρτυρίες συγγενικών προσώπων των Κανδυλάκη, Καλοχριστιανάκη, Τσιγδινού, Οικονόμου. Συνεντεύξεις Σκαλούμπακα (όπ.π.) και Λάσκαρη (όπ.π.). Τύπος.

2. Μέλη της ΟΚΝΕ και του ΚΚΕ.

Βεντούρα Ζακ του Σαμουήλ, δημοσιογράφος. Γεννήθηκε το 1899 στη Θεσσαλονίκη. Χρημάτισε γραμματέας της ΟΚΝΕ, υπεύθυνος της εφημ. *Avanti!*, βουλευτής Θεσσαλονίκης. Κατά τη γερμανική κατοχή κρυβόταν επί ένα χρόνο στο Βραχάσι Λασηθίου Κρήτης, στο σπίτι του ομοϊδέατη Εμμ. Σπανάκη. Συνελήφθη μετά από κατάδοση. "...Του έσπασαν τα γυαλιά (είχε μεγάλη μυωπία) και τον έβαλαν στα βαγόνια για τα στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Η γυναίκα και το παιδί του πνίγηκαν κατά τη μεταφορά από την Κρήτη με καράβι."

Γιατσόπουλος Παστίας, 1897-1979, από την Αγχίαλο Ανατ. Ρωμυλίας. Η οικογένειά του μετανάστευσε στην Κωνσταντινούπολη και ο ίδιος σπούδασε στην Εμπορική Σχολή της Χάλκης. Πήγε στην Αθήνα το 1919, όπου εργάστηκε ως τραπεζοϋπάλληλος και λογιστής. Εκεί συνδέθηκε με το ΣΕΚΕ και εξελίχθηκε σε ανώτερο στέλεχος. Εδρασε στη Δράμα και Θεσσαλονίκη και κατόπιν στην Αθήνα. Εκτοπίστηκε το 1924-1926. Τάχθηκε το 1926 με την εσωκομματική αντιπολίτευση του ΚΚΕ. Το 1929 μετά από ατύχημα έμεινε ανάπηρος και αποτραβήχτηκε στη συνέχεια από το κίνημα. Το 1947 εξορίστηκε. Ασχολήθηκε με μεταφράσεις μαρξιστικών έργων.

Γραμμένος Στέργιος. Ήταν βλάχος, γεν. στη Βέροια το 1900, από πατέρα βοσκό. Είχε γνώσεις δημοτικού και εργαζόταν ως τυροκόμος. Υπηρέτησε στη Μ. Ασία και επιστρέφοντας στη Βέροια εντάχθηκε στο παλαιοπολεμικό κίνημα. Μέλος του ΣΕΚΕ(Κ), χρημάτισε γραμματέας Περιφ. Επιτροπής Δυτ. Μακεδονίας του ΚΚΕ και αργότερα μέλος ΚΕ/ΚΚΕ. Είχε σε βάρος του συλλήψεις και εξορίες. Το 1960 εργαζόταν στα γραφεία της ΕΔΑ στην Αθήνα. Επί δικτατορίας των συνταγματαρχών εξορίστηκε πάλι. Απέθανε το 1980.

Δημητράτος Αριστείδης, καπνεργάτης. Γεννήθηκε το 1902 στον Αγκώνα Κεφαλληνίας, από φτωχή οικογένεια. Τελείωσε το γυμνάσιο στο νησί. Το 1920 πήγε στη Θεσσαλονίκη για να εργασθεί. Έγινε μέλος του ΣΕΚΕ αμέσως (ο αδελφός του Νίκος διετέλεσε γραμματέας του κόμματος) Ειδικεύθηκε στην καπνεργασία και ασχολήθηκε με το συνδικαλισμό. Μέλος του ΚΚΕ μέχρι το 1925, αποσκήρτησε και ίδρυσε τη ρεφορμιστική συνδικαλιστική παράταξη στη Μακεδονία. Επί Μεταξά υπουργός Εργασίας, μεταπολεμικά επίσης υπουργός. Απέθανε το 1986.

Ζαχαριάδης Νικόλαος [Νίκος] (ψευδώνυμο Κόλλιας Κούτβης). Γεν. το 1903 στη Νικομήδεια, από πατέρα καπνέμπορο. Σπούδασε και εργάστηκε στην Κωνσταντινούπολη. Το 1920 συμμετέσχε στις δραστηριότητες της Πανεργατικής και εντάχθηκε στο κομμουνιστικό κίνημα. Το 1922-1925, στη Μόσχα, σπούδασε στην ΚUTV. Γνώρισε εκεί τους ηγέτες του κομμουνισμού και συνδέθηκε με φίλια με τον Χικμέτ. Το 1925 στην Αθήνα, αναδείχθηκε στην ηγεσία της ΟΚΝΕ και κατόπιν του ΚΚΕ. Στη Θεσσαλονίκη, το 1925, φυλακίστηκε και απέδρασε. Το 1926 έδρασε στον Πειραιά, φυλακίστηκε το 1927, ξανά το 1929. Απέδρασε και έφυγε στην ΕΣΣΔ, όπου εργάστηκε το 1929-1931 στο μηχανισμό της ΚΔ. Το 1931 επανήλθε και ανέλαβε την ηγεσία του ΚΚΕ. Βουλευτής Πειραιώς το 1936, συνελήφθη το ίδιο έτος από το καθεστώς Μεταξά. Φυλακίστηκε στην Κέρκυρα και -το 1940- στην Αθήνα. Παραδόθηκε στους Γερμανούς το 1941, αιχμάλωτος στο Dachau το 1942-1945. Επανήλθε το 1945 και ανέλαβε πάλι την ηγεσία της κομμουνιστικής παράταξης. Στη Μόσχα το 1950, στην Τασκένδη το 1955. Του αφαιρέθηκε η ηγεσία το 1956 και η κομματική ιδιότητα το 1957. Τον περιόρισαν στη Σιβηρία, όπου αυτοκτόνησε το 1973.

Ζουράρης Γεώργιος. Γεννήθηκε στο Βραχάσι Κρήτης το 1898, από γεωργική οικογένεια. Το 1917 πήγε στην Αθήνα για σπουδές στην ιατρική. Στρατεύθηκε το 1918 και πήγε στη Σμύρνη, ταυτόχρονα περάτωσε τις σπουδές του. Το 1922 πήγε 12 μήνες για ειδικευση στο Βερολίνο, όπου διαβάζοντας την εφημ. *Die Rote Fahne* ενστερνίστηκε τη σοσιαλιστική ιδέα. Εγκαταστάθηκε το 1923 στη Θεσσαλονίκη, ως αφοροδισιολόγος, με ιατρείο στην Αγ. Σοφίας 23. Συνδέθηκε με το ΣΕΚΕ(Κ). Διαφώνησε στη συνέχεια με τη θέση για το Μακεδονικό και αποσυνδέθηκε οργανωτικά, αλλά εξακολούθησε να έχει ευρύτατη φιλοκομμουνιστική δραστηριότητα. Ασχολήθηκε με τη συγγραφή ιατρικών έργων, με μεγάλη επιτυχία. Το 1927 έγραψε -με τη βοήθεια του στενού φίλου Π. Πουλιόπουλου στη μετάφραση των γερμανικών όρων- το έργο "Ψυχανάλυση και βιοψυχολογία", επίσης το 1929 το "Ο έρωσ στο φως της επιστήμης". Το 1935 τον ενόχλησε το Γ' ΣΣ, μετά τη δημοσίευση του έργου του περί αυνανισμού, για υπόσκαψη του αξιόμαχου του στρατεύματος. Κατά τη γερμανική κατοχή ήταν υπεύθυνος ΕΑΜ στη Θεσσαλονίκη για τους διανοούμενους, με έντονη δράση. Η "ευαίσθητη" ιατρική ειδικότητα επικάλυπτε την τοποθέτησή του και είχε καλές σχέσεις με τους κρατικούς αξιωματούχους. Το 1946 νοσήλευε, από το Φεβρ. ως τον Αύγ., το μοίραρχο Δ. Κωφίτσα, της Εθνικής Ασφαλείας, και στο διάστημα αυτό τον προσέλυσε στις ιδέες του -θέμα άγνωστο, ή μη πιστευτό, στην ΟΠΛΑ που τον εφόνευσε στην πλ. Δικαστηρίων δύο μήνες αργότερα-. Εξορίστηκε το 1947. Μετώκησε το 1949 στην Αθήνα όπου συνέχισε να ασκεί την ιατρική τα επόμενα χρόνια. Ζει στη Σαρωνίδα Αττικής.

Καρράς Ηλίας, 1906-1983, από τα Βασιλικά Θεσσαλονίκης. Ήταν απόφοιτος δημοτικού, ηλεκτρολόγος στην Εταιρία Τροχιοδρόμων και Ηλεκτρισμού, μέλος της ΟΚΝΕ από το 1925. Ανυπότακτος το 1927, πήγε στην ΕΣΣΔ το 1927-1930, επέστρεψε παράνομα. Συνελήφθη, ντύθηκε

ναύτης και στάλθηκε στο Καπάκι, όπου κατηγορούμενος για αντίσταση παραπέμφθηκε σε στρατοδικείο το 1932. Εργάστηκε πριν από τη δικτατορία Μεταξά ως στέλεχος του ΚΚΕ, συνελήφθη το 1939 και φυλακίστηκε, απέδρασε το 1943. Συμμετέσχε στην Εθνική Αντίσταση και στον εμφύλιο σε υψηλές θέσεις, κατέφυγε το 1949 στην Πολωνία. Επανήλθε παράνομος το 1973. Ο μεγαλύτερος αδελφός του Κωνσταντίνος, γεν. το 1899, απόφοιτος δημοτικού, παντρεμένος από την ηλικία των 18, ήταν από την εποχή του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου δραστήριος φιλομοναρχικός και συμμετείχε μετά το 1918 στις συγκρούσεις με τους βενιζελικούς. Το 1924 ήταν υπάλληλος στους Τροχιοδρόμους, μαζί με τον Γ. Αηδονά στον εκλογικό μηχανισμό των μοναρχικών όλη την περίοδο μέχρι τη δικτατορία Μεταξά, ηγετικό στέλεχος κατόπιν της ΕΟΝ Θεσσαλονίκης. Στη γερμανική κατοχή, στις παραμονές της απελευθέρωσης της Θεσσαλονίκης, προγραμμαμένος από την ΟΠΛΑ, είχε στο σπίτι της μάνας, γωνία Χαλκιδικής-Γραβιάς, άτυπη ασυλία (η οργάνωση δεν θεωρούσε σωστό να παραβιάσει το οικογενειακό σπίτι -όλο το σόι ήταν μέλη του ΕΑΜ-). Ο γιος του Χρήστος, μέλος της ΟΠΛΑ, τον είχε προτρέψει να παραδοθεί. Συνελήφθη, τελικά, ανακρίθηκε και -εν αγνοία των συγγενών του- οδηγήθηκε στις 29-10-1944 μαζί με τον Αηδονά προς εκτέλεση. Ο Αηδονάς έμεινε επί τόπου, ο ίδιος με 4 τραύματα τράπηκε σε φυγή και κατόρθωσε να διαφύγει. Κρατούμενος τραυματίας, μεταφέρθηκε τον Ιαν. 1945 στη Βέροια κατά την αποχώρηση του ΕΛΑΣ από την πόλη. Ειδοποίηση από εκεί στον αδελφό του, Ηλία, έμεινε χωρίς ανταπόκριση. Επέζησε, κατοικεί στη Θεσσαλονίκη. Ο άλλος αδελφός του Ηλία, Γεώργιος, γεν. το 1904, ήταν και αυτός από το 1925 ηλεκτρολόγος στην Εταιρία. Σπούδασε το 1917-1923 στο γυμνάσιο, το 1924 κληρωτός. Ήταν ποδοσφαιριστής στο σύλλογο Μέγας Αλέξανδρος. Οπαδός του ΚΚΕ, μετά το 1928 συνδικαλιστής. Μέλος του ΚΚΕ στην κατοχή, συμμετέσχε στην Εθνική Αντίσταση και στον εμφύλιο, εξορίστηκε το 1948-1949. Ζει και αυτός στη Θεσσαλονίκη.

Κατσαρός (πραγματικό όνομα Σγουρός) Βασίλειος, καπνεργάτης. Γεννήθηκε το 1904 στη Μ. Παναγία Χαλκιδικής. Ο πατέρας ήταν μικροεπαγγελματίας. Τελείωσε το 1918 το ημιγυμνάσιο Λιαριγκόβης και αναζήτησε εργασία σε πόλεις της Μακεδονίας. Στις Σέρρες έμαθε την τέχνη της καπνεργασίας και στη Δράμα έγινε μέλος της ΟΚΝΕ το 1923. Εργάστηκε στην Καβάλα το 1924-1925 και στη Θεσσαλονίκη μέχρι το 1932. Αυτό το διάστημα, είχε υποστεί διώξεις το 1927 με την υπόθεση Καρεμφίλ, το 1928 κατά τις ανακρίσεις του Παυλόπουλου για το Μακεδονικό, το 1932 στο Βόλο κατά την καθοδήγηση της καπνεργατικής απεργίας, κ.ά. Το 1932 ήλθε σε σύγκρουση με τον Γ. Σιάντο, διαγράφηκε και προσχώρησε στην τροτσκιστική ομάδα του Σπέρου (Μ. Ράπτης). Υπηρέτησε καθυστερημένα εξάμηνη θητεία το 1932 και το 1933 μετακόμισε στην Αθήνα, όπου εργάστηκε ως ελαιοχρωματιστής. Επί Μεταξά, συνελήφθη το 1937 αλλά χωρίς συνέπειες χάρη στην παρέμβαση του Νίκου Κλωνάρη, παλαιού καπνεργάτη κομμουνιστή από τη Θάσο που συνεργαζόταν πλέον με την Ασφάλεια. Το 1940 πήγε στρατιώτης στην Αλβανία. Μετά την κατάρρευση πρωτοστάτησε στην περιοχή του χωριού του στη δημιουργία ένοπλων τμημάτων που εντάχθηκαν στη συνέχεια στο ΕΑΜ. Ζει στη Θεσσαλονίκη.

Κοέν Ισάκ [Τζακ]. Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη. Ήταν τυπογράφος. Εγγραφε επίσης και στην εφ. *Progrès*. Το 1927 ήταν μέλος του ισραηλιτικού τμήματος της Κομμουνιστικής Νεολαίας Θεσσαλονίκης.

Κομψάς Παναγιώτης, από την Ξάνθη, καπνεργάτης. Ήταν φιλόμωσος -έπαιζε βιολί-. Το 1925 στη Θεσσαλονίκη εντάχθηκε στην ΟΚΝΕ. Επί Πάγκαλου συνελήφθη για παράνομη κομματική προπαγάνδα και φυλακίστηκε επί 3 μήνες. Έγινε αρχαιομαρξιστής μετά το 1930. Μετακινήθηκε στην Αθήνα, όπου φυματικός πέθανε στο σανατόριο στις Κουκουβάουνες το 1937.

Κυπαρισσόπουλος Φίλιππος, εφαιλωματοποιός. Γεννήθηκε στη Βόσοβα Ημαθίας το 1899. Υπηρέτησε κληρωτός στη Μ. Ασία. Εργάστηκε μετά το 1926 στη Βέροια. Μέλος του ΚΚΕ το 1927, χρεώθηκε την ευθύνη της τοπικής Επιτροπής Δράσεως και έδειξε δραστηριότητα. Στις αρχές του 1928 πήγε στη Θεσσαλονίκη, όπου πρωταγωνίστησε στις συγκρούσεις του ΚΚΕ με τους αντιπάλους. Αποσκήρτησε το Μάιο 1928 και συνεργάστηκε με την Ασφάλεια Θεσσαλονίκης. Αναγορεύτηκε γγ του συνδικάτου μετάλλου με διαβλητές διαδικασίες και αποπέμφθηκε από τους εργάτες.

Κωνσταντινίδης ή Ασημίδης Ιωάννης (ψευδώνυμο Γλαυκός), δικηγόρος, γεν. το 1907 στο Παρόρι Παρνασίδος, από μικροαστική οικογένεια. Σπούδασε νομικά στην Αθήνα. Μέλος της ΟΚΝΕ από μαθητής και κατόπιν στην ηγεσία της οργάνωσης, συνελήφθη το 1927 στη Θεσσαλονίκη και εξορίστηκε. Το 1928-1931 το ΚΚΕ τον έστειλε για σπουδές στην ΕΣΣΔ. Ήλθε σε αντίθεση με την ΚΔ και μετά το 1933 αποχώρησε από το κόμμα. Εργάστηκε στη συνέχεια ως δικηγόρος στην Αθήνα. Κατά τη γερμανική κατοχή δεν εντάχθηκε στο ΕΑΜ. Εκτελέστηκε από την ΟΠΛΑ το 1944.

Μάξιμος Σεραφείμ, δημοσιογράφος, 1899-1962, από το Γάνο Θράκης. Απέκτησε μόρφωση στην Κωνσταντινούπολη, όπου διέτελεσε γραμματέας της Πανεργατικής. Ήλθε στην Αθήνα το 1923 και αναδείχθηκε στην ηγεσία του εργατικού κινήματος και του ΣΕΚΕ(Κ). Ήταν το 1924 αντιπρόσωπος του κόμματος στο 5ο Συνέδριο της ΚΔ, βουλευτής το 1926-1928. Κεντριστής κατά την εσωκομματική

σύγκρουση των ετών 1925-1927, μετακινήθηκε το 1927 από το ΚΚΕ στην τροτσκιστική ομάδα Σπάρτακος, μέχρι το 1932. Αρθρογραφούσε στις εφημ. *Πολιτεία, Βραδυνή, Πρωία* με το ψευδώνυμο Βόρειος. Εργάστηκε σε εφημερίδες της Θεσσαλονίκης (*Μακεδονία*, κ.ά.) μετά το 1933. Ήταν ανταποκρίτης της εφ. *Βραδυνή* το 1936 στη Λατινική Αμερική, κατόπιν στο Παρίσι το 1936-1940. Επέστρεψε το 1940. Πήγε στην ΕΣΣΔ το 1941, όπου εντάχθηκε στο μηχανισμό της ΚΔ. Ανταποκριτής της εφ. *Ριζοσπάστης* κατά τον εμφύλιο, πήγε το 1947 στη Βουλγαρία, κατόπιν στο Παρίσι μέχρι το 1948 και -μετά από δίωξη των γαλλικών αρχών- στην Πράγα το 1948-1950. Εγκαταστάθηκε στη Βιέννη το 1950, όπου εργάστηκε μέχρι το θάνατό του.

Μιχαηλίδης (πραγματικό όνομα Κουτσοκόστας) Μιχαήλ, καπνεργάτης, γεν. το 1900 στην Αδριανούπολη. Στη Θεσσαλονίκη το 1922, οργανώθηκε στην ΟΚΝΕ. Φανατικός, πρωταγωνιστούσε στις συγκρούσεις με την αστυνομία κατά τις εξαγωγές ανεπεξέργαστων και τη ρίψη τους στη θάλασσα. Εγγαμιο το 1927 με την καπνεργάτρια Στέλλα Γυναικοπούλου, τη διαζεύχθηκε το 1929. Το 1929, με την ανεργία στη Θεσσαλονίκη, περιπλανήθηκε στις Σέρρες, Πειραιά και Σάμο. Προσχώρησε στον τροτσκισμό μετά το 1930.

Μοναστηριώτης Ιωάννης (ψευδώνυμο Δεκελιώτης), δικηγόρος, από την Αθήνα, 1900-1984. Ο πατέρας του ήταν εφοριακός υπάλληλος. Το 1918 άρχισε σπουδές στη νομική, αλλά το 1920 στρατεύθηκε και στάλθηκε στη Μ. Ασία. Εκεί συνδέθηκε με το ΣΕΚΕ(Κ). Το 1921 φυλακίστηκε, μαζί με τον Πουλιόπουλο και άλλους. Όταν επέστρεψε στην Αθήνα, συμμετέσχε στην ίδρυση της Ομοσπονδίας Παλαιών Πολεμιστών, της οποίας διετέλεσε γγ. Ανήλθε στις ηγετικές θέσεις του κομμουνιστικού κινήματος, μέχρι το 1927 που, ως μέλος της εσωκομματικής αντιπολίτευσης, διαγράφηκε. Το 1928 συμμετέσχε στην ομάδα Σπάρτακος. Κατά τη γερμανική κατοχή συμμετέσχε στο ΕΑΜ.

Παπανικολάου Γρηγόριος, υποδηματεργάτης. Γεν. το 1881 στη Μπάλτζα. Εργαζόμενος από το 1902 στη Θεσσαλονίκη, συνδικαλιστής από τη δεκαετία του 1910, γγΕΚΘ, στέλεχος του ΣΕΚΕ και κατόπιν του ΚΚΕ, βουλευτής το 1926-1928. Προσχώρησε στην ομάδα Σπάρτακος το 1928. Το 1934 αποτραβήχθηκε από το κίνημα, ζώντας με μία σύνταξη εργατικών στελεχών. Κατά τη γερμανική κατοχή πήρε μέρος στο ΕΑΜ.

Σαββόπουλος Δημήτριος (ψευδώνυμο Λυκούργος), ράπτης. Γεννήθηκε το 1906 στην Καλλικράτεια Ανατ. Θράκης, όπου τελείωσε το δημοτικό σχολείο. Ο πατέρας του ήταν ναυτικός. Στην Κωνσταντινούπολη το 1920-1921, έμαθε την τέχνη του ράπτη. Το 1924 ήρθε με την οικογένεια στη Θεσσαλονίκη και ο δικηγόρος Μηνάς Πατρίκιος, αδελφός της μητέρας του, τους εγκατέστησε στη Βέροια. Εκεί άνοιξε ένα μικρό ραφείο. Στρατολογήθηκε μαζί με τα δύο αδέρφια του Σάββα και Γιώργο στο ΚΚΕ από τον Στέργιο Γραμμένο και διετέλεσε γραμματέας της τοπικής οργάνωσης του ΚΚΕ το 1925-1930. Το 1930 ήλθε σε επαφή στην Αθήνα μέσω του Μοναστηριώτη με την ομάδα Σπάρτακος. Πήγε στη Θεσσαλονίκη τον ίδιο χρόνο όπου έμεινε για πάντα, εργαζόμενος ως ράπτης. Το 1931 διαγράφηκε από το ΚΚΕ και παρέμεινε στο εξής στο χώρο του τροτσκισμού. Αδρανοποιημένος κατά τη δικτατορία Μεταξά, τη γερμανική κατοχή και τον εμφύλιο, βοηθούσε μόνο περιστασιακά. Ενεργοποιήθηκε στην ΕΔΑ και διετέλεσε δημοτικός σύμβουλος Θεσσαλονίκης το 1954-1963. Ζει στη Θεσσαλονίκη.

Σίμος (πραγματικό όνομα Καραγκίτης) Παντελής, καπνεργάτης. Γεννήθηκε το 1901 στην Κομοτινή. Ο πατέρας του είχε το ξενοδοχείο Μέγας Αλέξανδρος. Πήγε μέχρι τη δεύτερη τάξη Δημοτικού. Εργάστηκε από μικρός, στη Γερμανική, και ήλθε σε επαφή με τη σοσιαλιστική ιδέα. Όταν το 1915 έχασε τον πατέρα του, μετακόμισε με τη μάνα και αδελφή, αφού πούλησαν το ξενοδοχείο, στη Θεσσαλονίκη. Το 1921 κληρωτός υπηρέτησε στην Κομοτινή. Το 1922 έγινε μέλος της ΟΚΝΕ και εξελίχθηκε σε στέλεχος. Εκτοπίστηκε το 1927. Σπούδασε στην ΚΥΤΥ το 1929-1931. Διετέλεσε στέλεχος της προδικτατορικής ΕΔΑ. Απεβίωσε το 1973.

Σίμου (πραγματικό όνομα Καραγκίτση) Άννα (ψευδώνυμο Πιτσιρίκα). Γεννήθηκε στην Κομοτινή το 1915, τη χρονιά που μετακόμισε η οικογένεια στη Θεσσαλονίκη. Σπούδασε στο Ανώτερο Παρθενοναγωγείο το 1927-1932. Από το 1927 αναμίχθηκε στην κομμουνιστική κίνηση πηγαίνοντας με τον αδελφό της Παντελή στις εργατικές συγκεντρώσεις και απαγγέλλοντας ποιήματα. Συμμετείχε επίσης στις θεατρικές παραστάσεις του ΕΚΘ, μαζί με τις ανηψιές του Γ. Σιάντου. Σύχναζε στην ΚΟΕ και εκεί έμαθε γραφομηχανή. Εργάστηκε στο χαρτοπωλείο Τριανταφύλλου και, μετά το 1934 που η ΟΚΝΕ την έστειλε στην Αθήνα, στον κομματικό μηχανισμό ως δακτυλογράφος. Μέλος του ΚΚΕ το 1941, συνέχισε την ίδια εργασία σε συνθήκες παρανομίας κατά τη γερμανική κατοχή. Ζει στην Αθήνα.

Σπανάκης Εμμανουήλ, δημοσιογράφος, από το Βραχάσι Κρήτης, 1898-1993. Υπηρέτησε από το 1919 στο στρατό. Ήταν αυτοδίδακτος στις ξένες γλώσσες και μετατέθηκε το 1922 από την Αδριανούπολη στη Θεσσαλονίκη ως αγγλομαθής. Τοποθετήθηκε σε ένα κτίριο της Στρατολογίας, κοντά στο ΕΚΘ, γνωρίστηκε με τους εργάτες και μυήθηκε. Ήταν μέλος της οργάνωσης του ΣΕΚΕ στην Τούμπα. Τον εντόπισε η λογοκρισία από γράμμα του σε συστρατιώτη με προπαγανδιστικό

περιεχόμενο και τον κάλεσε το Φρουραρχείο σε απολογία. Εργάστηκε μετά την απόλυσή του στην ΚΟΕ ως υπάλληλος γραμματικός από το 1923 μέχρι το 1925. Επί Πάγκαλου εργάστηκε στην εφημ. *Μακεδονία* ως μεταφραστής και εξελίχθηκε σε δημοσιογράφο. Το 1926 κλήθηκε για το Μακεδονικό επανειλημμένα από τους πατριώτες του Κρητικού, Κανδυλάκη και Τσιγδινό και υποστήριξε την κομματική θέση, χωρίς συνέπειες. Η θέση του στην εφημερίδα και η ευελιξία του τον βοήθησαν επί Μεταξά να αποφύγει τη δίωξη, παρά τις συχνές οχλήσεις. Εμεινε στη *Μακεδονία* μέχρι το 1940. Μετώκησε μετά τον πόλεμο στην Αθήνα και εργάστηκε ως δημοσιογράφος στην *Αθηναϊκή* κ.ά.

Σταυρίδης Ελευθέριος, δημοσιογράφος, 1893-1966, από τη Σηλυβρία Θράκης. Φοίτησε στη Μεγάλη του Γένους Σχολή στην Κωνσταντινούπολη, διορίστηκε το 1914 στη Ζάκυνθο, επιστρατεύθηκε το 1915, υπηρέτησε στην Ανατ. Μακεδονία, όμηρος το 1917-1918 στη Βουλγαρία. Μέλος του ΣΕΚΕ από το 1919 στη Δράμα, ανήλθε κατά τη δεκαετία του 1920 στην ιεραρχία (μέλος της ΚΕ/ΚΚΕ, υπεύθυνος της εφημ. *Ριζοσπάστης*, γγΚΚΕ, βουλευτής Καβάλας το 1926-1928). Αποχώρησε το 1928 και εντάχθηκε στο Προοδευτικόν Κόμμα του Γ. Καφαντάρη. Κατά τον εμφύλιο κρυβόταν στην Αθήνα. Μετά το 1949 δημοσιογράφος στη Θεσσαλονίκη, στις εφημ. *Μακεδονία* και *Ελληνικός Βορράς*, το 1952 διευθυντής Ραδιοφωνικού Σταθμού Θεσσαλονίκης. Το 1953 στην Αθήνα ήταν σύμβουλος του αρχηγού ΓΕΣ Σ. Γκίκα και στη συνέχεια δίδαξε σε σχολές του στρατού και της χωροφυλακής. Το 1958-1964 ήταν σύμβουλος του υπουργείου Προεδρίας Κυβερνήσεως.

Στρίγκος Λεωνίδα, γεν. το 1900 στη Λεμεσό. Τελείωσε το γυμνάσιο στην πατρίδα του το 1918 και εργάστηκε μέχρι το 1925 ως υπάλληλος. Στην ηγεσία του κυπριακού κομμουνιστικού κινήματος, πήγε το 1925 στη Μόσχα, στην ΚΥΤΥ, μέχρι το 1927. Ηλθε στην Ελλάδα το 1927 και δραστηριοποιήθηκε στο ΚΚΕ. Το 1931 τοποθετήθηκε στο κόμμα ως ηγετικό στέλεχος. Εξορίστηκε επί Μεταξά, δραπέτευσε το 1941. Κατά τη γερμανική κατοχή ήταν επικεφαλής της κομματικής οργάνωσης Μακεδονίας-Θράκης και κατά τον εμφύλιο σε ηγετικές θέσεις του Δημοκρατικού Στρατού. Εζήσε στη συνέχεια στην ΕΣΣΔ και άλλες κομμουνιστικές χώρες. Μέλος της ηγεσίας του ΚΚΕ μέχρι το 1973, επέστρεψε στην Ελλάδα το 1975. Εργάστηκε στο Ιστορικό Τμήμα της ΚΕ/ΚΚΕ και στο ΚΜΕ. Απεβίωσε το 1983.

Φανερός Ξενοφών, καπνεργάτης, 1899-1945, από τα Αλάτσατα -απέναντι από τη Χίο-. Το 1914 πήγε στο Αγρίνιο, όπου εργάστηκε στον Παπαστράτου. Εκεί έγινε σοσιαλιστής. Το 1919 πήγε για λίγο στην πατρίδα, επέστρεψε όμως στο Αγρίνιο "γιατί δεν έβρισκε Ριζοσπάστη στα Αλάτσατα." Συνελήφθη εκεί μία φορά σε συλλαλητήριο. Το 1922 συνάντησε την οικογένειά του -μάνια και 4 αδέρφια- στη Θεσσαλονίκη και εγκαταστάθηκαν στη Ρωμανού 9. Εξελίχθηκε σε στέλεχος της ΟΚΝΕ και του ΚΚΕ. Επιδόθηκε στην ποίηση και συμμετείχε στις εργατικές συγκεντρώσεις απαγγέλλοντας ποιήματά του. Αφησε ένα έργο που δεν έχει ακόμα αξιολογηθεί. Ονειροπόλος, ήταν μόνιμα ερωτευμένος με συντρόφισσες. Αυτοδίδακτος στα γερμανικά και ρωσικά, μετέφρασε έργα, όπως του Ιππόλυτου Γκοφστέτερ "Ο μυστικισμός του έρωτα". Το 1929 φοίτησε στην ΕΣΣΔ, στην ΚΥΤΥ. Προσχώρησε μετά το 1930 στον τροτσκισμό και διαγράφηκε από το ΚΚΕ το 1931. Αν και αμέτοχος πια, συνελήφθη το 1942 από τις αρχές και στάλθηκε όμηρος στην περιοχή του Breslau, όπου τελικά -πιθανόν το 1945- εκτελέστηκε.

Χατζησταύρου (πραγματικό όνομα Χαϊλιάζης) Λεωνίδα, καπνεργάτης, από το Διδυμότειχο Θράκης, 1890-1953. Ο πατέρας του ήταν μικροεπαγγελματίας. Πήγε τρία χρόνια στο δημοτικό και άρχισε να εργάζεται. Το 1912, η οικογένεια κατέφυγε στην Καβάλα και αυτός έγινε καπνεργάτης και κομμουνιστής. Το 1926 μετακινήθηκε στη Θεσσαλονίκη. Παντρεύθηκε τη Σοφία Βακιρτζή (Μπακιρτζή), από τις Σέρρες, εξαδέλφη του στρατηγού. Στις ανώτατες βαθμίδες του ΚΚΕ, ήταν ως γγΚΟΕ στην καθοδήγηση των καπνεργατικών κινητοποιήσεων. Καθαιρέθηκε το 1928, για λικβινταρισμό. Μετά το 1930 προσχώρησε στον τροτσκισμό. Το 1934 πήρε κλήρο στις αποξηραμένες γαίες Αματόβου και εγκαταστάθηκε με την οικογένειά του στο Χρυσόχορι Πολυκάστρου Κιλκίς. Στη γερμανική κατοχή ήταν καθοδηγητής του ΕΑΜ στην περιοχή του. Συνελήφθη από τα Τάγματα Ασφαλείας το 1944, βασανίστηκε και φυλακίστηκε. Φυλακίστηκε πάλι το 1945, μετά την αποχώρηση των Γερμανών. Το 1947 συνελήφθη και βασανίστηκε στην αστυνομία Πολυκάστρου. Εξορίστηκε το 1947-1952. Απεβίωσε ένα χρόνο αργότερα.

Πηγές: Αρχείο ΚΚΕ. Τύπος. Μαρτυρίες συγγενικών προσώπων των Χατζησταύρου, Φανερού. Προσωπικό αρχείο, υλικό Ξ. Φανερού. Βιογραφικά στοιχεία του Ελ. Σταυρίδη από το Σταυρίδης, ό.π., σελ. 4. Του Μάξιμου, από τις αναμνήσεις του (*Μακεδονία*, 1958 [συνέχειες]). Συνεντεύξεις των Ζουράρη (ό.π.), Σπανάκη (ό.π.), Σγουρού (ό.π.), Μιχαηλίδου (ό.π.), Α. Καραγκίτση (ό.π.), κ.ά.

Βιβλιογραφία.

1. Αρχειακές πηγές [συντομογραφίες].

α) Δημοσιεύτα αρχεία.

Αρχείο Κακουργοδικείου Θεσσαλονίκης [ΑΚΘ].

- Πρακτικά.
- Αποφάσεις.

Αρχείο Εφετείου Θεσσαλονίκης, Βουλεύματα Συμβουλίου Εφετών Θεσσαλονίκης [ΒΣΕΘ].

Αρχείο Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας [ΚΚΕ].

Αρχείο Πλημμελειοδικείου Βεροίας [ΑΠΒ], Ποινικά Αποφάσεις.

Αρχείο Πλημμελειοδικείου Θεσσαλονίκης.

- Ποινικά Αποφάσεις [ΠΑΠΘ].
- Βουλεύματα Συμβουλίου Πλημμελειοδικών.

Αρχείο Σωματείων Θεσσαλονίκης [ΑΣΘ].

Αρχείο Σωματείων Πρωτοδικείου Αθηνών [ΑΣΠΑ].

Αρχείο Αναστάσιου Χατζηναστασίου.

Ιστορικό Αρχείο Δημοτικού Μουσείου Καβάλας.

Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας [ΙΑΜ].

- 1918-1930, 111.
- ΓΔΜ, 89.

Πρακτικά Κακουργοδικείου Δράμας.

Προσωπικό αρχείο.

- ΙΧ Μεραρχία.
- ΣΕΚΕ.
- Υπηρεσία Ειδικής Ασφαλείας [ΥΕΑ].
- Τμήμα Γενικής Ασφαλείας.
- Ξ. Φανερός.

Archief van Camille Huysmans.

Archief van Ministerie van Buitenlandse Zaken en Buitenlandse Handel van België, [AMBZ], Correspondance Politique - Légations. Grèce III, IV.

Archives de l'Alliance Israélite Universelle. Grèce, III.C.55.

Archives Centrales de la Marine - France [ACM], 1920-1939.

- 1BB3 (Correspondance reçue), Carton 44.
- 1BB7 (Attachés navals), Cartons 141,144, 146.

Archives diplomatiques du ministère des Affaires étrangères de la France [AMAE], Europe 1918-1940.

- Grèce, 35, 39, 58, 60-62, 98.
- Roumanie, 27.
- Russie-URSS, 368, 369.
- Yougoslavie, 39.

Bureau International du Travail [BIT].

- Collections Albert Thomas [CAT].
- N 312.

Centre des Archives Diplomatiques de Nantes [CADN]. Cartons 23, 139.

Ministère de la Défense Nationale - France, Etat-Major de l'Armée de Terre, Service Historique [SHAT]. Armées - Front Oriental [20N].

- Armée Française d'Orient [AFO, 20N], Carton 535.
- Commandement des Armées Alliées en Orient [CAA, 20N], Carton 192.

National Archives of the United States [DS].

- Correspondence, Austria, M 695.
- Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Greece, 1910-1929, M 443.

Public Record Office [PRO].

- War Office [WO]. 157, Intelligence Summaries: 748-*General Staff "Intelligence"*. 755. 759.

- Foreign Office [FO].
- 286, Embassy and Consular Archives, Greece: Correspondence.
- 371, General Correspondence: Political, Central, Greece.

β) Δημοσιευμένα αρχεία.

Αρχείον Θεοδώρου Παγκάλου, τ. 2 (1925-1952), Κέδρος, Αθήνα 1974.

Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, First series, London 1965.

γ) Αδημοσίευτα έγγραφα.

Ιστορική πολιτική εξέλιξις του Κ.Κ.Ε., Αριθ. Υπουρ. Εσωτ. 1/4/56/792β, Αριθ. Φακέλ. Αρχηγ. 95/20/20, 116 σελ.

Salonik. Topographisch-Statistische Übersichten (mit 2 Stadtplänen), Manuscript, mit Ausschluss jeder Veröffentlichung, K. k. Österreichisches Handelsmuseum-Direction, Wien, Dezember 1915, 201 σελ.

δ) Δημοσιευμένα έγγραφα.

Αρχηγείον Βασιλικής Χωροφυλακής - Διεύθυνσις Οργανώσεως, *Μελέται σχετικά με την συγχώνευσιν των σωμάτων ασφαλείας*, εμπιστευτικόν, Αθήναι 1956.

Βιογραφική έκθεση του Γιάννη Ιωαννίδη, Ιούλ. 1951 (στο Γιάννης Ιωαννίδη, *Αναμνήσεις*, επιμέλεια Α. Παπαπαναγιώτου, Θεμέλιο, Αθήνα 1979).

Γραφείον Προστασίας Ελληνικού Καπνού Θεσσαλονίκης, *Το ζήτημα της υποχρεωτικής ή μη επεξεργασίας του εις φύλλα καπνού. Συλλογή των σπουδαιότερων επισήμων εγγράφων*, Γούσιος, Θεσσαλονίκη-Σέρραι [1926].

Εξέλιξις Υπηρεσιών Ελληνικής Βασιλικής Χωροφυλακής 1833-1955, Αρχηγείον Βασ. Χωροφυλακής, Διεύθυνσις Οργανώσεως - Τμήμα Μελετών, [Αθήνα 1956].

2. Τύπος [συντομογραφίες].

α) Εφημερίδες.

Ο Αγών (Ανατ. Μακεδονίας και Θράκης) (Δράμα)

Το Βήμα (Καβάλα)

Ελεύθερος Εργάτης (Πειραιεύς)

Ενωσις (Θεσσαλονίκη)

Εφημερίς των Βαλκανίων (Θεσσαλονίκη) [ΕτΒ]

Εφημερίς της Κυβερνήσεως (Αθήνα)

Εφημερίς Συζητήσεων της Βουλής (Αθήνα)

Εφημερίς Χωροφυλακής (Αθήνα)

Θάρρος (Δράμα)

Κήρυξ (Καβάλα)

Μακεδονικά Νέα (Θεσσαλονίκη) [ΜακΝ]

Νέα Αλήθεια (Θεσσαλονίκη)

Ο Νέος Ριζοσπάστης (Αθήνα)

Πρόοδος (Δράμα)

Πρωία (Δράμα)

Ριζοσπάστης (Αθήνα) [Ριζ.]

Σημαία (Καβάλα)

Ταχυδρόμος (Βορείου Ελλάδος) (Θεσσαλονίκη) [Ταχ(ΒΕ)]

Τηλέγραφος (Θεσσαλονίκη)

Το Φως (Θεσσαλονίκη) [Φως]

Le Flambeau (Salonique)

L' Humanité (Paris)

L' Indépendant (Salonique)

L' Information (Salonique)

L'Opinion (Salonique)

Österreichische Volkszeitung (Wien)

Le Progrès (Salonique)

The Times of London (London)

Bpdtenbz (Vjcrdf)

Ghfdlf (Vjcrdf)

Hfjjnbxtcrb Dtcnybr (Cjayz)

Avanti! (Salonique [στην ισπανοεβραϊκή])

β) Περιοδικά.

Δελτίον Δημοσίας Ασφαλείας (Αθήνα)

Κήρυξ Δημοσίας Ασφαλείας (Αθήνα)

Κομμουνιστική Επιθεώρηση (Αθήνα) [ΚΟΜΕΠ]

Μεγάλη Στρατιωτική και Ναυτική Εγκυκλοπαίδεια (Αθήνα) [ΜΣΝΕ]
Η Νεολαία (Αθήνα)
Bulletin Commercial de Macedoine (Salonique)
Bulletin Périodique du Bureau Socialiste International (Bruxelles)
Inprekorr, έκδοση στα γαλλικά: *La Correspondance Internationale* (Vienne)
L' Internationale Syndicale Rouge (Paris)

3) Μαρτυρίες.

α) Προφορικές μαρτυρίες (μαγνητ. συνεντεύξεις [μ.σ.]).

Αγαθόπουλος Ιωάννης (γεν. 1907, αγρότης στο Κιλκίς), μ.σ. 5-12-1991.
Ασθενίδης Αριστείδης (1908-1993, υποδηματεργάτης στην Ξάνθη), μ.σ. 5-5-1992.
Ζουράρης Γεώργιος (γεν. 1902, γιατρός στη Θεσσαλονίκη), μ.σ. 10-3-1990.
Κακουλίδης Νικόλαος (1892-1993, αγρότης στη Φτελιά Δράμας), μ.σ. 7-2-1992..
Καραγκίτση [Σίμου] Άννα (γεν. 1915), μ.σ. 6-1-1994.
Καρράς Κωνσταντίνος (γεν. 1898, τροχιοδρομικός στη Θεσσαλονίκη), μ.σ. 4-1-1995.
Κουγιουμτζόγλου Ανέστης (γεν. 1908, καπνεργάτης στην Καβάλα), μ.σ. 19-2-1992.
Κυριακού Γεώργιος (γεν. 1909, αρτεργάτης στη Θεσσαλονίκη), μ.σ. 6-11-1991.
Λάσκαρης Μιχαήλ (1895-1993, συνταγματάρχης, υπηρετήσας στο ΙΙ ΕΓ του Γ' ΣΣ κατά τη δεκαετία του 1920), μ.σ. 10-2-1992.
Μανακούδας Νικόλαος (γεν. 1909, καπνεργάτης από την Παναγία Θάσου, μέλος του σωματ. Πρόοδος Καβάλας μέχρι το 1930), μ.σ. 11-2-1990.
Μιχαηλίδου Στέλλα (γεν. 1902, καπνεργάτρια στη Θεσσαλονίκη), μ.σ. 2-4-1991.
Παπαβασιλείου Κωνσταντίνος (1902-1992, οικοδόμος στη Θεσσαλονίκη και Σέρρες), μ.σ. 5-11-1989.
Παπαδημητρίου Κωνσταντίνος (ψευδώνυμο Τσαπόνης, 1904-1992, καπνεργάτης στη Θεσσαλονίκη), μ.σ. 12-12-1989.
Παπανικολάου Παναγιώτης (1902-1992, τυπογράφος, αρχειομαρξιστής-επαγγελματικό στέλεχος στη Μακεδονία), μ.σ. 6-5-1989.
Πασχαλίδης Απόστολος (γεν. 1907, καπνεργάτης στη Χωριστή Δράμας), μ.σ. 6-2-1992.
Σαββόπουλος Δημήτριος (γεν. 1904, ράπτης στη Βέροια), μ.σ. 6-3-1991.
Σγουρός Βασίλειος (ψευδώνυμο Κατσαρός, γεν. 1904, καπνεργάτης στην Καβάλα και Θεσσαλονίκη), μ.σ. 19-3-1991.
Σκαλούμπακας Θεόδωρος (γεν. 1906, αστυνομικός διευθυντής ε.α.), μ.σ. 15-12-1989.
Σιδηρόπουλος Συμεών (γεν. 1902, υποδηματεργάτης στη Θεσσαλονίκη), μ.σ. 19-2-1990.
Σολομώντας Κωνσταντίνος (1907-1992, καπνεργάτης στην Ξάνθη), μ.σ. 8-3-1992.
Τακτικός Ιωάννης (1905-1992, καπνεργάτης στο Βόλο και Σέρρες), μ.σ. 26-11-1989.
Φουντουλάκης Ζαχαρίας (γεν. 1907, έφεδρος ανθυπολοχαγός στη Δράμα το 1927), μ.σ. 17-4-1992.
Φράγκου Μάρθα (γεν. 1917, καπνεργάτρια από την Καλλιράχη), μ.σ. 7-2-1992.
Χατζηκαλογιάννης Ιωάννης (1908-1992, καπνεργάτης στη Δράμα), μ.σ. 9-4-1991.

β) Γραπτές μαρτυρίες.

Βαφειάδης Μάρκος, *Απομνημονεύματα*, Δίφρος, Αθήνα 1984.
Τομανάς Κωνσταντίνος. Χειρόγραφο¹.
Σκαλούμπακας Θεόδωρος, Δεκ. 1989, 12 σελ.

γ) Πληροφορίες.

Καλοχριστιανάκη Νίνα, Ηράκλειο
Κανδυλάκης Μανώλης, Θεσσαλονίκη
Μαρκοβίτης Νικόλαος, Βέροια
Νικολόπουλος Χρήστος, Νέα Υόρκη
Τζερμιά Ισμήνη, Αθήνα
Τσιγδινός Χαράλαμπος, Θεσσαλονίκη

4) Μελέτες, άρθρα, κείμενα.

¹ Ο Τομανάς (1914-1993) έχει αποδώσει σε έργα του πλευρές της κοινωνικής ζωής της πόλης. Μετά το θάνατό του, η έκδοση χειρογράφων του συνεχίζεται από την οικογένειά του.

α) Δημοσίευτα έργα.

- Αντωνίου Κωνσταντίνος, *Η παγκόσμιος ιστορία της αστυνομείσεως*, 390 σελ., δακτυλογρ.
Bloudanis Nicolas, *Dépendance et impérialisme: L'importance des relations économiques anglo-grecques entre 1918 et 1940*, (Thèse/Neuchâtel) Del Val, Cousset (Fribourg) 1989.
Diamantopoulos Athanase, *Le Vénizélisme. Expression spécifique des oppositions politiques et sociales grecques, 1910-1936*, Thèse\Paris I, 1981.
Gerozissis Triantafyllos, *Le corps des officiers et sa place dans la société grecque, 1821-1974*, Thèse\EHESS, Paris 1987.
Korbmacher Reinhold, *Die psychologische Ausbildung von Polizeibeamten: Grundlegung eines Fachcurriculums*, Dissertation/Pädagogischen Hochschule Ruhr in Dortmund, 1979.
Theodorou Theodoros, *Arbeiterbewegung in Griechenland*, Dissertation - Wirtschaftsuniversität Wien, 1982.

β) Δημοσιευμένα.

- Αντωνίου Κωνσταντίνος, *Ιστορία Ελληνικής Βασιλικής Χωροφυλακής, 1833-1967*, Γ.Λαδιάς, Αθήναι 1965.
Αρχιμανδρίτης Νικόλαος, *Κατάσκοποι και προδότες*, Ερμού, Αθήναι 1939.
- *Ψυχολογικός πόλεμος, κατασκοπεία, αντικατασκοπεία*, [χωρίς εκδότη] Αθήναι 1960.
Βερέμης Θάνος, *Οι επεμβάσεις του στρατού στην ελληνική πολιτική, 1916-1936*, Οδυσσεάς, Αθήναι 1983.
Βρυώνης Κωνσταντίνος, *Η κατασκοπεία*, [χωρίς εκδότη] Αθήναι 1960.
Δάγκας Αλέξανδρος - Λεοντιάδης Γιώργος, *Διεθνές κομμουνιστικό κίνημα και Μακεδονικό ζήτημα: Το ελληνικό παρασκήνιο, 1924*, Τροχαλία, Αθήναι [υπό έκδοση].
Επεσαν για τη ζωή, ΚΕ/ΚΚΕ, Αθήναι 1988.
Ζησιάδης Ιωάννης, *Το Ποινικόν Δίκαιον ως όπλον καταπολεμήσεως του μπολσεβικισμού*, Βουλώνη-Ζησοπούλου, Θεσσαλονίκη 1931.
Ζιανίκας Χ., *Η αθέατη πλευρά της αστυνομίας*, [χωρίς εκδότη] Αθήναι 1992.
Ιλίνσκαγια Σόνια, *Μιχαήλ Ανκιαρδόπουλος*, Κέδρος, Αθήναι 1989.
Καζαντζάκης Νίκος, *Ταξιδεύοντας. Ρουσία*, Δίφρος, Αθήναι 1956.
Κατραμπασάς Νικόλαος, *Αστυνομία Πόλεων*, Δημητράκου, Αθήναι 1949.
Καψάσκης Δημήτριος, *Κυνηγοί του Εγκλήματος*, Μαυράκη, Αθήναι 1953.
Ο Κομμουνισμός στην Ελλάδα, Εθνική Εταιρεία, Αθήναι 1937.
Μαραβελάκης Μ. - Βακαλόπουλος Α., *Αι προσφυγικά εγκαταστάσεις εν τη περιοχή Θεσσαλονίκης*, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1955.
Μπύχφερ Γιοχάνες, *Ενάντια στην προβοκάτσια και το χαφιεδισμό*, Κομμουνιστική Επιθεώρηση, Αθήναι 1933.
Νεφελούδης Βασίλης, *Μαρτυρίες, 1906-1938*, Ωκεανίδα, Αθήναι 1984.
Νούτσος Παναγιώτης, *Η σοσιαλιστική σκέψη στην Ελλάδα από το 1875 ως το 1974*, Γνώση, Αθήναι 1990-1995.
Τα Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών (μετάφρασις: Φ.Ε. [πρόλογος και εισαγωγή: Roger Labertin]), [χωρίς εκδότη, Θεσσαλονίκη] 1928².
Ροδάκης Περικλής, *Νίκος Ζαχαριάδης*, Επικαιρότητα, Αθήναι 1987.
Ροδοπούλου-Ροδάκη Βάσω, *Γιώργης Ανδριόπουλος*, [χωρίς εκδότη] Αθήναι 1987.
Σαμουήλ Γεώργιος, *Αστυνομικά διατάξεις Χωροφυλακής και Αστυνομίας Πόλεων 1919-1929*, Δελή-Τσίπη, Αθήναι 1929.
Σατραζάνης Αντώνης, "Οι εμφανίσεις του Γάλλου στρατηγού Μωρίς-Πωλ-Εμμανουέλ Σαράϊγ στη Θεσσαλονίκη με τα στρατεύματα της Αντάντ Κορντιάλ", *Θεσσαλονίκη*, τ. 4, ΚΙΘ, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 227-231.
Σταμάτης Χαράλαμπος, *Η Αστυνομία στην Ελλάδα (και ειδικότερα η Αστυνομία Πόλεων στην εξηκονταετία 1921-1981)*, Σίδηρης, Αθήναι 1981.
Σταυρίδης Ελευθέριος, *Τα παρασκήνια του ΚΚΕ από της ιδρύσεώς του μέχρι το 1950*, Ελεύθερη Σκέψις, Αθήναι 1982².
Στίνας Αγίς, *Αναμνήσεις*, τ.1, Βέργος, Αθήναι 1977.
Τα 40 χρόνια της Αστυνομίας Πόλεων, έκδοση περιοδικού Αστυνομικά Χρονικά, Αθήναι [1962].
Τα 50 χρόνια της Αστυνομίας Πόλεων, 1921-1971, Αρχηγείον Αστυνομίας Πόλεων, Αθήναι 1971.

- Τρότσκι, *Και τώρα;*, Ακαδημαϊκόν, Θεσσαλονίκη 1932.
- Τρουπάκης Νικόλαος, "Συνοπτική ιστορική έρευνα της Ελληνικής Αστυνομίας", *ΜΣΝΕ*, τ. 2, Αθήνα 1928 (δημοσίευση σε συνέχειες)
- "Περί του γενικού τρόπου ενεργείας της αστυνομίας", *ΜΣΝΕ*, τ. 1, Αθήνα 1927 (δημοσίευση σε συνέχειες).
- Τσιντζιλώνης Χρήστος, *ΟΚΝΕ, 1922-1943*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1989.
- Φεσσόπουλος Γ.Θ., *Η διαφώτισις (προπαγάνδα)*, Τιλπέρογλου, Αθήνα 1948.
- *Αι διχόνοιαι των αξιωματικών μας και η διάλυσις του στρατού μας εν Μ.Ασία*, [χωρίς εκδότη] Αθήνα 1934.
- *Η Ελλάς κατά την τελευταίαν εικοσιπενταετίαν*, Τιλπέρογλου, Αθήνα [1939].
- *Η εξέλιξις του κομμουνισμού εν Ρωσσία και η πρόοδος αυτού εν Ελλάδι*, Λ.Θ.Λαμπροπούλου, Αθήνα 1929.
- *Ο κομμουνισμός εν τη πράξει*, Μαστοράκου-Σκλαβούνου, Αθήνα 1927.
- *Η Υψηρεία Πληροφοριών (κατασκοπεία, αντικατασκοπεία, προπαγάνδα)*, Τιλπέρογλου, Αθήνα 1940.
- Alivizatos Nicos, *Les institutions politiques de la Grèce à travers les crises, 1922-1974*, Librairie générale de droit et de jurisprudence, Paris 1979.
- Allison Ind, *A Short History of Espionage*, ελλ. μετάφραση: *Ιστορία της πληροφορίας*, ΓΕΣ, Αθήνα 1966.
- Les Anciens Combattants, 1914-1940* (présenté par Antoine Prost), Gallimard-Julliard, Paris 1977.
- Avacumovic Ivan, *History of the Communist Party of Yugoslavia*, Aberdeen University Press, Aberdeen 1964.
- Barbusse Henri, *Les bourreaux*, Flammarion, Paris 1926.
- Boyer Richard - Morais Herbert, *Labor's Untold Story*, UE, New York, 1955, ελλ. μετάφρ.: Η άγνωστη ιστορία του εργατικού κινήματος των ΗΠΑ, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1993.
- Bywater Hector - Ferraby H., *Intelligence Service*, Payot, Paris 1932.
- Dogliani Patrizia, "Progetto per un' Internazionale "aclassista": i socialisti nell'organizzazionale del lavoro negli anni Venti", *ἄρνηΎ+ἄῶάέ ὀῶἰ Esperienze e problemi del movimento socialista fra le due guerre mondiali*, Feltrinelli - Quadreni 34, Franco Angeli, Milano 1987.
- Foster William, *Outline History of the World Trade Union Movement*, International Publishers, New York 1956.
- Die Geheimnisse der Weissen von Zion, hggben von Gottfried zur Beek*, verband gegen überhebung des Jugendtums E.V., Charlottenburg [1920, 4. auflage].
- Gombin Richard, *Les origines du gauchisme*, Seuil, Paris 1971, ελλ. μετάφραση: Η καταγωγή του αριστερισμού, Βέργος, Αθήνα 1975.
- Gubbay Lucien - Levy Abraham, *The Sephardim*, The Jewish Publication Society, Philadelphia 1993.
- Harris G., *The Origins of Communism in Turkey*, Hoover Foundation, Stanford-California 1967.
- Hassiotis J. K., "Shared Illusions: Greek-Armenian Cooperation in Asia Minor and the Caucasus, 1917-1922", στο *Greece and Great Britain during World War I*, IMXA, Thessaloniki 1985, σελ. 139-192.
- Hiley N., "Counter-Espionage and Security in Great Britain during the First World War", *The English Historical Review*, N° 400, 1986.
- Hitler Adolf, *Mein Kampf*, γαλλ. μετάφραση: *Mon Combat*, Nouvelles Editions Latines, Paris 193[3].
- In Memoriam*, συλλογική εργασία, ελλ. μετάφραση: ΙΚΘ, Θεσσαλονίκη 1974.
- Jecchinis Christos, *Trade Unionisme in Greece. A Study in Political Paternalism*, Roosevelt University, Chicago 1967.
- Johnston Robert, *Tradition vs Revolution: Russia and the Balkans in 1917*, East European Monographs, Boulder 1977.
- Karchmar Lucien, "Communism in Romania, 1918-1921", στο *Effects of World War I. The Class War After the Great War: The Rise of Communist Parties in East Central Europe, 1918-1921* (edited by Ivo Banac), East European Monographs, Boulder 1982. ὀἂῆ. 127-187.
- Koundouros Roussos, *Law and the Obstruction of Social Change: A Case Study of Laws for the Security of the Apparently Prevailing Social Order in Greece*, M.Phil., Brunel University, 1974.

- Lebrun Mathilde, *Mes treize missions*, Baudinière - collection "La Guerre secrète", Paris 1936.
- Leggett George, *The Cheka. Lenin's Political Police*, Clarendon Press-Oxford, New York 1986².
- Lockhart Bruce, *British Agent*, Putnam's Sons, New York - London 1933.
- MacKenzie David, *Apis: The Congenial Conspirator. The Life of Colonel Dragutin T.Dimitrijevic*, East European Monographs, Boulder 1989.
- Mavrogordatos George, *Stillborn Republic. Social Coalitions and Party Strategies in Greece, 1922-1936*, University of California Press, Berkeley-Los Angeles-London 1983.
- Migot Robert, *L'espionne au diamant rose*, Baudinière - collection "La Guerre secrète", Paris 1936.
- Mitrakos Alexander, *France in Greece During World War I: A Study in the Politics of Power*, East European Monographs, Boulder 1982.
- Mosse George, "Nationalism and Respectability: Normal and Abnormal Sexuality in the Nineteenth Century", *Journal of Contemporary History*, 17, N° 2, 1982.
- Les Protocoles des Sages de Sion*, Les Nouvelles Ed. Nationales, Paris [1921].
- Les Protocoles des Sages de Sion*, sous la direction de Pierre-André Taguieff, Berg International, Paris 1992.
- Raulin G. de, *Des espionnes nues*, Baudinière - collection "La Guerre secrète", Paris 1936.
- Shaw Stanford - Shaw Ezel Kural, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, ô.II: *Reform, Revolution and Republic. The Rise of Modern Turkey, 1808-1975*, Cambridge University Press, Cambridge-London-Melbourne 1978².
- Thomson Basil, *The Allied Secret Service in Greece, ἀσφάλεια. ἰσχυρὰ ἔργα: Le Service secret allié en Grèce*, Nouvelle Revue Critique, Paris 1933.
- *La chasse aux espions. Mes souvenirs de Scotland Yard (1914-1919)*, Payot, Paris 1933.
- *Les exploits de Scotland Yard*, Payot, Paris 1935.
- Wolin Simon - Slusser Robert, *The Soviet Secret Police*, Praeger, New York 1957.
- Zapantis Andrew, *Greek-Soviet Relations, 1917-1941*, East European Monographs, Boulder 1982.
- Zavazrine P., *Souvenirs d'un chef de l'Okhrana, 1900-1917*, Payot, Paris 1932.
- Ljrevtyns Dytyytq gjkbnrb CCCH, Ujcgjkbnpfln, Vjcrdf* 1963.
- Ujzjy Uhbujhd, *D bvtmj yf ghjktfnshcrbz bynthfywbjyfkbp!v 1925--1929*, Yferf b Bprecndj, Cjayz 1964.
- Rjvveybcnbtcrbt gfhnb {fkrfycrb[cnhfy*, συλλογική εργασία, Vjcrjdcrbq Hf]jxbq, Vjcrdf 1930.
- Bcnjhbjf Cfdtpf Rjveybcnf Jeujckfdbt*, συλλογική εργασία, Yfhjlyf Rybuf, }tjuhfl 1985.
- Jrnjvdhb b {fkrfybnt*, συλλογική εργασία, Yferf b Bprecndj, Cjayz 1977.
- Vt;leyfhlyjt hf]jxtt ldb;tybt. Djghjcs bcnjhbb b ntjhbb*, συλλογική εργασία, Vscck, Vjcrdf 1980.
- Uthvfy ?, *Hfcrfps j Lpth;bycrjv, Ghfdlf*, Vjcrdf 1978⁴, ελλ. μετάφραση: *Ιστορίες για τον Ντζερζίνσκι*, Νέα Ελλάδα, [χωρίς τόπο έκδοσης] 1952.

5) Βοηθήματα.

- Λάμπρου Γεώργιος - Τζανίδης Μιλτιάδης, *Τα ανατολικά καπνά*, Πετρόπουλος, Καβάλλα 1939.
- Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαιδεία Πυρσός*, Μακρής, Αθήναι 1927-1929. Συμπλήρωμα, Φοίνιξ, Αθήναι 1957.
- Πρώιος Ι., *Οδηγός της Καβάλλας*, 1926, Καρακωνσταντίνου, Καβάλλα [1927].
- Ρουτζούνης Δ. - Μιχαηλίδης Β., *Εμπορικός Οδηγός Θεσσαλονίκης - Καβάλλας, 1925-1926*, Ρουτζούνη, Θεσσαλονίκη [1926].
- Dictionnaire critique du marxisme* (sous la direction de G.Labica et G.Bensussan), PIF, Paris 1985.
- Seth Ronald, *Encyclopedia of Espionage*, New England Library, London 1972.
- {jkmifz Cjdtncrfz "ywbrkjgtlbz*, Vjcrdf 1970-1978³.

Résumé.

Le "khafiès". L' Etat contre le mouvement communiste. Collecte de renseignements par les services de Sûreté de Salonique, 1927.

Pendant la décennie de 1920, la Macédoine et la Thrace, portion du territoire grec, ayant des problèmes économiques et sociaux, connaissaient un mouvement ouvrier relativement développé. Les ouvriers des manufactures de tabac, partie la plus nombreuse et combattante de la région, suivaient une voie radicale dans leurs revendications politiques.

A la recrudescence dans l' après-guerre de la confrontation des classes sociales, le résultat était la promotion des idées communistes. La réponse du mécanisme étatique était violente. Dans la première partie de l' étude, une référence est faite à la politique répressive de l' Etat contre le mouvement social révolutionnaire de la Macédoine et de la Thrace, après la Première Guerre Mondiale et jusqu' en 1929, où a été menée la pénalisation de l' idéologie communiste. Selon les témoignages oraux (interviews enregistrés) de personnes survivantes ayant des souvenirs et des expériences du mouvement de l' entre-deux-guerres, ainsi que selon d' autres sources primaires, s' est trouvée confirmée l' hypothèse selon laquelle les persécutions et la violation des libertés bourgeoises étaient un élément fondamental de la tactique des forces sociales dominantes pour le maintien du pouvoir. L' étude méthodique de la question s' est ensuite tournée vers les moyens que le mécanisme répressif employa (organisation de services de sûreté, formations para-étatiques, organisation de la persécution, sortes de mesures répressives).

Une importance particulière a été donnée dans l' étude au thème de la collecte des renseignements. La concentration et le fonctionnement d' un mécanisme répressif efficace a été atteint grâce à la création d' un réseau de poursuites sous contrôle national (services de sûreté de l' armée, de la gendarmerie et de la police des villes). Le réseau national s' est débarrassé progressivement de la tutelle des services secrets étrangers et par la suite l' influence étrangère dans la domaine du renseignement se manifestait seulement de façon indirecte.

Les personnes qui réalisaient les surveillances et la collecte des renseignements sont classées dans diverses catégories. La majorité était constituée d' employés de l' Etat ayant une tenue civile, les personnes connues sous la dénomination de "khafiès" (mouchards). Il existait également des membres du mouvement social qui dénonçaient en échange d' une récompense pécuniaire les éléments qui parvenaient à leur connaissance.

Le mouvement de classe ouvrier a opposé une défense, qui en 1927 et en 1928 a pris la forme d' une insurrection. De la part de la plupart des membres du mouvement, le choix du conflit était une réaction spontanée, comme le seul espoir d' issue au chômage et à la misère quotidienne. Des formes de comportement social de l' ouvrier en tabac, ayant montré une tendance à la violence, plaidaient dans cette voie. Pour un certain nombre de personnes, la participation à la lutte était une prise de conscience d' un rôle social différent, ayant les caractéristiques du romantisme de non compromis et révolutionnaire de l' époque. Les mouchards et les membres des syndicats jaunes constituaient les cibles particulières d' attaques et de mauvais traitements de la part des ouvriers.

La seconde partie de la présente recherche s' occupe de l' activité anticommuniste du Service de la Sûreté Spéciale de Salonique en 1927. Comme source a été utilisé un matériau relatif ainsi que des écrits qui se trouvent dans la collection personnelle de documents historiques de l' auteur. Un dénonciateur, membre de la Jeunesse du Parti Communiste de Grèce, dissimulé derrière le surnom codé "Erimias", a remis des éléments au directeur du service, capitaine de gendarmerie S. Kandhylakis, après mars 1927. Sur la base des renseignements obtenus, ont été effectuées la localisation des cibles et une préparation, qui ont conduit en mai 1927 à l' arrestation des dirigeants communistes et à la saisie des archives de parti de Macédoine Centrale et d' Ouest. Le corps des rapports de "Erimias" a été présenté et a été commenté. Par les combinaisons des éléments contenus dans les écrits, il a été possible de cerner l' identité du mouchard. Sur la base également des rapports à l' intention de l' autorité supérieure qui ont rédigé les officiers de la sûreté de Salonique, une estimation de la contribution de "Erimias" dans la persécution du communisme a été rendue possible. Du

contenu de ces documents découle l' affirmation selon laquelle l' organisation communiste avait été découverte dans toute la région, dans le moindre détail.

Dans l' annexe de l' étude sont incluses quatre lettres personnelles qui avaient été soustraites par le service en 1927 et 1928, ainsi que celle d' un ouvrier en tabac qui fournissait volontairement des renseignements à Kandhylakis en 1929. Le contenu des lettres ci-dessus ajoute de nouveaux éléments à ceux auparavant cités.

Une collection de photographies, imprimées dans des journaux, des albums et des livres, se trouve dans l' étude, ainsi qu' un matériel photographique inédit, provenant d'un recueil par de nombreux individus, relatif à leur participation au mouvement populaire, mais aussi à leur vie personnelle.